

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DİJİTAL UZAMDA KAMUSAL MEKANIN ÜRETİMİ:
TWİTTER VERİLERİNE DAYALI BİR MODEL ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gizem ÖZPOLAT

Bilişim Anabilim Dalı

Mimari Tasarımda Bilişim Programı

ŞUBAT 2022

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**DİJİTAL UZAMDA KAMUSAL MEKANIN ÜRETİMİ:
TWİTTER VERİLERİNE DAYALI BİR MODEL ÖNERİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GİZEM ÖZPOLAT
(523181005)**

Bilişim Anabilim Dalı

Mimari Tasarımda Bilişim Programı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ozan Önder ÖZENER

ŞUBAT 2022

İTÜ, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün 523181005 numaralı Yüksek Lisans Öğrencisi Gizem ÖZPOLAT, ilgili yönetmeliklerin belirlediği gerekli tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “Dijital Uzamda Kamusal Mekanın Üretimi: Twitter Verilerine Dayalı Bir Model Önerisi” başlıklı tezini aşağıda imzaları olan jüri önünde başarı ile sunmuştur.

Tez Danışmanı : **Doç. Dr. Ozan Önder ÖZENER**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Jüri Üyeleri : **Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül AKÇAY KAVAKOĞLU**
İstanbul Teknik Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Deniz ÇETİN
Altınbaş Üniversitesi

Teslim Tarihi : 29 Ocak 2022
Savunma Tarihi : 18 Şubat 2022





Aileme,



ÖNSÖZ

Öncelikle tez çalışması boyunca yol göstericiliği, bilgisi ve motive edici yaklaşımları ile düşüncelerimi şekillendirmemi sağladığı için değerli tez danışmanım Doç. Dr. Ozan Önder Özener'e, her daim destek ve sevgilerini hissettiğim biricik aileme, yeğenim Zeynep'e, bu süreçte yanımda olan tüm arkadaşlarıma ve varlığıyla her zaman, her konuda bana destek olan Özgün Alpay'a çok teşekkür ederim.

Son olarak tez sürecinde çalışmalarından faydalandığım tüm değerli isimlere minnet ve saygılarımı sunarım.

Şubat 2022

Gizem Özpolat
(Mimar)



İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
ÇİZELGE LİSTESİ.....	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
ÖZET	xv
SUMMARY	xix
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Amacı ve Araştırma Soruları.....	4
1.2 Tezin Kapsamı ve Yapısı	5
1.3 Yöntem ve Metodoloji.....	8
2. KAMUSAL MEKANIN ÜRETİMİ.....	11
2.1 Çoklu-Kamular Arasındaki Mücadelenin Ürünü: Kamusal Mekan.....	16
2.1.1 Mekansal örüntülerde heterotopya.....	23
2.2 Yakın Geçmişte Gerçekleşen Toplumsal Hareketlerin Anatomisi.....	28
3. DİJİTALLEŞME ETKİSİNDE KAMUSAL MEKAN.....	41
3.1 Dönüşen Kamusalılık	42
3.1.1 Ağ toplumu	50
3.2 Kamusal Mekan Olarak Sosyal Ağlar	56
3.2.1 Sosyal ağların kamusal karakteri üzerine.....	62
3.2.2 Mekanın üretimi: sosyal ağlarda çoklu kamuların mücadelesi	65
3.3 Sosyal Ağların Mekansallığı	68
3.3.1 Sanal mekanlar, sanal cemaatler	71
3.3.2 Siber uzamda kamusal mekanın yeniden konumlandırılması.....	74
3.4 Veri Madeni Olarak Twitter	82
3.4.1 Yapısı ve imkanları	84
3.4.2 Araştırma metodları	90
4. #BLM HAREKETİ ÖZELİNDE DİJİTAL KAMUSAL MEKAN	95
4.1 Sosyal Medya ve Twitter'ın Rolü	97
4.2 Hashtag Verileri ile Kamusal Mekanın Temsili: Model Önerisi	101
4.2.1 Verilere erişim.....	104
4.2.2 Verilerin sınıflandırılması ve görsel temsil.....	106
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	113
KAYNAKLAR.....	121
ÖZGEÇMİŞ.....	129



KISALTMALAR

API	: Application Programming Interface
BLM	: Black Lives Matter
CAQDAS	: Computer Assited Qualitative Data AnalysiS
DAU	: Daily Active User
FA2	: ForceAtlas2
MAU	: Monthly Active User
OWS	: Occupy Wall Street
RT	: Retweet
SDK	: Software Development Kit
TT	: Trending Topic
UGC	: User Generated Content



ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3.1 : Graham & Marvin kentsel mekan ve elektronik mekan karşılaştırması (Graham&Marvin, 1996)	69
---	-----------





ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Tezin kapsamı ve bölümleri	7
Şekil 1.2 : Tezin yapısı	9
Şekil 2.1 : Kamusal alan yaklaşımlarının kronolojik gösterimi	14
Şekil 2.2 : Kamusal alan tanımları ve eleştirilerinden yapılan çıkarımlar.....	15
Şekil 2.3 : Kamusal alan-kamusal mekan ilişkisi	16
Şekil 2.4 : Mekanın anları (Demir, 2017).....	20
Şekil 2.5 : Lefebvre'nin mekansal üçlülere.....	20
Şekil 2.6 : Zuccotti Park, OWS protestoları, New York (Url-1).	29
Şekil 2.7 : Occupy protestolarının gerçekleştiği lokasyonlar (Url-2).....	31
Şekil 2.8 : Tunus İsyanı sokak gösterileri (Url-3)	33
Şekil 2.9 : Tahrir Meydanı'nda protestocular (Url-4)	34
Şekil 2.10 : OWS Hareketi sürecinde internet hareketliliği (Url-5).	36
Şekil 3.1 : Birey-toplumsal ilişkiler-toplumsal mekan diyalektiği.....	43
Şekil 3.2 : Dönüşen kamusal alanın ele alınış biçimi.....	45
Şekil 3.3 : Çevrimiçi geçirilen ortalama süre (dk)(Url-7)	47
Şekil 3.4 : 2021 yılında günlük internet ve sosyal medya kullanım süreleri (Url-8).	48
Şekil 3.5 : Geleneksel medya ve yeni medyada kitle iletişimi (Vivian, 2007:202)...	58
Şekil 3.6 : Sosyal medyada sosyal roller ve bilgi süreçleri (Fuchs&Trottier, 2013).	59
Şekil 3.7 : Sosyal ağların kamusal mekan olarak konumlandırılmasında izlenen yol	61
Şekil 3.8 : Protestoların ve devrimlerin bir modeli ve krizlerin, medya, ideoloji ve siyasetin rolü (Fuchs, 2014).....	64
Şekil 3.9 : Shields'e göre dört var oluş modu (Shields, 2013)	71
Şekil 3.10 : ÇSiber uzamda mekan yaklaşımlarının kronolojisi.....	76
Şekil 3.11 : #8MartTaksimdeyim etiketi ile atılan tweetler ile oluşturulan sanal kamusal mekan (Url-9)	81
Şekil 3.12 : Yıllara göre aylık aktif Twitter kullanıcı sayısı (Url-10)	83
Şekil 3.13 : Twitter'ın kullanım amaçları (%) (Url-10)	84
Şekil 3.14 : Twitter'daki iletişimsel alanın katmanları (Bruns&Moe, 2014).....	86
Şekil 3.15 : Twitter API erişim versiyonlarının kronolojik geçmişi (Url-12)	88
Şekil 3.16 : Twitter API aracılığıyla verinin çağırılması.....	89
Şekil 3.17 : Tweet içeriğinden elde edilebilecek yapılar bilgileri	89
Şekil 3.18 : Bir Twitter konuşmasının görselleştirilmesi (Url-15).....	92
Şekil 4.1 : #BlackLivesMatter etiketinin ilk kullanımı(Url-16)	95
Şekil 4.2 : 2013-2018 arasında #BlackLivesMatter etiketi kullanımı(Url-17).....	96
Şekil 4.3 : 26 Mayıs'tan sonra #BlackLivesMatter etiketinin kullanımı (Url-18)	98
Şekil 4.4 : Twitter'ın BLM analizi (Url-19)	99
Şekil 4.5 : Veri temelli modelin çalışmanın bütünüyle kurduğu ilişki.....	102
Şekil 4.6 : Veri temelli modelin adımları	103
Şekil 4.7 : Twitter API ile veri erişimi için kullanılan kod	104
Şekil 4.8 : Node(düğüm) ve edge(kenar) ilişkileri şeması	106
Şekil 4.9 : Veri setinin Gephi yazılımındaki ilk görüntüsü	107

Şekil 4.10 : Veri setinin Fruchterman Reingold algoritması uygulanmış hali.....	108
Şekil 4.11 : ForceAtlas2 algoritması uygulanmış hali	109
Şekil 4.12 : Veri temelli modelin üç aşaması	111
Şekil 5.1 : Önerilen bütüncül yaklaşımın katmanları	118



DİJİTAL UZAMDA KAMUSAL MEKANIN ÜRETİMİ: TWİTTER VERİLERİNE DAYALI BİR MODEL ÖNERİSİ

ÖZET

Dijitalleşme ile birlikte bilgi teknolojileri olarak adlandırılan araçlar her geçen gün toplumsal hayatın daha büyük bir parçası haline gelmekte, özellikle yeni medya araçları, iletişim alanında devrimsel nitelikte dönüşümlere neden olmaktadır. Her an erişilebilirlik, bilgiye ulaşma ve yayma, konuma bağımlı olmaksızın çevrimiçi ortamda “bir arada” bulunabilme gücü sayesinde bu araçlar, iletişimin ötesinde farklı işlevleri de beraberinde getirmektedir. Çevrimiçi sosyal ağların iletişim ve etkileşim olanakları, öz-örgütlenme, katılım ve etki için yeni yollar açabilmektedir. Yeni nesil kitle iletişim ağı üzerine inşa edilen bu ortam, yeni bir çeşit kamusal alan düzlemi haline gelmekte, mekândan öte, çeşitli kültürel kodların ve anlamların üretilebildiği, toplumsal yapının bir uzantısı olarak konumlanmaktadır.

Tarihsel süreçte fiziksel mekân ile ilişkilendirilen kamusal alan, dijitalleşme ile birlikte bir tür paradigma kayması yaşamaktadır. Sanal ile gerçek, özel ile kamusal arasındaki sınırların bulanıklaştığı dijital çağda uzamlar arası bir melezleşme söz konusudur. Yakın geçmişte yaşanan küresel çapta toplumsal olaylarda somut örneklerinin görüldüğü üzere sosyal ağların -daha genel anlamda siber uzamın- olanaklılığı dijital kamusal alan tartışmalarını gündeme getirmektedir.

Asıl kuruluş amacı olarak siyasi-politik bir rol atfedilmemesine rağmen iletişim ve etkileşimsel doğası sebebiyle çevrimiçi sosyal toplumsal “infilak” anlarında kamusal alan olarak işlevselleştirilebilmektedir. Bu anlamda sosyal ağlar nihai rolü açısından kamusal alandan ziyade kamusal alanın ortaya çıkma potansiyeli barındıran, kolektif olarak üretilen kamusal mekân olarak değerlendirilmelidir. Kentsel kamusal mekâna alternatif oluşturması açısından söz konusu mekansallaşmalar, mimarlık ve tasarım disiplinleri için kritik bir deney alanı sunmaktadır.

Kamusallığın iletişimsel doğası, kültürel kodları üretme ve aktarmadaki rolü dikkate alındığında iletişim teknolojilerinin kamusallığı, dolayısıyla kamusal alanı ve kamusal mekânı dönüştürdüğü görülmektedir. Günümüzde sosyal ağlarda geçirilen süre hızlı biçimde artmakta, gündelik yaşamın pek çok pratiği siber uzamda gerçekleştirilmektedir. Toplumsal yapının temellerinden kamuoyun oluşturulmasının da birincil platformu artık internet ortamıdır. Hızla ve üstel biçimde gelişen süreçleri eski teori ve kavramlarla açıklamak zor ve/veya yetersizdir. Bu noktada kökleri Antikite'ye uzanan kamusal alan kavramının dijital çağın sosyal gerçeklerini betimleyebilmesi için yeniden ele alınmış tanım ve kavramlar çerçevesinde düşünülmesi gerekmektedir. Modern kamusal alan geleneksel birleşik/tek kamusal alandan çok uzaktır. Küresel bilgi akışlarıyla donatılan kamusal alan daha çok “farklı boyutlarda, örtüşen ve birbirine bağlı kamusal alanların gelişen ve karmaşık bir mozaikidir” (Keane, 1995:1 akt. Salikov, 2018).

Ağlaşmış kamular ya da ağ bağlantılı kamular olarak ifade edilen yapılar idealize kamusal alan karakterini -hatta kimi zaman fazlasını- yansıtan, çoklu kamuların oluşumuna izin veren, bir görünürlük alanı ve diyalog ortamı olarak siber uzamın

imkanlarıyla üretilebilmektedir. Bununla birlikte siber uzamın kendisi, belirli/somut bir yeri olmayan ancak diğer taraftan, ürettiği ilişkiler ağı nedeniyle bir mekân/bir mevki algısı yaratan bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Aynı anda hem “sanal” hem “gerçek” dünyada bulunma halinin getirdiği çoklu bir mekân, zaman, kimlik algısı taşıması bakımından siber uzam, gerçeklik ile ilişki içerisinde bulunan ve fakat bu gerçekliğin dışında *kendine özgü formlarla yeni bir mekân, zaman ve gerçeklik üreten* “başka yer” şeklinde tanımlanabilir.

Dijital ortamdaki etkileşime dayalı ilişkiler ağı, siber uzamın yarattığı mekân algısı ile birlikte yeni kamusal oluşumlara olanak sağlamaktadır. Çalışma sosyal ağların kamusal karakterine vurgu yaparak çevrimiçi ilişkilerin dijital çağda kamusal mekânı ürettiğini savunmaktadır. Lefebvre’nin “*Bizzat mekânın kendisi toplumsal ilişkilerin ürünü ve bu (toplumsal) ilişkilerin üreticisidir*” şeklinde tanımladığı kamusal mekâna benzer şekilde siber uzamda üretilen ilişkiler ağı yine bireyler arası iletişim ve etkileşimin bir ürünüdür. Bununla birlikte kamusallığın politik doğası göz önünde bulundurulduğunda kamusal mekân tarihin her döneminde karşı-kamular arasındaki mücadeleye sahne olmaktadır. “Kent hakkı” bağlamında kamusal mekânın egemen ve karşı kamular arasındaki sahiplik mücadelesinde üretildiği söylenebilir. Bu ele alış Lefebvre’nin heterotopya ve izotopya kavramları ödünç alınarak dijital uzamda çoklu kamuların görünür hale geldiği, kamusal mekânın üretim sürecini okumak üzere işlevselleştirilebilir.

Bu düşünceler doğrultusunda dijital çağda yeni kamusal ve kamusal mekân kavrayışını yeniden düşünülmüş tanımlar kapsamında değerlendirilmek gerektiği açıktır. Söz konusu dönüşüm, yalnızca güncel dinamikler ile açıklanamayacak kadar uzun bir tarihe ve pek çok değişkene sahiptir. Toplumsal bir ürün olarak teknolojik süreçlerin kamusal ve mekâna ilişkin etkileri geniş bir sosyo-politik perspektifle çözümlemek gerekir. Aksi halde teknolojik determinist ve indirgemeci bir yaklaşımla sınırlanmış olacaktır.

Çalışmanın amacı kolektif bir ürün olarak kamusal mekânın dijital çağda çevrimiçi ilişkiler tarafından üretildiğini ve bu ilişkiler ağının siber uzamda bir mekansallaşma yarattığını ortaya koymaktır. Sosyal ağlar yapısı ve imkanları vasıtasıyla sağladıkları verinin büyüklüğü bakımından toplumsal hayata dair pek çok bilgi içerebilmektedir. Teknolojik gelişmelerle yaygınlaşan iletişim ve etkileşime dayalı ağlar, dijital kamusal mekânın üretimini tartışmak için de zengin bir kaynak sunar. Bu çerçevede çalışma öncelikle kamusal ve kamusal mekân kavramlarının sosyo-politik doğası ve öne çıkan tanımlarına başvurur. Bu sayede dijital uzamda çevrimiçi etkileşimle üretilen mekânsal kurgunun toplumsal ve politik bir kuramsal çerçeve içine taşınması ve irdelenmesi için gerekli altyapı oluşturulup elde edilen çıkarımlar güncel durumu okumak üzere bir şablon olarak kullanılır.

Dijitalleşme etkisinde kamusal mekân bölümünde kamusal mekânın teknolojik gelişmelerle birlikte dönüşüm güncel yaklaşımlar altında yeniden değerlendirilerek sosyal ağların sunduğu mekânsal yapı ve anlamın kamusal alan yaratma potansiyeli sorgulanmıştır. Sunduğu altyapı ve araçsallıklar ile toplumsalı şekillendiren ve toplumsal tarafından şekillendirilen -yeniden ve yeniden üretilen- siber uzamın kendine has mekânsal örüntüsü sentaktik veya semantikten ziyade ilişkisel olarak tanımlanmıştır. Dönüşen kamusal ve ağ toplumu kavramından hareketle sosyal ağlarda oluşan sanal cemaatler ve ağlaşmış kamuların siber uzamın mekânsal pratikleri içinde konumu tartışılmıştır. İlişkisel anlamda sosyo-mekânsal pratikler kendilerini yeniden üretecek yeni platformlar tanımlamaktadır: dijital uzamda kamusal mekân. Bu ilişkileri ve ürettiği mekânsallığı temsil etmek adına popüler bir sosyal medya aracı olan Twitter kullanılmıştır. Önerilen veri temelli modelde

kullanıcıların belli konular hakkında #Hashtag kullanarak yaptığı paylaşımlar bi tür kamuoyu oluşturma, görünür olma halidir. Konum, zaman, takipçi sayısı gibi parametrelerle alınan veriler, kamusal mekânı simüle eden bir temsil modeline dönüştürülmüştür. Böylelikle kamusal mekân olarak dijital uzamın toplumu ilgilendiren bir konu hakkında herhangi bir zaman aralığında kamusal alan oluşturma potansiyeli ortaya konulmaktadır. Sonuç bölümünde dijital uzamda ağlar oluşturan kamusal yapıları ilişkisel olarak okumak üzere bütüncül bir yaklaşım sunularak sosyal ağların kamusal mekânı üretme potansiyelinin çeşitli alanlarda kullanımına ilişkin önerilere yer verilmektedir.

Mimari disiplinler açısından bir diğer önemli nokta ise siber uzamın kendine özgü mimarisi ve gerçekliği ile birlikte mekansallık ve kamusal nitelikleri kadar fiziki dünya ile nasıl bir ilişki içerisinde bulunduğuudur. Son on yılda yaşanmış toplumsal olaylar iki uzam arasındaki hibritleşmeyi somutlaştırması yönüyle ilham vericidir. Bu çalışma sanal-gerçek, dijital-fiziksel(maddi) arasındaki muğlak ilişkiyi mekânsal açıdan bütünleştirici bir ilişkisellikte ele almayı önermekte, veri temelli bir model ile bu bütüncül yaklaşıma katkı sunmaktadır.

Sınırın her geçen gün bulanıklaştığı iki uzamı birlikte düşünmek sosyal yaşam kadar tasarım pratikleri için de işlevlendirilebilir bir araç değildir. Bu çok boyutlu bağlam mevcut durumda çeşitli disiplinlerin hem siber uzamda mekânın içsel dinamikleri hem de fiziki dünyanın mekanla ilişkisi hakkında bütüncül bir teorik çerçeveyi gerekli kılıyor. Çalışma bu doğrultuda tümüyle teknolojik olarak belirlenimci bir söylem yerine, sosyo-eleştirel bir bakış açısı sunuyor. Geleceğin kamusal mekânı hakkında varsayımlarda bulunuyor ve mimari disiplinlerin sosyal medya verilerini araçsallaştırma potansiyelini ortaya koyuyor.



PRODUCTION OF PUBLIC SPACE IN DIGITAL SPACE: A MODEL PROPOSAL BASED ON TWITTER DATA

SUMMARY

With digitalization, tools called information technologies are becoming a larger part of social life day by day, especially new media tools cause revolutionary transformations in the field of communication. These tools bring different functions beyond communication, thanks to their power of being accessible at any time, reaching and disseminating information, and being able to "coexist" online, regardless of location. The communication and interaction possibilities of online social networks can open new channels for self-organization, participation and influence. This environment, built on the new generation mass communication network, becomes a new kind of public sphere, positioned as an extension of the social structure beyond space, where various cultural codes and meanings can be produced.

The public space, which has been associated with physical space in the historical process, is experiencing a kind of paradigm shift with digitalization. In the digital age, where the boundaries between virtual and real, private and public are blurred, there is a hybridization between spaces. As can be seen in concrete examples of global social events in the recent past, the possibility of social networks - more generally cyberspace - brings up the digital public sphere discussions to the agenda.

Although a political-political role is not attributed as the main purpose of its establishment, it can be functionalized as a public space in online social "explosion" moments due to its communication and interactional nature. In this sense, social networks should be considered as a collectively produced public space, which has the potential to emerge, rather than the public sphere, in terms of its ultimate role. In terms of creating an alternative to urban public space, these spatializations offer a critical field of experimentation for architecture and design disciplines.

Considering the communicative nature of publicity and its role in producing and transmitting cultural codes, it is seen that communication technologies transform publicity, and therefore public sphere and public space. Today, the time spent in social networks is increasing rapidly, many practices of daily life are carried out in cyberspace. The primary platform for forming public opinion, one of the foundations of the social structure, is now the cyber environment. It is difficult and/or insufficient to explain rapidly and exponentially developing processes with old theories and concepts. At this point, the concept of public sphere, whose roots go back to Antiquity, needs to be considered within the framework of reconsidered definitions and concepts in order to describe the social realities of the digital age. The modern public sphere is far from the traditional unified/single public sphere. The public sphere, equipped with global flows of information, is rather "an evolving and

complex mosaic of different-sized, overlapping and interconnected public spheres” (Keane, 1995:1 cited in Salikov, 2018).

Structures expressed as networked publics or networkly connected publics can be produced with the possibilities of cyberspace as an area of visibility and dialogue environment, which reflects the idealized public sphere character – sometimes even more – and allows the formation of multiple publics. However, cyberspace itself appears as a phenomenon that does not have a specific/concrete place, but on the other hand, creates a perception of space/place due to the network of relations it produces. In terms of carrying a perception of multiple space, time and identity brought about by being in both the "virtual" and "real" worlds at the same time; cyberspace can be described as an "other place" which is in relation with reality but produces a new space, time and reality with its own unique forms outside of this reality.

The network of relationships based on interaction in the digital environment, together with the perception of space created by cyberspace, enables new public formations. The study emphasizes the public character of social networks and argues that online relationships produce public space in the digital age. Similar to public space, which Lefebvre defines as "the space itself is the product of social relations and the producer of these (social) relations", the network of relations produced in cyberspace is again a product of inter-individual communication and interaction. However, considering the political nature of publicity, public space has been the scene of the struggle between counter-publics in every period of history. In the context of the "right to the city", it can be said that the public space is produced in the struggle for ownership between the sovereign and the opposing publics. By borrowing Lefebvre's concepts of heterotopia and isotope, this approach can be functionalized to read the production process of public space, where multiple publics become visible in digital space.

In line with these considerations, it is clear that the new concept of publicity and public space in the digital age should be evaluated within the scope of reconsidered definitions. The transformation in question has a long history and many variables that cannot be explained only by current dynamics. As a social product, the effects of technological processes on publicity and space should be analyzed with a broad socio-political perspective. Otherwise, it will be limited to a technological determinist and reductionist approach.

The aim of the study is to reveal that public space as a collective product is produced by online relations in the digital age and this network of relations creates a spatialization in cyberspace. Social networks can contain a lot of information about social life in terms of the size of the data they provide through their structure and facilities. Networks based on communication and interaction, which have become widespread with technological developments, also offer a rich source for discussing the production of digital public space. In this framework, the study primarily refers to the socio-political nature and prominent definitions of the concepts of publicity and public space. In this way, the necessary infrastructure is created to transfer and analyze the spatial fiction produced by online interaction in digital space into a social and political theoretical framework, and the inferences obtained are used as a template to read the current situation.

In the section of public space under the influence of digitalization, the transformation of public space with technological developments has been re-evaluated under current

approaches and the potential of the spatial structure and meaning offered by social networks to create public space has been questioned. The unique spatial pattern of cyberspace, which shapes and is shaped by the society with its infrastructure and instrumentalities, is defined as relational rather than syntactic or semantic. Moving from the concept of transforming publicity and network society, the position of virtual communities and networked publics in social networks in the spatial practices of cyberspace has been discussed. Relationally, socio-spatial practices define new platforms to reproduce themselves: public space in digital space. Twitter, a popular social media tool, was used to represent these relationships and the spatiality it produces. In the proposed data-based model, the sharing of users about certain topics using #Hashtag is a form of public opinion and visibility. The data obtained with parameters such as location, time, number of followers were transformed into a representation model that simulates public space. Thus, the potential of digital space as a public space to create a public space on a subject that concerns the society at any time is revealed. In the conclusion part, a holistic approach is presented to read the public structures that form networks in digital space relationally, and suggestions are made regarding the use of the potential of social networks to produce public space in various fields.

Another important point in terms of architectural disciplines is how cyberspace interacts with the physical world, as well as its unique architecture and reality, as well as its spatiality and publicity qualities. The social movements experienced in the last ten years are inspiring in that they embody the hybridization between two spaces. This study proposes to deal with the ambiguous relationship between virtual-real, digital-physical (material) in a spatially integrative relationality and contributes to this holistic approach with a data-based model.

Thinking of two spaces together, where the boundaries are blurred day by day, is to be a functional tool for design practices as well as social life. This multidimensional context currently necessitates a holistic theoretical framework of various disciplines regarding both the internal dynamics of space in cyberspace and the relationship of the physical world with space. In this direction, the study offers a socio-critical perspective rather than a completely technologically deterministic discourse. It makes assumptions about the public space of the future and reveals the potential of architectural disciplines to instrumentalize social media data.



1. GİRİŞ

Antikite'den günümüze toplumsal yapı içerisinde çeşitli formlarda konumlandırılan kamusal alan, sosyal etkileşime dayalı bir diyalog ve görünürlük alanı olarak öne çıkmaktadır. “Kamusal alan, bireylere “mümkün olan en geniş tanıtım”, ötekini tanımak ve başkaları tarafından tanınmak için gerekli olan “herkes tarafından görülme ve duyulma” olanağını sağlar (Arendt,2013:50). Kamusal alan kavramına ilişkin temel yaklaşımlara bakıldığında kamusal iletişimin, iletişimin gerçekleşeceği platform ve ona erişimin eşitliği kamusalılık açısından önemli görülmektedir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte dönüşüme uğrayan kamusal alan kavramında söz konusu dönüşümün iletişim ve mekânda olmak üzere iki ana ekseninde gerçekleştiği söylenebilir. Hızla değişen iletişim biçimlerinin kamusalılığın iletişimsel temeli ile doğrudan ilişkilidir. Antik Çağ'da ve onu takip eden uzun bir dönemde yüzyüze gerçekleşen iletişim etrafında şekillenen kamusalılık, basılı yayın organları ile birlikte “edebi kamusal alan”a evrilmiştir. Aydınlanma Çağı'ndan itibaren ise kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, radyo televizyon gibi medya araçları bireyleri kamusal alanda katılımcıdan izleyici konumuna getirmiştir. Sennet'in(2013s. 364-365)ifadesiyle “pasiflik bu teknolojinin mantığı”durumundadır.

90'lı yılların sonunda internetin gündelik hayat pratiğine girmesi ve özellikle web 2.0'ın özgür ortamı katılımcılık anlamında bireylere yeni bir alan kazandırmıştır. Geleneksel kitle iletişim araçlarının aksine internet, bireyleri izleyici konumundan birer içerik üreticisi konumuna getirmiştir. Kullanıcıların web sitelerine veri girebildiği, bilgiye erişimin sınırsız biçimde gerçekleştiği denetimden uzak dönemde internetin erişilebilirlik, özgürlük ve katılımcılık kriterlerini içermeye başladığı görülmektedir. İnternetin kullanımının hızla yaygınlaşması ve çevrimiçi geçirilen sürenin giderek artmasıyla siber uzam sadece bir iletişim ortamı olmanın ötesinde bir istikamet haline gelmiştir: 'orada' alışveriş yapıyoruz, 'orada' eğleniyoruz ve 'orada' eğitim alıyoruz. Gertrude Stein'in deyişiyle, “Orada Bir Orada Var (*There is a There There*)” (Stein'den akt. Kalay, Marx, 2001). Helfand bu ortamı ütöpik bir arketip, coğrafi, politik limitleri ve materyal sınırları olmayan sınırsız bir mekan olarak tasvir

etmiştir (Helfand'den akt. Kut, Aydınli, Erdem, 2013). Bu anlamda işlevsellik açısından pek çok imkanı beraberinde getirdiği söylenebilir.

İnternetle birlikte günlük yaşama dahil olan sosyal ağ siteleri insanların hayatlarının bütün boyutlarını birbirine bağlayan yaşam ortamlarıdır (Naughton, 2012 akt. Castells, 2013:200). Sosyal ağlar, kuruluş amaçları salt politik olmamakla birlikte toplumsal “infılak” anlarında farklı roller üstlenebilmektedirler. Etkileşime açık, bilgiye ulaşım ve yaymanın hızlı biçimde gerçekleştirilebildiği bu araçlar bugün en etkili “görünürlük alanı” olarak kamuoyu oluşturma nın birincil platformu konumundadır. Nitekim yakın geçmişte yaşanan bir dizi toplumsal olayda görüldüğü üzere kitleleri örgütleme ve harekete geçirmede önemli bir potansiyele sahiptirler. Sosyal ağların yeni kamusal alana mı yoksa kamusal mekana mı karşılık geldiği tartışmaları da söz konusu toplumsal hareketlerdeki etkilerinin deneyimlenmesi ile hareketlenmiştir.

Castells (2013), yeni dönem toplumsal hareketlerin, örgütlenme, eylemleri organize etme gibi pratiklerin siber uzamda gerçekleştiği, sokaklara taşarak reel politikalar üreten, kent uzamı ile melezleşerek varlık kazanan özgür bir kamusal alan olarak tanımlanabilecek özerklik ortamını yarattığını savunur. Kitle iletişim araçlarının özgür olması, herhangi bir konuda örgütlenme ve ifade özgürlüğü hakkını kullanmak için fikirlerin kitlese l, özgür ve hızlı dolaşımına izin vermesi açısından önemlidir. Kitleler, medya araçları vasıtası ile etkileşim kurmakta, ağlar oluşturmaktadır. “Medyayı kentten ayrı bir şey olarak ele almaktan, onu bir görüntüye dönüştürerek kentsel fenomenleri 'temsil eden' medyadan ziyade, modern sosyal yaşamın mekânsal deneyiminin, mimari yapılar ve kentsel alanlar, sosyal pratikler ve medya geri bildirimi arasındaki karmaşık bir birlikte-kuruluş süreciyle ortaya çıkıyor” (McQuire, 2010). Dolayısıyla medya -günümüzde sosyal medya- ve kentsel mekanı ayrı iki uzam olarak değil giderek iç içe geçen kavramlar olarak değerlendirme zorunluluğu doğuyor ve kamusal mekanı yeniden tanımlıyor. Bu noktada sosyal ağlar kamusal alan benzeri bir oluşumun ortaya çıkışına izin veren, zaman zaman kent uzamı ile melezleşebilen bir kamusal mekan olarak konumlandırılabilir.

Teknoloji ve yeni medya tarafından dönüştürülen kamusal alanın ikircikliliği, mekansal etkileri açısından kritik bir deney alanı olarak mimari disiplinlerin ilgi alanına girer. Tarihsel süreçte fiziki mekân ile ilişkilendirilen kamusal alan, siber uzam ile birlikte bir tür paradigma kayması yaşamaktadır. Sanal ile gerçek, özel ile

kamusal arasındaki sınırların bulanıklaştığı dijital çağda uzamlar arası bir melezleşmeden söz edilebilir. İletişim teknolojilerinin sunduğu yeni sosyo-mekansal pratikler, ortaya çıkan yeni olasılıklar ve güç ilişkilerinin teknolojik gelişmelerden bağımsız olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Her yerde bulunan dijital ağlar, gömülü ve mobil cihazların yere özgü verileri gerçek zamanlı geri bildirim devreleriyle bütünleştirmesine olanak tanıdığından, kamusal mekan deneyimi yeni bakış açılarını gerekli kılmaktadır.

Bir “yer”i (belirli/somut/fiziki) olmayan fakat öte yandan, ürettiği ilişkiler ağı sebebiyle bir mekân/bir mevki algısı da üreten çevrimiçi sosyal medya ortamı, sosyal etkileşimi sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda fiziksel mekanlar gibi kültürel değerleri de somutlaştıran ve ifade eden mekânsal ortamlar düzenleme potansiyelini barındırmaktadır. Aynı anda hem sanal ortamda hem fiziksel dünyada bulunma halinin getirdiği çoklu bir mekân, zaman, kimlik algısı taşıması bakımından sosyal medya ortamı, Foucault’nun gerçekliğimiz ile ilişki içerisinde bulunan ve fakat bu gerçekliğin dışında *kendine özgü formlarla yeni bir mekân, zaman ve gerçeklik üreten* “başka yer” tarifini anımsatır.

Mekan, sosyal etkileşimler tarafından harekete geçirilen ve kültürel temelli davranışsal uygunluk anlayışlarıyla donatılan bir alandır (Kalay & Marx, 2003). Sosyal etkileşimin ve toplumsal kültürün bir girdisi olarak çevrimiçi ortam ve sosyal ağları mekansal açıdan değerlendirmek mimarlık ve hesaplmalı tasarım özelinde yaratıcı bir alan sağlamaktadır.

Bu doğrultuda çalışmanın **problem tanımı**, teknoloji ve yeni medya etkisiyle dönüşen toplumsal ilişkilerin ve çevrimiçi sosyal ağlarda kamusal alan benzeri oluşumlara imkan tanıyan siber uzamda mekansallığı sorgulamaktır. Lefebvre’nin (2013), “(toplumsal) mekan (toplumsal) bir üründür” yaklaşımının bir içerimi olarak kamusal mekan, kolektif bir birikimin sonucudur ve bu birikim alanı günümüzde siber uzamın etkisi altındadır. Çalışma dijital çağda siber uzamın etkisi altındaki kamusal mekanın durumunu ortaya koyma ve geleceğine dair bütüncül bir yaklaşım geliştirme motivasyonunu taşımaktadır. Fiziki ve çevrimiçi kültürde gelişen işbirlikçi pratiklerin kentsel alana nasıl çevrilebileceğini sorusu bu noktada kaçınılmaz hale gelmekte, siber uzamda oluşan mekanların fiziki çevre ile hibritleşmesinin mimari disiplinler için deneysel bir ortam sunduğu düşünülmektedir.

1.1 Tezin Amacı ve Araştırma Soruları

Çalışmanın temel amacı mekanın kolektif bir ürün olduğu kabulüyle, dijital uzamda çevrimiçi ağlar vasıtasıyla kurulan ilişkilerin, kolektif olarak üretilen bir kamusal mekan ürettiğini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda kamusalığa ilişkin geçmiş teori ve yaklaşımların güncel durumda yetersiz kaldığı düşünülmekte, dijital uzamda çevrimiçi etkileşimle üretilen mekansal kurgunun yeniden ele alınmış tanımlarla sosyo-politik bir kuramsal çerçeve içine taşınması ve bütünleştirici bir yaklaşım geliştirmek hedeflenmektedir.

Bu amaç doğrultusunda çalışmada cevap aranan sorular aşağıdaki gibidir:

1. Kamusalığın sosyo-politik doğasına ilişkin tartışmalar dijital çağda kamusal alanın kavranmasına nasıl katkı sunabilir?
2. Çevrimiçi sosyal ağlar, dijitalleşme etkisinde dönüşen kamusalık bağlamında nerede konumlandırılabilir?
3. Dijital uzamda kamusalık ve kamusal mekan nasıl temsil edilebilir?

Siber uzamın kendine has zaman ve mekân algısı fiziki dünyada toplumsal hayat pratiklerine yansımaktadır. Dünya çapında çeşitli sebeplerle ortaya çıkan toplumsal hareketlerde çevrimiçi ağların gücünün anlaşılması ile bu ağların sosyal hayata dahil olması aynı zamana denk gelmektedir. Bireyin kent üzerindeki görüşünü belirtme ve bu görüş etrafında örgütlenme eğilimi için alan giderek belirginleşmektedir.

Özetle bu çalışma, dijital ortamda çevrimiçi etkileşimle üretilen mekansal kurgunun, yeniden düşünülmüş kamusal alan tanımları ile sosyo-politik kuramsal çerçeve içinde tartışılmasını hedefler. Kamusalığın iletişimsel doğasını vurgular teknolojik gelişmelerle yaşanan dönüşüm sonucu kamusal mekanda yaşanan paradigma kaymasını ortaya koyar. Dijital uzamda kamusal mekanı veri temelli bir simülasyon modeli ile açıklayarak dijital uzamın mimarisini ve imkanlardan ortaya çıkan dinamikleri araçsallaştırır. Sosyal medya verilerinden yararlanarak *kendine özgü formlarla yeni bir mekân, zaman ve gerçeklik üreten*, fiziki dünyanın hemen yanbaşındaki bu özgün kamusal formu “dijital uzamda kamusal mekan nasıl üretilir?” sorusuyla tartışmaya açarak güncel, bütünlük bir yaklaşımın temeli atar.

1.2 Tezin Kapsamı ve Yapısı

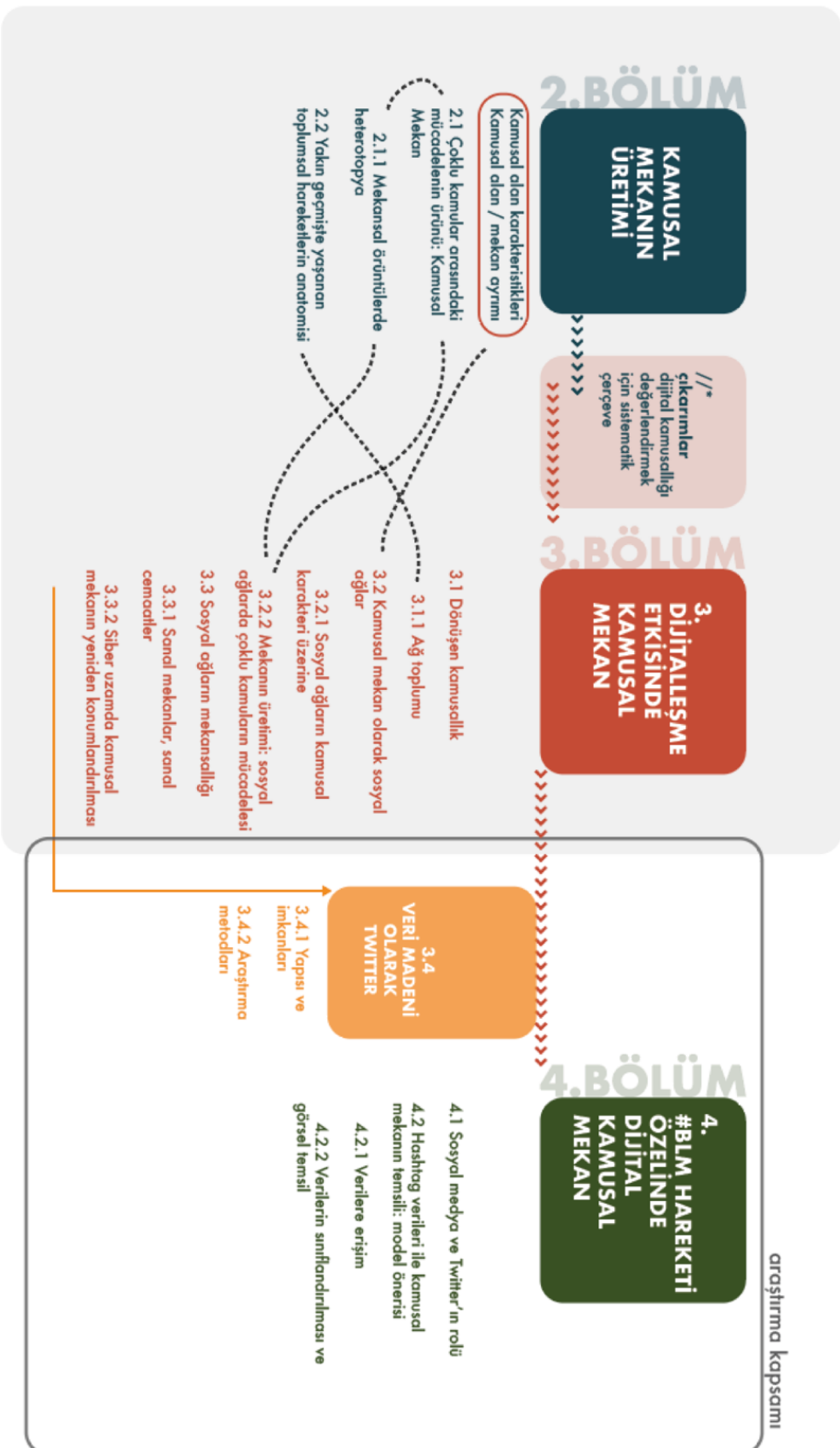
Tez kapsamı, kuramsal ve araştırma kapsamı olarak iki ekseninde açıklanabilir. Çalışmanın problem tanımı içerisinde taşıdığı toplumsal ilişkilerin mekansal boyutunu anlamlandırma kaygısı, kamusal alan ve kamusal mekanın kuramsal açıdan detaylandırılmasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte dijital ortamdaki sosyal ilişkilerin mekansallığını bir toplumsal olaya ait verileri üzerinden simüle etmek, araştırma kapsamında değerlendirilebilir.

Çalışmanın kuramsal kapsamında öncelikle, kamusal alan ve kamusal mekan kavramlarının farklı disiplinlerdeki tanımları incelenerek toplumsal ve politik bir kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. 1950’li yıllardan itibaren Batı literatüründe sosyal ve mekansal bilimler alanında kamusal alan kavramına ilişkin çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. 2.Bölüm’de Kamusal mekanın toplumsal üretimi ve sahiplenilmesini sorunsallaştırmak için diyalektik mekan kavramı ele alınmış, kamusal mekan egemen ve karşı kamular arasındaki mücadelenin bir ürünü olarak konumlandırılarak özellikle Lefebvre ve Harvey’in kent hakkı görüşleri ile desteklenmiştir. Kamusal alan, “farklı” grupların toplumsal hayatta görünürlük mücadelesi, sahiplenme, işgal etme gibi eylemlerle mekansallaşmaktadır. “Heterotopya” kavramı bu noktada örgütlü, kolektif hareketlerin belli zamanlarda ortaya çıkıp kaybolma durumlarını işlevselleştirmek üzere kullanılmıştır. Yakın geçmişte yaşanan toplumsal hareketler bu duruma örnek oluşturmakla birlikte çalışma içerisinde asıl odaklanılan nokta, örgütlenme biçimi ve platformudur. Burada görülen, dijital çağda karşı kamuların görünürlük alanı olarak öncelikle dijital ortamı kullanıldığıdır.

3.Bölüm’de ilk olarak teknolojik gelişmeleri takiben kamusal mekanın üretiminde medya ve yeni iletişim teknolojilerinin rolü ele alınmakta, kamusal iletişimde yaşanan dönüşüme yer verilmektedir. Tarih boyunca iletişim biçimlerinin etkisinde şekillenen kamusal alan, yeni medya araçlarının yarattığı kültür ile farklı bir boyut kazanmıştır. Bölümün devamında özgürlük, eşitlik, erişilebilirlik gibi idealize kamusal alan tanımlarına yakınsayan çevrimiçi ortamın potansiyeli, kamusal mekanın dijital çağdaki formu olarak konumlandırılmaktadır. Siber uzamın özgün yapısı bu anlamda mekan kavramına dair çeşitli imkanlar barındırmaktadır. Bu mekansal imkanlar, tez kapsamında çevrimiçi ortamın etkileşimselliğini veriler üzerinden net biçimde algılamak adına kamusal mekana odaklanılmıştır.

Çalışmanın araştırma kapsamı toplumsal olaylarda sık sık kullanılan popüler bir sosyal medya platformu olan Twitter ile sınırlandırılmıştır. Dördüncü bölümde önceki bölümlerde kuramsal olarak tartışılan problemi simüle etmek üzere kullanıcı verilerine dayalı bir model önerilmektedir. Yakın zamanda -tekrar- gerçekleşmiş #BlackLivesMatter hareketi, bireylerin bir toplumsal hareket özelinde kolektif bilinçle örgütlenerek egemen ve karşı kamular arasındaki mücadelenin bir örneğini sergilemesi, aynı zamanda Twitter’da gelişen bir hareket olması açısından örnek olay olarak seçilmiştir. Son dönem toplumsal hareketlerde “görünürlük alanı” olarak öne çıkan Twitter’da kullanılan etiketler (hashtag), konu hakkında bilgi sağlamanın yanı sıra konunun örgütlülüğü ve etkileşimselliği anlamak açısından verimli bir kaynaktır. Çalışmada #BlackLivesMatter etiketine ait veri Twitter API ve Python kütüphaneleri aracılığıyla alınarak, konum, zaman, takipçi ve etkileşim sayısı gibi parametrelerle sınıflandırılmıştır. Elde edilen veriler, görünürlük, etkileşimsellik, kamusal iletişimin oluşumunu görselleştiren ve ağlar aracılığıyla üretilen mekanı simüle eden bir modele dönüştürülmüştür.

Çalışmanın sonuç bölümünde örnek olay verileri ile elde edilmiş simülasyon modeli tartışılmakta, modeli okumak üzere bir bütüncül bir yöntem önerilmektedir. Dijital çağda sosyal ağlarda üretilen kamusal mekanın fiziki dünya ile giderek bulanıklaşan sınırının mimari tasarım süreçlerine olası katkılarının, önerilen veri temelli model ile bütünleştirici bir ilişkisellikte sorgulanarak ortaya konulabileceği düşünülmektedir.



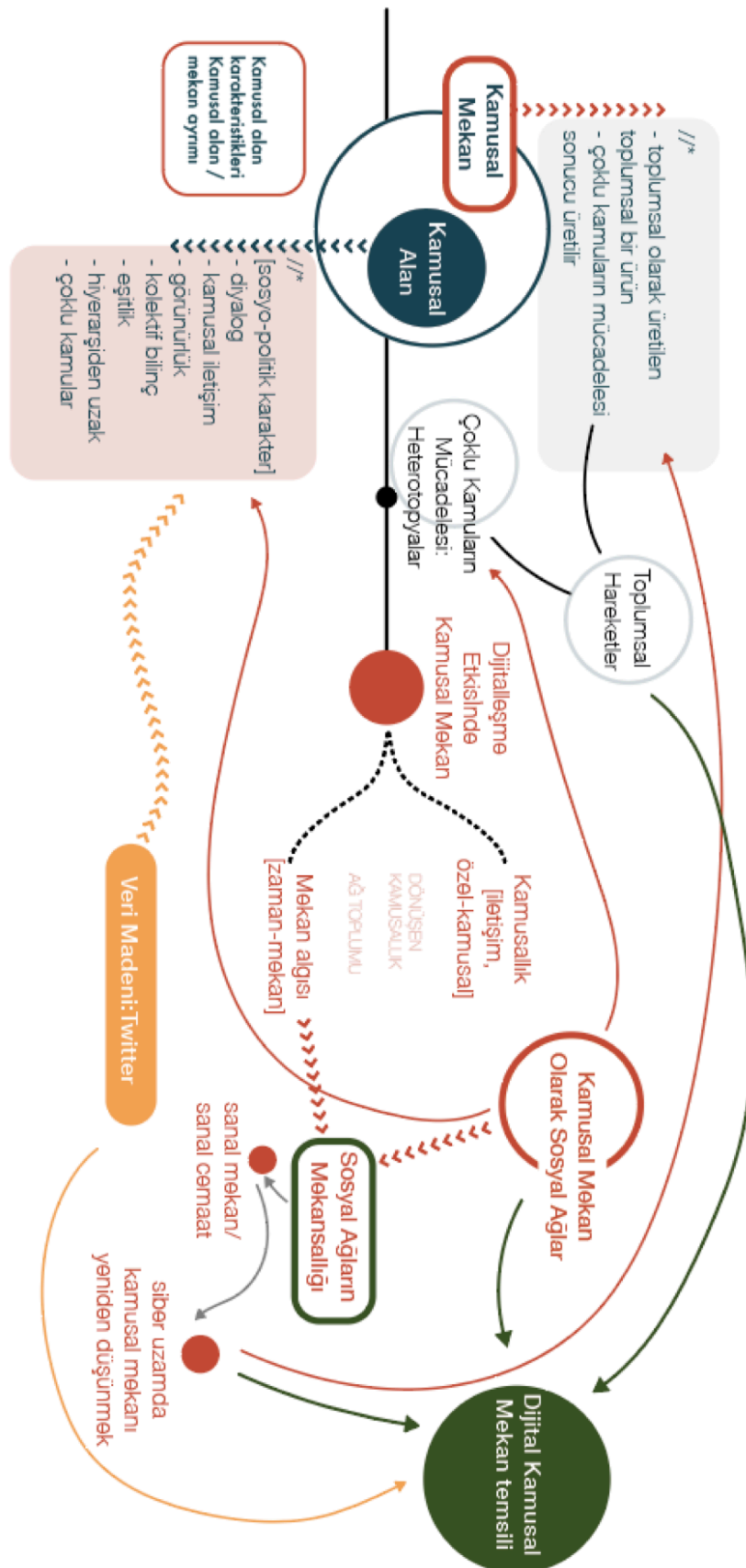
Şekil 1.1 : Tezin kapsamı ve bölümleri

1.3 Yöntem ve Metodoloji

Çalışmada ilk olarak kamusal alan ve kamusal mekana dair tanımlamalar literatür taramasından geçirilmiştir. Böylece kavramların birbirleriyle ilişkisi ve toplumsal-politik konumları tümevarımsal bir yaklaşım ile ele alınarak, çıkarımlarda bulunulur.

Bu çalışmada araştırıldığı kadarıyla kamusal alan kapsayıcı, eşitliğe dayalı, görünürlük ve diyalog ortamı; kamusal mekan toplumsal olarak üretilen üründür ve çoklu/karşıt kamular arasındaki mücadele sonucu ortaya çıkar. Bununla birlikte kamusal alan ve kamusal mekan arasındaki ayrım ise kamusal mekanın kamusal alanın oluşma potansiyelini barındırmasıdır. Elde edilen çıkarımlar altında sosyal ağlar kamusal karakter açısından değerlendirildiğinde kamusal alan özelliklerini taşımakla birlikte asıl amacı bu değildir. Dolayısıyla potansiyel olarak kamusal alan oluşumuna izin veren bir kamusal mekandır.

Araştırma kapsamında sosyal ağların kamusal mekan olarak incelenmesi amacıyla iletişim ve etkileşime dayalı yapısının analizi ve mekansal olarak temsiline odaklanılmıştır. Bu doğrultuda kompütasyonel sosyal bilimlerce sıkça kullanılan tweet analiz metodlarına başvurulmuştur. Seçilen örnek olaya ait veri setinin büyüklüğü ve çalışmanın amacının ağlarda üretilen mekan olduğu göz önünde bulundurularak içerikten ziyade sayısal ve ilişkisel verilerin değerlendirilmesi tercih edilmiştir. Bu nedenle araştırma makro kantitatif araştırma yöntemi seçilmiştir. Büyük veri analiz ve görselleştirmelerinin tam ve kesin sonuç vermesini beklemek doğru olmamakla birlikte genel bir yoruma ulaşmayı sağlar. Sosyal ağlarda belli bir konu etrafında konumdan bağımsız olarak bir araya gelen insanların ilişkisel olarak kamusal mekanı ürettiğini ve yeniden ürettiğini temsil etmeye yeterlidir.



Şekil 1.2 : Tezin yapısı



2. KAMUSAL MEKANIN ÜRETİMİ

Kamusal mekanın üretimini tartışmak için öncelikle kamusal ve kamusal alan kavramlarının sosyo-politik doğası üzerinde durmak gerekir. Zira kamusal tartışmasının kökleri, mekan çalışmalarından ziyade siyaset teorisinin içgörülerinden kaynaklanmaktadır. “Kamusal alan” terimi, “kamusal alan” fiziksel sınırlarının ötesine geçen ve onun doğal politik doğasına hitap eden yönleri tanımlamak için kullanılır.

Günümüzde “kamusal alan” ve “kamusal alan”ın çağdaş tanımları, Alman siyaset teorisyenlerinin en çok referans verilen çalışmalarına atıfta bulunur: Hannah Arendt’in “İnsanlık Durumu” (1958) ve Jürgen Habermas’ın “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü” (1962).

Arendt (1958), kamusal alanın var olmasının ön koşulunun katılımcıların açıklığı ve eşitliği olduğunu savunur ve ideal bir diyalog ortamına işaret eder. Klasik dönem Antik polisini temel alan modelinde kamusal alan iki temel anlamda anlaşılmaktadır: *Bir görünüm alanı ve herkes için ortak bir yer.*

“Kamusal alan bir görünüm alanı olarak, bireylere “mümkün olan en geniş tanıtım” ve ötekini tanımak ve başkaları tarafından tanınmak için gerekli olan “herkes tarafından görülme ve duyulma” olanağını sağlar (Arendt,2013:50). İkincisi, kamusal alan, ortaklaşa sahip olduğumuz dünyadır. Bu, “hepimiz için ortak olan ve üzerindeki özel mülkümüzden ayrılan” dünyadır (Arendt, 2013: 52).

Arendt, insanın siyasi eylem ve katılımcı demokrasi kapasitesini vurgular. Aristoteles’in “bios politikos” dediği şeyi, yani eylem (praxis) ve konuşma (lexis) üzerinde durur (Arendt, 2013: 25). İnsanlar eylemde bulunarak ve konuşarak kim olduklarını gösterirler ve böylece dünyada ortaya çıkarlar (Arendt, 2013: 179). Ona göre eylem asla tek başına mümkün değildir ve görünüm her zaman başkalarının mevcudiyetini gerektirir ki bu da esasen “kamusal alanı yaratmaktır”, ancak mesele “maddi insan dünyasında görülme ve duyulma”dır (Arendt, 2013:49-50). Ayrıca

“kamusal” terimi, tüm insanlık için ortak olduğundan “dünyanın” kendisini ifade eder.

Habermas da Arendt'e paralel olarak “kamusal alan” kavramının tarihinin izini süren bir çerçeve sunmuştur. Habermas'a göre, “toplum ile devlet arasında aracılık yapan” “kamusal bir yapı oluşturmak üzere bir araya gelen özel bireyler tarafından gerçekleştirilen her konuşmada kamusal alanın bir kısmı oluşur” (Habermas, 2002: 49-50). Ancak asıl ilgi alanı, 18. yüzyıldan itibaren Batı toplumunda kamusal alanın kurumsal karakterinin “Burjuva Kamusal Alanı” olarak adlandırdığı dönüşümü sorgulamak ve eleştirmek olmuştur (Habermas, 1974 - 1991).

Burjuva kamusal alanını baz alarak ideal bir kamusal alan tanımı ve “İletişimsel Eylem Kuramı” adını verdiği diyalog temelli model öne sürmüştür. Bu modelde statünün göz ardı edildiği, kapsayıcı bir ortak kaygı alanı olarak kamusal alan, *diyalog* ve *uzlaşmaya* dayanmaktadır.

Kamusal alan kavramıyla, her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastederiz. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur.(Habermas, 2002: 95).

Arendt ve Habermas'ın bu iki çalışmasını, 1977'de Richard Sennett'in “Kamusal İnsanın Çöküşü” izler. Sennett, 17. yüzyılın sonunda, kamu ve özel ikiliğinin, günümüzde kullanılan terimlere benzer şekilde, birçok katmana sahip olduğunu ortaya koydu: “kamusal, herkesin incelemesine açık anlamında kullanılırken, özel, bireyin ailesi ve arkadaşları tarafından tanımlanan korunaklı bir yaşam alanı anlamını taşır”. Habermas'a paralel olarak Sennett de kamu kelimesinin kullanımının değiştiğini; şimdi “özel bir sosyallik bölgesi” anlamına geldiğini ifade eder. (Sennett, 2010: 16-17).

Hem Habermas hem de Arendt diyalog ortamının önemini vurgular, kamusal alanın varlığının ön koşulunun açıklık ve katılımcıların eşitliği olduğuna inanır. Ancak, birçok benzerliğe rağmen, Arendtçi ve klasik Habermasçı kamusal alan görüşleri arasında bazı önemli farklılıklar da vardır.

Birincisi, Arendt'in kavramı daha mekânsaldır. Fiziksel bir yerden değil, bazı ortak faaliyetlerde bulunmak için bir araya gelen bireylerin eylemlerinde ve konuşmalarında ortaya çıkan, ancak bu etkinlikler sırasında var olan doğaçlama bir yerden bahseder. Arendt, aktörlerin fiziksel olarak mevcudiyetini ve görünürlüğünü

vurgularken, Habermas fiziksel mevcudiyetten çok medya aracılığıyla iletişimde olmanın yeterli olduğunu söyler.

İkincisi, Arendt kamusal alanı yalnızca insanların bazı ortak meseleleri tartıştığı iletişimsel bir alan olarak değil, aynı zamanda rekabetçi, “agonistik” bir alan olarak da anlar (antik polisteki kamusal yaşamın agonistik karakterine atıfta bulunur).

Son olarak, kamusal alan, Hannah Arendt'in siyaset felsefesinde olduğu gibi, eşit katılımcıların sadece fikir alışverişinde bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda kararlar aldığı ve “uyum içinde hareket ettiği” bir yer iken, Habermas'ın kamusal alanı öncelikle iletişimsel bir bilgi alışverişi ve kamuoyu- oluşumu öne çıkar.

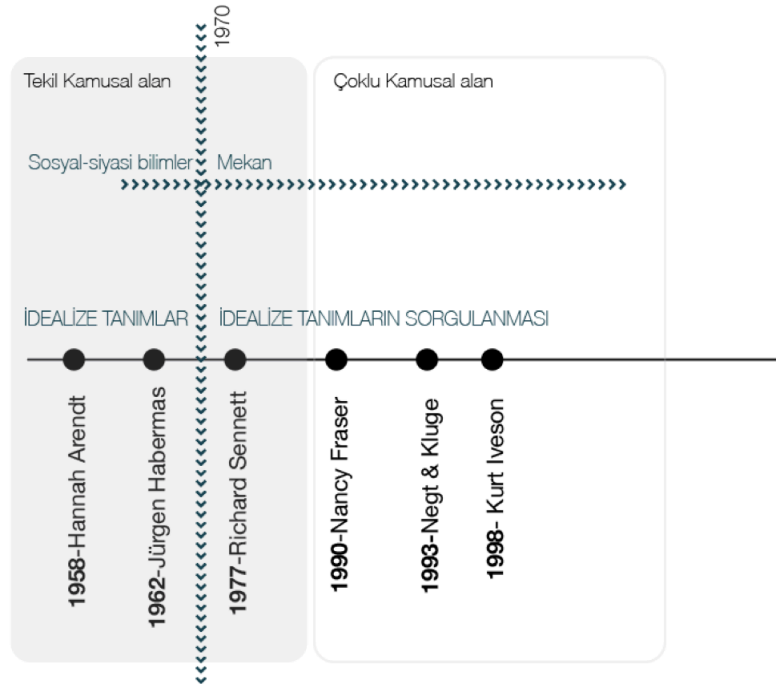
İlerleyen süreçte bu modellere yapılan eleştiriler, “idealize” kamusal alanın eksikliklerini ortaya koymakta, teori ile pratikte gerçekleşen arasındaki farkı vurgulamaktadır. Fraser (1990) ve Iveson'ın (1998, 2007) belirttiği gibi, Habermasçı kamusal alan anlayışının en önemli zaafı, “içerme” ve “mücadele” anahtar sözcüklerinde saklıdır. İfade, basın ve toplantı özgürlüğünün herkes için yasallaştırılmasına rağmen, liberal kamusal alan yalnızca ilke olarak herkese açıldı (Iveson, 2007:26); gerçekte, toplum sınıf mücadeleleri tarafından kutuplaştırıldı, böylece halk rekabet halindeki çıkar gruplarına bölündü (Fraser, 1990: 59). Başka bir deyişle, liberal üretim tarzında toplum ve devlet arasında arabuluculuk yapacak “kamuoyu” yaratma potansiyelinden farklı “kamular” oluşturulmuştur. Fraser'ın (1990: 62-63) yorumu toplumsal farklılıkların görmezden gelinmesi ve toplumsal eşitlik varsayımı ile tek ve kapsamlı bir kamusal alanın “çoklu kamusal alan” a tercih edilmesinin eleştirisine dayanmaktadır. Bu noktadan hareketle Fraser (1990: 67) “egemen kamular” ve “karşı kamular” terimlerini ortaya koymaktadır. “Karşı kamular”ı tanımlarken, tabi kılınmış toplumsal grupların üyeleri tarafından ifade edilen karşı-söylemlere bir muhalefet, egemen kamuların farklılaşan “kimlikleri, çıkarları ve ihtiyaçları” temelinde dışlanmaya bir tepki olarak atıfta bulunur. Ona göre ideal kamusal katılım, tek bir kamudan ziyade çoklu kamular ile başarabilir.

Fraser'dan önce, 1972'de Almanca olarak yayınlanan ve 1993'te İngilizce'ye çevrilen “Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proleter Public Sphere”de Negt ve Kluge, “Burjuva Kamusal Alanı”na karşı bir karşı-kamu biçimi olarak “Proleter Kamusal Alan” kavramını sunar ve aralarındaki diyalektiği tartışır.

Negt ve Kluge, Habermas'ın kamusal alan çalışması temel almakla birlikte ana söylemde farklılaşırlar. Habermas'ın kamusal alanda demokrasi tahayyülü kapitalizme dayanırken, Negt ve Kluge merkeze işçi sınıfını ve egemen sınıfın kazanımlarını koyar (Negt ve Kluge, 1993:1).

Negt ve Kluge kendi kamusal alan kavramsallaştırmalarını *üretimsel*, Habermas'ın modelinin ise *dağıtımsal* olarak nitelendirirler. Bir başka deyişle kendi modellerinin bir ürünü kimin ürettiği ile ilgilendiğini, Habermas'ın tanımında ise o ürüne kimin sahip olduğu ile ilgilendiğini ifade ederler. Bununla birlikte tek bir kamusal alanın hakimiyetine inanmamakta, burjuva kamusalılığı dışında kamusalılıklar olduğunu iddia etmektedirler. Burjuva kamusalılığına zıt biçimde bu kamular dışlayıcı değil kapsayıcıdır. Öyle ki dışlananlara bir yaşam bağlamı sunar. Bu noktada Negt ve Kluge'nin karşıt kamusal alan (proleter kamusal alan) kavramı ortaya çıkmaktadır.

Kamusal alan, içi deneyim ile doldurabildiği oranda kamusal alan olabilmektedir. “Kamusal alan, yalnızca toplumsal deneyimin kendisini onun içerisinde örgütlediği zaman bir kullanım-değerine sahiptir” (Negt ve Kluge, 1993:3). Bu ise insanın tecrübe alanları arasında kurulacak ilişkiselliğin başarısıyla mümkündür (Özbek: 2004).



Şekil 2.1 : Kamusal alan yaklaşımlarının kronolojik gösterimi

Kamusal alan kavramının karmaşık yapısının tartışılması gereken pek çok yönü olduğu açıktır. Ancak öncelikle kamusal alanın kendisinin kaotik, dinamik, çok boyutlu olduğunu ve farklı kamular arasındaki mücadeleleri içerdiğini, en önemlisi iletişimsel bir temele dayandığını anlamak önemlidir. Fiziksel sınırların ötesinde tasvir edilen kamusal alan kavramına dair geliştirilen tanımlamalar farklı kamuların temsiliyet mücadelesini anlamakta yardımcı olsa da çoğunlukla iletişimsel ve aracı bir mekânla ilişki kurmamaktadır. Daha açık olmak gerekirse kamusal alan tanımları tarih boyunca bir kamusal mekân içerisinde varolagelmıştır. Bu nedenle mekân tek başına kamusallıkla ilişkilendirilmemektedir. Sosyal bilimlerde “kamusal alan”, “kamuoyu yaratma” eylemi üzerinden tartışılırken, ancak 1970’li yıllardan sonra gündeme gelen mekân bilimlerinde ise “kamusal alan”, “sahiplik ve erişilebilirlik” düzeyinde ele alınmıştır (Şekil 2.1). Halbuki kamusal mekân kamusal alanın oluşma potansiyeli sağlayan iletişimsel bir zemin olarak kavranmalıdır.

Bu tez çalışmasının kamusal alan tartışmaları içinde taşıdığı kaygı, kamusal alanın varlığına ve olanaklarına ilişkin karmaşık yapının mekansal boyutu ve bunun dijital çağda mekansal karşılığının araştırılmasına katkı sunacak şablonun oluşturulmasıdır. Buraya kadar incelenen tanım ve eleştirel yaklaşımlardan elde edilen çıkarımlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

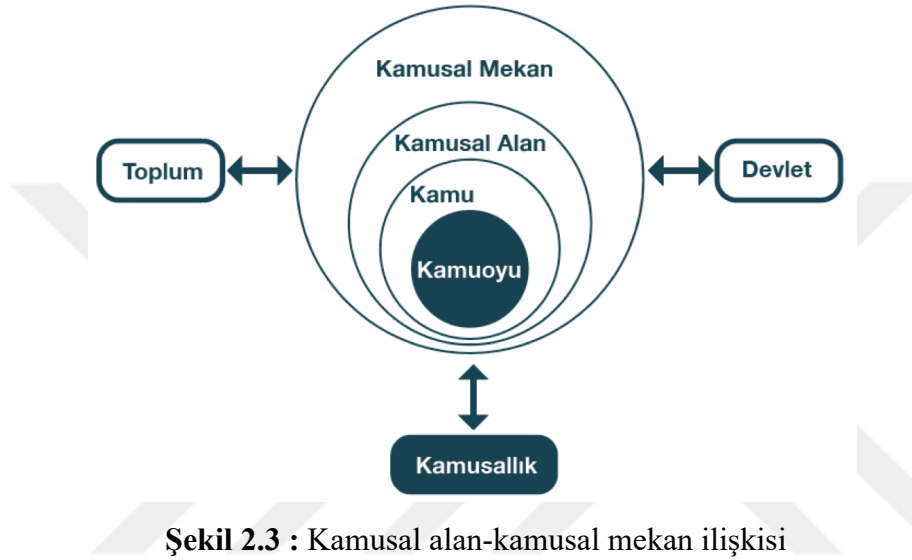


Şekil 2.2 : Kamusal alan tanımları ve eleştirilerinden yapılan çıkarımlar

Bu çıkarımlar doğrultusunda kamusal alanın mekansallığına dair yaklaşımlar ve çoklu kamuların mücadelesinden üretilen kamusal mekan kavramı incelenerek mekansal boyutu araştırılacaktır.

2.1 Çoklu-Kamular Arasındaki Mücadelenin Ürünü: Kamusal Mekan

Antik agora, forum, kahvehane, kilise ya da sokak fark etmeksizin ‘kamusal insan’, başkalarıyla bir araya geldiği andan itibaren mekânı iletişime elverişli hale getirmeye çalışır. Bu yaklaşımla ‘kamusal’ mekân, bir kent içerisinde potansiyel olarak ‘kamusal’ alanın oluşturulabildiği her an ve her yerdir (Demir, 2019). Kavramlar arasında karmaşayı önlemek adına kamuoyu, kamu, kamusal alan ve kamusal mekânın birbiri ile ilişkisi aşağıdaki gibi gösterilebilir:



Şekil 2.3 : Kamusal alan-kamusal mekan ilişkisi

Kamusal alan ve kamusal mekân kavramları çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Iveson (2007) bunları prosedürel ve topografik yaklaşımlar olarak ayırır. Buna göre topografik yaklaşımlar “kamusal” kavramını mekânsal boyutlarıyla herhangi bir şehir dokusu içerisinde, “belirli bir mekân türü”ne karşılık gelirken; prosedürel yaklaşımlarda ise “kamusal”, kolektif eylem ve diyalogun gerçekleşebildiği “her yer veya herhangi bir yer” olarak ifade etmektedir.

Topografik açıdan bakıldığında kent, kamusal temsil ve görünürlük için bir sahne işlevi gören fiziksel yerler (sokaklar, meydanlar, parklar vb.) ağı olarak öne çıkar (Iveson, 2007:18). Herkesin kullanımına ve erişimine açık olduğu varsayımıyla doğru olabilecek bu yaklaşım bugün kamusal alanların eskisinden daha az kamusal olduğuna dair literatürde yer alan pek çok araştırma ile çelişmektedir. Çeşitli güçler tarafından kontrol altında tutulan kent mekânında erişim kısıtlı durumdadır. Bu anlamda, toplumsal eşitsizlik koşullarında tekil bir kamusal alanın evriminden değil, çoklu kamuların (multi-publics) varlığı ve çoklu kamuların içerisinde doğan

“egemen kamular” (dominant publics) ve onlara muhalif “karşıt kamuların” (counter publics) varlığından bahsetmek mümkündür (Fraser,1990).

Mitchell (1995) kamusal alana erişimin nasıl her zaman siyasi mücadelenin bir ürünü olduğunu savunur. Kamusal alanların hiçbir zaman "herkese açık" olmadığını farkındadır. Ona göre, bu idealin devam eden dolaşımı, dışlanmış gruplar şehrin kamusal alanlarına dahil olmayı aradıkça “birbirini izleyen siyasi faaliyet dalgaları için bir toplanma noktası” haline gelir (Mitchell 1995: 117). Bu perspektiften, demokratik kentsel kamusal alan mücadelesi, onarım ve geri alma değil, yaratma ve inşa etmeyi içeren bir faaliyettir.

Diğer taraftan, kamusal mekân kavramına ilişkin tanımlardaysa kamusallığın politik ifadesiyle karmaşık doğası ve görünürlüğü, eylemsel ve söylemsel bir ifadeyle değil “gözle görünür olma” ve “fiziksel erişim” ile sayısallaştırmaktadır (Demir, 2017). Fakat fiziksel olarak erişilebilen her mekân kamusal demek değildir, kamusalılık başkalarının varlığını gerektirir.

Kamusallığın evrensel bir kamudan ziyade sürekli değişen kamular çokluğu etrafında eklemlendiğinin kabulü, üç yönlü bir değişimi tetikler. Birincisi, kamusalılık ve kimlik oluşumunun sıkı bir şekilde ilişkili olduğunu ve uzmanlaşmış uygulamalar, zamanlar ve yerlerle sınırlı olmadığını öne sürer. İkincisi, liberal kamusal alan anlayışında, mekân, evrensel ve büyük ölçüde uzamsal olmayan süreçlere ikincil bir destek olarak arka planda kalabilirken, çoklu kamusalılıkların tanınması, kamusal alanların kamusal mekanların üretimiyle örtüştüğünü göstermektedir. Son olarak, yeni kimliklerin, çıkarların ve ihtiyaçların ürettiği mekânlar, temsil mekânının geçiciliğine katılır. Aynı fiziksel konum, onu işgal eden sosyal gruplara göre – genellikle farklı zamanlarda, bazen aynı anda – farklı mekânsal anlamlar alabilir. (Cenzatti,2008)

Bu noktada kamusal mekânın üretiminin çoklu kamular arasındaki mücadeleden kaynaklandığı yaklaşımı kabul edilerek çoklu-kamuların varlığının diğerlerinin varlığı ile tanımlandığı söylenebilir. Kamusal alanların aynı fiziksel konumdaki katmanlaşması, karşı-kamusalı birbiriyle temas ettirir. Farklı toplumsal grupların kendilerini tecrit etmekten veya tecride itilmekten kaçınmaları, anlaşmazlık ve çatışma yoluyla olduğundan, farklı kamular arasındaki çatışma çoğulluğun temel bir unsurudur ve işte tam da orada “farklı, daha sınırlı kamuların üyelerinin kültürel

çeşitlilik çizgileri boyunca konuştuğu ek bir alan” (Fraser 1990: 126) gelişir. Bu yüzleşme alanı, Lefebvre’in üç mekân momentinin de gözle görülür bir şekilde bir araya geldiği ve Foucault’nun "uyumsuz mekanların yan yana getirilmesinin" gerçekleştiği bir heterotopyaların yüzleşmesidir. Kriz heterotopyalarının sabit mekânları ve değişen nüfusu ve sapma heterotopyalarının sabit mekânları ve sabit nüfusu ile karşılaştırıldığında, farklılık heterotopyaları, değişen nüfuslarla birlikte değişen mekânların çokluğu ile karakterize edilir (Cenzatti,2008).

Bu mücadele içerisinde, karşıt kamusalılıkların temsiliyet mekânlarının toplumsal üretim sürecinin nasıl geliştiğini anlamak üzere Harvey (2013), Lefebvre (1970)’in heterotopik mekân tanımını hatırlatır; “düzensiz gruplar heterotopik mekânlar inşa eder, bunlar da nihayetinde egemen söylem tarafından ele geçirilir”.

Kamusal mekânın egemen ve karşı kamular arasındaki mücadelesinde üretimi Lefebvre’nin mekân üretiminin üçlü diyalektikleri yeniden yorumlanarak; özellikle heterotopik ve izotopik mekân kavramlarına başvurularak anlamlandırılabilir.

Lefebvre herhangi bir toplumsal mekânın ele alınması için üç momentli bir kavramsal çerçeve -mekânsal üçlü- önerir. Bunlar mekânsal pratik (algılanan mekân), mekân temsili (tasarlanan mekân) ile temsil mekânı (yaşanan mekân) kavramlarıdır. Genel bir tabirle bu kavramlar birlikte düşünüldüğünde toplumsal mekânın fiziksel, zihinsel ve toplumsal boyutlarına belirli ölçüde denk düştüğü görülür ve bu boyutlardan oluşan toplumsal mekânın üretimi ve yeniden üretiminin anlamlarlandırılmasında tutarlı bir çerçeve sağlar. Çalışmasının tümünde görülen üçlünün ele alınış biçimi “mekanik bir çerçeve ya da topoloji değil, birbirine karışan üç özel momente sahip, akışkan ve canlı bir diyalektik sadeleştirmedir” (Merrifield, 2013: 109).

Lefebvre’nin 1960-70li yıllarda kent ve mekân sorunsalı konusunda etkisi büyüktür. Lefebvre’e göre, “(toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür” (Lefebvre, 2014:56). Başka bir deyişle bir toplumsal ürün olarak mekansallık, toplumsal edim ve ilişkilerin aynı zamanda hem aracı hem sonucu hem önkabulü hem de tezahürüdür (Soja, 2017:174).

Lefebvre’nin mekan anlayışında bir "ürün" olarak mekan, bir "öge" ya da "şey" anlamına gelmez; *bir anda oluşmayan, zaman içinde bir süreç gerektiren bir dizi toplumsal ilişkinin fiziksel gerçekliğidir* (Lefebvre, 2014:26-53). Burada verili bir

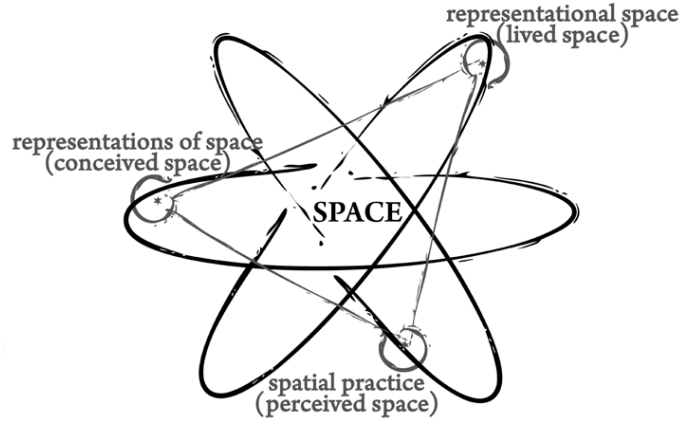
mekânın üretimin hem aracı hem de öznesi olduğunu, bir kontrol ve egemen praksis, yani iktidar aracı olduğunu iddia ederek, mekânı bir düşünce ve eylem aracı olarak hizmet eden toplumsal bir ürün olarak ele almıştır. Sistematiik bir inceleme yoluyla hipotezini göstermek için zaten açık olan bu ifadenin dört çıkarımını ve sonucunu tartışır. Birincisi, “doğal alan geri dönölmez biçimde yok oluyor”; doğal (mutlak) mekan, üretimin hammaddesi olarak görüldüğü sürece eninde sonunda kaybolacak olan mekan üretiminin çıkış noktasıdır. İkincisi, “her toplum kendi mekânını üretir”; bu tez çalışması için de önemlidir çünkü bunu destekleyecek biçimde teknoloji ile değişen ve küreselleşen toplumsal yapının yeni mekanının üretimini araştırmaktadır.

Bu ikinci çıkarımdan yola çıkarak Lefebvre, “mekansallığın ilk üçlüsünü” “Mekansal Pratik”, “Mekan Temsilleri” ve “Temsili Mekân” olarak inşa eder. “Mekansal Pratik”, “üretim ve yeniden üretim ile her bir toplumsal oluşumun karakteristiğı olan belirli konumları ve mekânsal kümeleri” kapsar. “Mekan Temsilleri”, “üretim ilişkilerine ve bu ilişkilerin empoze ettiğı düzene, dolayısıyla bilgiye, işaretlere, kodlara ve cephesel ilişkilere” atıfta bulunur. “Temsili Mekân”, “karmaşık sembolizmleri (kodlanmış veya kodlanmamış) içerir ve bir toplumun sosyal yaşamının gizli veya yeraltı tarafıyla bağlantılıdır”.

Lefebvre bu katmanı detaylandırır ve “uzamdaki şeylerden mekanın gerçek üretimine geçişi” sorgulayan “üçüncü çıkarımı” ile “ikinci üçlü”yü inşa eder. Bu çerçevede gündelik gerçeklik (rutin) ve kentsel gerçekliğı (arazi kullanımı; işlevler ve ağlar) bir arada içeren “mekânsal pratik”, bir toplumun gündelik yaşamını gösteren “algılanan mekân”a tekabül etmektedir. “Mekân temsilleri”, “tasarlanmış mekân” anlamına gelir; bilim adamları, plancılar, mimarlar, toplum mühendisleri, yani teknokratlar tarafından tasarlanan, her zaman göreceli olan bilgiden inşa edilen mekandır. Son olarak, “temsili mekân”, sakinlerinin ve kullanıcılarının “yaşanan mekânı”dır; değiştirilecek ve sahiplenilecek hayallerde tarif edilen alandır.

Ayrıca, inşa yoluyla, "tasarlanmış mekan"ın kentsel doku üzerinde pratik bir etkisi olduğunu ve dolayısıyla mekan üretiminde önemli bir rol oynadığını, “yaşanan mekan”ın ise genellikle “benzersiz ancak bir süre sonra akışı tükenen” yalnızca “sembolik ve geçici işler” ürettiğini savunur. Kısaca Lefebvre, şimdiye kadarki iki çıkarımına ve üç yaşam alanına dayanarak iki katmanlı bir üçlü çizer. Lefebvre, üçlülerinin her bağlamsallaştırmasını “toplumsal mekanın anları” olarak adlandırdı (Lefebvre, 2014:40). Bu anlar zaman içindeki noktalar olarak ya da elektronların

çekirdeğin etrafında asılı duran bir atom modeli gibi hayal edilebilir; her birinin kendi yönü boyunca (biri diğerinden daha fazla) mekanı oluşturan bir yerçekimi kuvveti vardır (Şekil 2.4). Her bir “anın” zaman içinde değişen kuvveti mekanın üretim sürecinin olasılıklarını gösterir.



Şekil 2.4 : Mekanın anları (Demir,2017)

Dördüncü çıkarım (birincisiyle birlikte çalışır) “mekan üretilirse, üretken bir süreç varsa, o zaman tarihle uğraşıyoruzdur”. Lefebvre, üçlülere kavramsallaştırırken herhangi bir tarihsel dönemlendirmeden bahsetmemiştir, çünkü bunlar herhangi bir döneme uygulanabilir (mutlak mekan, tarihsel mekan, birikim mekanı, soyut mekan ve diferansiyel mekan)¹.



Şekil 2.5 : Lefebvre'nin mekansal üçlülere

¹ Lefebvre tarihsel dönemleştirmeden bahsetmez. Tıpkı mekânın anları gibi mutlak mekân, tarihsel mekân, birikim mekânı, soyut mekân ya da diferansiyel mekân her an üretilebilir. Burada önemli nokta mutlak mekânın yaşanan mekâna, soyut mekânın ise tasarlanan mekâna karşılık geldiği, soyut mekânda gerçekleşecek çözümlerle hayal ettiği diferansiyel mekânı ise yaşanan ve algılanan mekânın bir birliği olarak gördüğüdür.

Lefebvre (2015), insanlığın sahip olduklarını daha iyi bir yaşama dönüştürmesine yol açacak, ancak farklı mekanların üretilmesiyle ve soyut mekanın çözülmesiyle gerçekleştirilecek olan “Kent Devrimi”ni hayal eder.

Soyut mekanın içsel çelişkilerinden doğan “Diferansiyel Mekan”, sahiplenme ve otogestasyon yoluyla kapitalizmin soyut mekânının homojenliğine yönelik farklılıkları bir araya getirir (Harvey, 2014: 33).

Soyut ve diferansiyel uzam arasında iki önemli ayrım vardır. Birincisi, soyut mekanın üretimi, değişim değerinin üretimidir, ancak diferansiyel mekanın üretimi, kullanım değerinin değişim değeri üzerine kaymasını gerektirir. İkinci olarak, soyut mekan, onlara atfedilen işaretler ve kodlarla işlerken, diferansiyel mekan deneyimler ve sahiplenmelerle işler. Aslında farklı mekânlar üreten toplumlar, yaratıcı ve politik bir süreç olan kendi öz temsillerini onda yansıtırlar.

Böylece soyut mekan, profesyoneller ve politikacılar tarafından kodlanmış mekan temsillerini ima eden yaşanmış ve tasarlanmış mekanların bir birliği olarak görünürken, diferansiyel mekan, heterojen mekanlar ve ilişkiler yaratacak kullanıcıları tarafından sahiplenilen mekansal pratiği ima eden, yaşanmış ve algılanan alanların bir birliği olarak görünür.

Burada mekânın sahiplenilmesi, belirli bir mekânın, onu sahiplenen bir grubun ihtiyaç ve olanaklarına hizmet edecek şekilde değiştirilmesi olarak ortaya çıkar ve mülkiyet kavramını, ancak sahip olma anlamında gerektirir. Lefebvre’e göre (2014) diferansiyel mekan, özel mülkiyetin sonu ve iktidarın mekana tahakkümü anlamına gelen sosyalist mekandır (Lefebvre, 2014:192-193).

Shields Lefebvre'nin ele geçirmeyi önerdiğine özellikle dikkat çekiyor; mekânın yeniden tahsisi olarak gecekondular, favelalar, barriolar, rancholar; bir protesto aracı olarak önemli mekansal alanları ve binaları “işgal etme” geleneğinin doğuşu (Shields, 1999: 165; Lefebvre, 1991: 373-374).

Lefebvre'nin “üç yaşam alanı” nı temel alan “üç mekân anının” ekonomik ve politik üretim biçimlerine dayalı olarak birbirleriyle gerilim içinde olduğu ve bu gerilimin egemen praksiyenin yeni olduğu görülmektedir.

Somut mekanın amacı, anlamı, “hedefi” homojenliktir, bunu dayatır (Lefebvre, 2014:294). Siyasal iktidar, mekânı toplumsal “düzen” sağlamak için bir araç olarak görür ve üretimine müdahale eder. Bu müdahale doğrudan bir üretim değildir, siyasal

iktidar “(ona emanet edilmiş olan) toplumsal ilişkilerin yeniden-üretim yeri ve ortamı olarak mekânı yeniden üretir” (Lefebvre, 2014:326). Özünde bu, mülkiyet meselesinin ötesinde insanların kendilerini mekânda nasıl temsil ettikleri ile ilgilidir. Lefebvre'nin kamusal veya özel yerine “toplumsal mekan” terimini kullanmasının temel nedeni budur. Bu yaklaşım, elbette kamusal alanların da var olduğu gerçeğini inkar etmiyor, daha çok, doğası gereği hem kamusal hem de özel olan kent hakkı mücadelesine dayalı daha büyük bir resmi çerçeveleyiyor.

Kamusal mekanın mücadeleye dayalı sosyo-politik doğası Lefebvre'nin soyut mekanda yaşanan çözümlerden üretilen diferansiyel mekanı açıklamak için kategorize ettiği üç “topya” (izotopya, heterotopya ve ütopya) işlevselleştirilerek anlaşılabilir: “karşı kamular arasındaki mücadeleden üretilen mekan”.

Egemen ve soyut mekânlarla eşleşen izotopyalar birbiriyle aynılaştırmış, karakteristik özellikleri silinmiş, önceden varolanı reddeden, homojen bir yapı sergilerken; kendilenen/farklılık mekânları ile eşleşen heterotopyalar egemen mekânın içsel çelişkilerinden doğarak geçici olarak bir şehir dokusunda varolan, heterojen ve nihayetinde egemen söylem tarafından ele geçirilen mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır. Açıkça egemen mekân ve farklılık mekânlarının toplumsal üretimi, egemen ve karşıt kamusalılıklar arasındaki mücadelelerin mekânsallaşmasını işaret etmektedir.

Bu yaklaşımda izotopya komşu düzende özdeş yerler olarak görünürken, heterotopya uzak düzende hem dışlanmış hem de iç içe geçmiş diğer yer olarak ortaya çıkar. Bu anlamda izotopya, aynılığı özdeş, türdeş ve benzer olarak ifade eder; bunların yanında heterotopyalar olarak farklı yerler vardır (Lefebvre, 2014). Başka bir deyişle, kapitalizmin ve demokrasinin krizi sırasında soyut uzamın çözülmesinden geriye kalan izotopya, geçici bir dönem için üretilen heterotopya, hayal edilen ise açıkça ütopyadır.

Harvey (2013) kapitalizmin gerçek koşullarında, dünyanın dört bir yanındaki etkili işgal hareketlerini kenti ve dolayısıyla kamusal alanı geri alma örnekleri olarak ele alarak literatüre en fazla katkıyı yapmaktadır. Harvey, Lefebvre'nin “şehir hakkı” vizyonuna atıfta bulunur ve toplumsal üretimi ve kamusal alanı anlama arayışını sürdürmek için bir ipucu olarak *heterotopya* kavramından bahseder.

Lefebvre (2014) için, bir heterotopyanın toplumsal üretimi, anomi koşuluna tekabül eder, çünkü “anomik gruplar heterotopik alanlar inşa eder ve bunlar sonunda egemen praksis tarafından geri kazanılır”.

Burada, anomik gruplar tabiri ile Lefebvre, açıkça egemen kamulara karşıt olan karşı-kamularu işaret etmektedir. Harvey (2013) işgal hareketlerini heterotopyaların toplumsal üretimi olarak görürken, karşı-kamular ile egemen kamular arasındaki mücadelelerin mekânsallaşması olduğu yorumu yapılabilir.

Lefebvre (2015), heterotopya kavramını, tarihsel bir “marjinalite” formülasyonunda “farklılaşma” olarak resmetmiştir. Rekabetçi kapitalizm aynı anda her şeyi arzuladığı için, çelişkilerle karakterize edilen soyut bir alan üretir; niceliğe karşı kalite, küresele karşı yerel, kullanım değerine karşı değişim değeri. Bu üretim durağan değildir ve bu çelişkiler tamamen çözülemez, dolayısıyla soyut mekan tam hakimiyet sağlayamaz ve paradoksal olarak bu, kendisine karşı farklı mekan üretir (Harvey, 2013). Daha kesin olmak gerekirse, izotopya “soyut mekân”a, heterotopya “diferansiyel mekân”a tekabül eder ve mekânın üç uğrağı, kapitalist üretim tarzında aralarında diyalektik bir gerilimle sonuçlanır.

2.1.1 Mekansal örüntülerde heterotopya

Lefebvre’in heterotopya kavramı (ki Foucault’nunki ile derin farklılıklar içerir) ile tarif ettiği liminal toplumsal mekanlar farklı bir şey”i olanaklı kılmamanın ötesinde, devrimci bir güzergahın tanımlanmasında bu farklılığa temel önem atfeder. Bu “farklı şey”in bilinçli bir plandan doğmuş olması şart değildir; insanların salt yapıp ettikleri, hissettikleri, duyumsadıkları ve gündelik yaşamlarındaki anlam arayışının parçası olarak ifade ettikleri şeylerden doğar. Bu tür pratikler her yanda heterotopik mekanlar üretir. (Harvey, 2013:38)

Heterotopya kavramı, olağandışı bir yerde meydana gelen bir fenomeni veya normal dokunun gelişimini veya bir bütün olarak organizmayı etkilemeyen uzamsal yer değiştirmesini tanımlayan tıbbi bir terimdir (Sohn, 2008:41). Terimi ilk kez Foucault, “Of Other Spaces” isimli yazısında kullanmış ve aşağıda özetlendiği gibi altı ilkedeki sistematik bir biçimde ifade etmiştir.

- Birincisi, her kültürün ve insan grubunun kendi heterotopyalarını oluşturduğunu, dolayısıyla bunun tek ve evrensel bir biçimi olmadığını, ancak davranışları bir toplumda “gerekli” normlardan “sapkın” olanlar için huzurevi, psikiyatri hastaneleri ve hapishaneler gibi modern “sapma” heterotopyaları olduğunu iddia eder.

- İkincisi, heterotopyalar, 18. yüzyılın sonundan sonra mezarlıkların değişen yerleri gibi farklı tarihsel dönemlerde işlev ve anlam bakımından farklı şekilde işleyebilir.
- Üçüncüsü, bir heterotopya “uyumsuz olan çok sayıda yerleşimi tek bir gerçek yerde yan yana koyabilir”; tiyatrolar ve sinemalar gibi.
- Dördüncüsü, heterotopyalar genellikle zaman dilimleriyle bağlantılıdır; zamanda kırılma noktaları ile çalışırlar. Zaman birikir ve heterotopyalar onu ya müzelerde ve kütüphanelerde olduğu gibi “kaydeder” ya da zamansal festivallerde, panayırlarda ve gezilerde olduğu gibi “dönemselleştirir”.
- Beşincisi, bir heterotopya, onu hem izole hem de erişilebilir kılan sistemler veya ritüeller nedeniyle her zaman açılır ve kapanır. Cezaevleri, konukevlerinde olduğu gibi belirli izinler veya koşullar gerekir.
- Son olarak, bir heterotopya her zaman geri kalan alanla ilişki içindedir ve onları ya gerçek ya da yanıltıcı alanlar yaratır; illüzyonel mekanlar olarak genelevler veya bazı sömürge yerleşimleri ve gemiler gibi (Foucault, 1998: 180-184).

Foucault’nun heterotopyaları birtakım özel ritüeller, kendine özgü kapalılıklar barındırır da gerçek bir mekândır. Bu gerçek mekân, mevcut toplumsal düzen içerisinde bir şeyi temsil eder (*represented*), bir şeyle mücadele eder (*contested*), ya da bir şeyi tersyüz eder (*inverted*) (Çavdar, 2018). Foucault, heterotopya kavramını açıklamak için altı maddeden oluşan bir çerçeve çizmiş ve örneklendirmiş olmasına rağmen “yansıdıkları veya atıfta bulundukları tüm yerleşimlerden farklı” (Foucault, 1998:178) tanımı son derece muğlaktır. Bu durum, esas olarak, Foucaultcu yaklaşımlara karşı Edward Soja (1996), David Harvey (2000) gibi isimler tarafından da takip edilen Lefebvre (1970)’nin eleştirel yaklaşımının nedenidir.

Soja, Foucault’nun çalışmasını “sinir bozucu derecede eksik, tutarsız, tutarsız ve dar bir şekilde tuhaf mikro coğrafyalara odaklanmış, yakın, sapkın ve kurnaz bir şekilde apolitik” olarak yorumluyor (Soja, 1996:162). Harvey ise, heterotopyaları bir şekilde egemen toplumsal düzenin dışında konumlandıran ve onlarda olup bitenleri bir bakıma kabul edilebilir ya da uygun gören yaklaşımı nedeniyle onu “sıradan” olmakla eleştirir (Harvey, 2008).

Soja, Lefebvre’in Foucault’yu “kolektif özne”yi keşfetmekte başarısız olmakla ve onun havada uçuşan mekansal metaforları sık sık kullanmasının toplumsal mekansallığın politik somutluğunu gizlemekle eleştirdiğini belirtir. Foucault’nun

heterotopya örnekleri olan hapishaneler, psikiyatri hastaneleri ve antipsikiyatrinin iktidar eleştirisinde bir önemi olmasına rağmen, bütünlük oluşturmadıklarını, zaman ve mekânda birbirlerinden koptuklarını söyleyen Lefebvre'den de alıntı yapar (Soja, 1996: 146; Lefebvre, 1976: 116). Neil Smith, “Kentsel Devrim”e yazdığı önsözde, Lefebvre'nin heterotopya tartışmasının Foucault'yu da meşgul ettiğinden söz eder; Foucault'nun rastgeleliğinin aksine Lefebvre, heterotopyaları politik ve tarihsel bir perspektiften tasavvur etti (Smith in Lefebvre, 2015: xii). Foucault'dan (1967) hemen sonra “Kentsel Devrim”de (1970) heterotopya fikrini detaylandırır.

Lefebvre, karmaşık mekanları çözmek ve soyut mekânın çözülmesini açıklamak için kavramsal anahtarlar olarak üç “topya”yı kategorize eder; izotopya (benzer yer), heterotopya (zıt yer) ve ütopya (yeri olmayan yerler) (Lefebvre, 2015: 163-164-366).

İzotopya ve heterotopya mücadelesinde heterotopya kentselliği üretir ve kentsellik tarafından üretilir. Bu üretim heterotopi içerisinde temsil edilen yönelimsiz (anomik) grupların direnişi ile gerçekleşir. Lefebvre’e göre “heterotopi bir düzeyde de olsa, sosyologların anomisine denk düşer. Anomik gruplar, er ya da geç hâkim praksis tarafından kontrol altına alınan heterotopik mekanları şekillendirirler.” (1970/2015: 123) Bu doğrultuda heterotopik mekân gündelik hayat ile doğrudan ilişkilidir denilebilir. Heterotopi dinamik, değişime açık, tek bir biçime sahip olmaktan ziyade bir akışkan oluş tarifler; ötekiliğin ve farklılığın kentselliğe sızma eğiliminde ve akışkanlık içerisinde bir devinime sahiptir.

Bu bağlamda Lefebvre'nin, izotopya ile ilişkili olarak konumlandığı heterotopya terimi ile bir bütün olarak kentsel bağlamı anlamak üzere tutarlı bir çerçeve ortaya koyduğu söylenebilir. Yine de Lefebvrian heterotopya anlayışında eksik olan şey, bunun siyasi bir tepki olarak yalnızca yerleşme hakkına dayanmasıdır. Harvey'in “Asi Şehirler”de verdiği ipucu gibi; Günümüz koşulları ve dünyadaki etkili işgal hareketleri dikkate alındığında, günümüzde açık itirazların sadece gecekondulaşma şeklinde ortaya çıkmadığını söylemek mümkündür. “Gecekondulaşma (*squatting*)” eylemi, “işgal etmenin” doğuşu olarak resmedilirse (Shields, 1999: 165), Lefebvrian yaklaşımında kamusal alanların da bir dönem boyunca heterotopyalar haline gelebileceğini söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, Lefebvre için bir kentsel bağlam, kapitalist mekân üretim tarzında ya izotoplardan ya da heterotopyalardan oluşur. Burada Lefebvre'in odaklandığı şey, aynı zamanda, standartlaştırılmış bir meta olarak mekânın üretimi ve kapitalist üretim tarzında homojen olarak ele

alınmasıdır. Soyut/egemen/izotopik mekanların üretimine yönelik eleştirileri, kamusal alanların beklenen heterojenliğinin tarihte hiç olmadığı kadar kapitalist ve neoliberal uygulamalar tarafından ihlal edildiğini öne süren 1970'lerden sonra yükselen endişelerle örtüşüyor. Ayrıca, Harvey (2012) gibi, onun heterotopyaların (farklı mekânlar) toplumsal üretimini bir işgal eylemi biçiminde değerlendirmesini, bugün farklılıklara (karşı kamular) kendilerini politik olarak görünür kılmanın tek yolu olarak görmek değerlidir. Ek olarak, egemen ve karşı kamular arasındaki mücadelelerin, izotopya (egemen olan) ve heterotopya (farklı olan) arasındaki diyalektik gerilimle örtüştüğünü görmek önemlidir. Bu çalışma, Lefebvre'in resmettiği şeyin, egemen kamular tarafından izotopyaların ve mekân aracılığıyla kendi temsillerini üreten karşı kamular tarafından heterotopyaların toplumsal üretiminin tam olarak açıklaması olduğu yorumunu benimsiyor.

Gerçekten de günümüz koşulları ve dünyadaki etkili işgal hareketleri dikkate alındığında “kent-devrimsel” süreçleri okumak için heterotopya kavramı bir arayüz olarak işlevseldir. Bu hareketlerin hem ortaya çıkış hem de örgütlenme aşamalarında yaşananlar her iki düşünürün de ortaya koymuş olduğu teoriler ile okunabilir.

Toplumsal hareketlerin arkasında temel olarak sosyolojik ve ekonomik nedenlerin bulunur. Neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan Occupy hareketleri de toplumun iktidar ve onunla aynı görüşte olan kesimi ile diğerleri arasında uçurumun derinleşmesi ile patlak vermiştir. Harvey'in (2013) “infilak” anı olarak betimlediği bu gibi toplumsal olaylar, önceki bölümde bahsedildiği üzere Lefebvre'nin izotopi ve heterotopi kavramları arasındaki gerilimi ile açıklanabilir. Burada özgürlüğün ve farklılığın mekânı olarak tanımlanabilecek heterotopinin gücü kentli ile kent arasındaki dolaysız bağlantıdan kaynaklanmaktadır.

Hâkim sınıf kontrolü dışında gelişen ve egemenliğine tehdit olarak gördüğü olaylar “öteki” grupların varlıklarını gösterme girişimi/biçimi olarak değerlendirilmelidir. Süreksiz, düzensiz, kalıpsız fragmanlar şeklindeki olaylar karşı kamuların görünür olduğu aralıklardır. Süresi, biçimi ve kurgusu kendi iç dinamikleri içinde oluşur ve kestirmek zordur.

Farklı olanın görünür hale gelmesi, kendi mekânsal pratiklerini üretmesi ve bunların desteklenmesi ortak mekanların inşası için önemlidir. Farklılığın mekanları ve pratikleri, toplumdaki bastırılmış kimliklerin kentsel alanda görünürlüklerini

sağlarken, yeni ve çeşitli kimliklerin heterojen bir örüntü içerisinde oluşumuna da katkı verirler. Bu kentsel-aralıklar aslında potansiyel yeni düzenleri (ütopya) kendi içerisinde barındıran mekanlardır. Ötekiliğin pratikleri ve mekânı ile örülü durumların “*gündeliğin icatçı teatrallığı*” (Stavrides, 2016: 152) ile buluşması farklılığın kentsel-aralıklarını somutlaştıracaktır.

Günümüzde, ekonomik, siyasi ve toplumsal yapının eşitsiz koşullarında işgal hareketleri, karşı kamuların kendilerini temsil etme ve itirazlarını ifade etme yetisine sahip görüldüğü, ancak sonunda egemen halklar tarafından yeniden sahiplenildiği baskı dönemlerinde ortaya çıkan heterotopik alanların toplumsal üretiminin örnekleri olarak karşımıza çıkıyor.

Heterotopyalar, siyasal temsilin mekânları olarak, karşı-kamuların fiili mevcudiyeti tarafından üretilir ve çoğulluğa işaret eder, ancak fiziksel mekânın sahiplenilmesi sona erdikten hemen sonra ve/veya egemen kamular tarafından sona erdirmek için bastırıldığında ortadan kaybolurlar. Bireyin politik eylem ve söylemin öznesi olma kapasitesinden beslenen heterotopik mekanların toplumsal üretimi, siyasal hayata dahil olma anlamında maddi insan dünyasında ortaya çıkmayı sağlayan ideal mekanlar olarak kamusal mekanların ortaya çıkışı ile tam olarak örtüşmektedir. Daha açık olmak gerekirse, Cenzatti'nin (2008) vurguladığı gibi heterotopyalar, farklı kamular arasındaki toplumsal mücadeleler yoluyla üretilen yüzleşme alanlarıdır.

Buna uygun olarak, çoklu-kamusal arasındaki değişen ilişkiler, kamusal alanın dönüşümünü ve kamusal alanlara mekansal ve anlamsal yansımalarını yönlendirir, çünkü toplumsal mekanın uğrakları da sabit değildir ve mekanın toplumsal üretimi bu ilişkilere dayanır. Buraya kadar geliştirilen kavramsal tartışmadan çıkan en önemli sonuç, şehir meydanlarının neden karşıt kamuların temsiliyetine kapalı olduğu veya “işgal” (occupy) halinde olduğu konusunda fikir vermektedir. Hem İngilizce’de hem Türkçe’de kelime anlamı ile de karşılığı “bir yeri geçici süre ile ele geçirme” olan “işgal” hareketleri, “kamusal” mekânın “geçici karşıt kamusalılıklar” sağladığına işaret etmektedir.

Kent üzerinde çoklu kamuların görünürlük mücadelesi olarak ifade edilebilecek bu durumu somutlaştırmak amacıyla yakın geçmişte yaşanan toplumsal hareketler organizasyon biçimi ve görünürlük açısından incelenecektir.

2.2 Yakın Geçmişte Gerçekleşen Toplumsal Hareketlerin Anatomisi

Kamusal alanların idealize edilmiş, herkesin erişimine açık romantize imajının aksine, temsili bir iktidar aracı olarak dışlayıcı olduğu görülmektedir. Bu durum özünde toplumsal hareketlerin nedenini oluşturur.

Önceki bölümde açıklandığı üzere Lefebvre'nin mekansal üçlü çerçevesinde soyut mekanın çözülmesi olarak ortaya koyduğu ve heterotopya olarak nitelediği oluşumlar, toplumsal yapıda karşı kamuların belli zaman aralıklarında belirmesidir. Bu oluşumlar bir süre sonra baskın kamular tarafından yok edilmeye çalışılmaktadır. Farklı grupların mekanın hakimiyeti mücadelesi Lefebvre tarafından “şehir hakkı” kapsamında değerlendirilmektedir. Harvey'in (2013) eleştirel bir bakış açısıyla bahsettiği gibi Lefebvre, kentsel devrimin bir durağı olarak şehir hakkını hem bir haykırış hem de bir talep olduğunu ileri sürer. Devrimci hareketler çoğunlukla kentsel bir boyuta sahiptir. Lefebvre, bu gibi hareketlerde “proletarya”dan ziyade “prekarya”nın aldığı rolün öneminden bahseder. Harvey'e göre kent devrimci hareketler, çığıından çıkmış bir halde küreselleşen, kentleşen sermayenin tiksinti verici karmaşası içinden bambaşka bir şehri tahayyül ve inşa etmektir. Bunun gerçekleşmesi ise gündelik şehir yaşamına odaklanan güçlü bir antikapitalist hareketin yaratılmasına bağlıdır (Harvey,2013:37). Şehir, ütöpik bir arzu nesnesi olarak (siyasi bir anlam yükler), hiç durmadan değişen bir mekan-zaman düzeni içinde belirgin bir aidiyet mekanıdır. Lefebvre'nin şehir hakkı üzerine düşüncelerinden sonra derinleştirerek mekanın üretimine kadar götürdüğü nokta, şehrin halihazırda içinde barındırdığı çoklu pratiklerin alternatif olanaklarla dolup taşıdığıdır.

Lefebvre'nin heterotopya kavramı ile tarif ettiği liminal toplumsal mekanlar, “farklı bir şey”i olanaklı kılmanın ötesinde, devrimci bir güzergahın tanımlanmasında bu farklılığa temel önem atfeder. Bu “farklı şey”in bilinçli bir plandan doğmuş olması şart değildir; insanların salt yapıp ettikleri, hissettikleri, duyumsadıkları ve gündelik yaşamlarındaki anlam arayışının parçası olarak ifade ettikleri şeylerden doğar. Bu tür pratikler her yanda heterotopik mekanlar üretir. Bu tür mekanların ortaya çıkması için büyük devrime bel bağlamamız gerekmez. Lefebvre devrimci hareket teorisi bunun aksini söyler: bir an için bile olsa, dağımık heterotopik grupların kolektif eylemin köken farklı bir şey yaratma potansiyelini görüp bir “infilak” anında kendiliğinden bir araya toplanması. (Harvey,2013:38)

Bu “infilak” anı, geçtiğimiz on yılda yaşanan Tunus, Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen gibi şehirlerde Arap Baharı ve kısmen Arap Baharı, 2009

İran Yeşil Hareketi, İspanyol Indignados Hareketi ile 2010 ve sonrasındaki küresel kemer sıkma karşıtı protestoların genel dalgasından ilham alan başta Amerika olmak üzere dünyanın farklı yerlerinde 30'dan fazla ülkede ortaya çıkan Occupy Hareketleri'nde de görüldüğü üzere pek çok alanda hissedilir.

Giddens toplumsal hareketleri “yerleşik alanın dışındaki toplu eylemler yoluyla, ortak bir çıkarı korumak ya da ortak bir hedefe erişmeyi sağlayabilmek için girişilen toplu bir çaba” olarak tanımlar (2008: 540-541). Touraine'in ifadesiyle ise “belli bir sınıfsal aktörün, kendi tarihsel gerçekliğinin sosyal kontrolünü ele geçirmek için bulunduğu sınıfın karşıtına yönelik geliştirdiği organize, kolektif mücadelesidir” (Touraine, 1981: 77).

Bu noktada mücadelenin mekansallığını tekrar vurgulamak gerekir. Harvey (2013), işgal hareketlerini heterotopyaların toplumsal üretimi olarak görürken, bunu karşı kamular ile egemen kamular arasındaki mücadelelerin mekansallaşması olarak yorumlar. İçerisinde toplumun pek çok farklı kesimini barındıran protestocuların kentin müşterek mekanlarını işgal etmeleri ve iktidarın polis gücü ile işgalcilere karşı koyması, kentsel mücadeleye ve kamusal mekanın kullanımının, anlamının kolektif olarak yeniden inşasına dönüşür. Protestocular, kamp yaparak, protesto işaretleri yaparak ve asarak, geçici kütüphaneler ve iletişim istasyonları kurarak, yiyecek toplayıp hazırlayarak, yoldan geçenlerle sohbet ederek ve forumlara katılarak, pasif ve genellikle sıradan kentsel alanlarını aktif politik ifade alanlarına dönüştürdüler (Hou, 2012:92).



Şekil 2.6 : Zuccotti Park, OWS protestoları, New York, (Url-1)

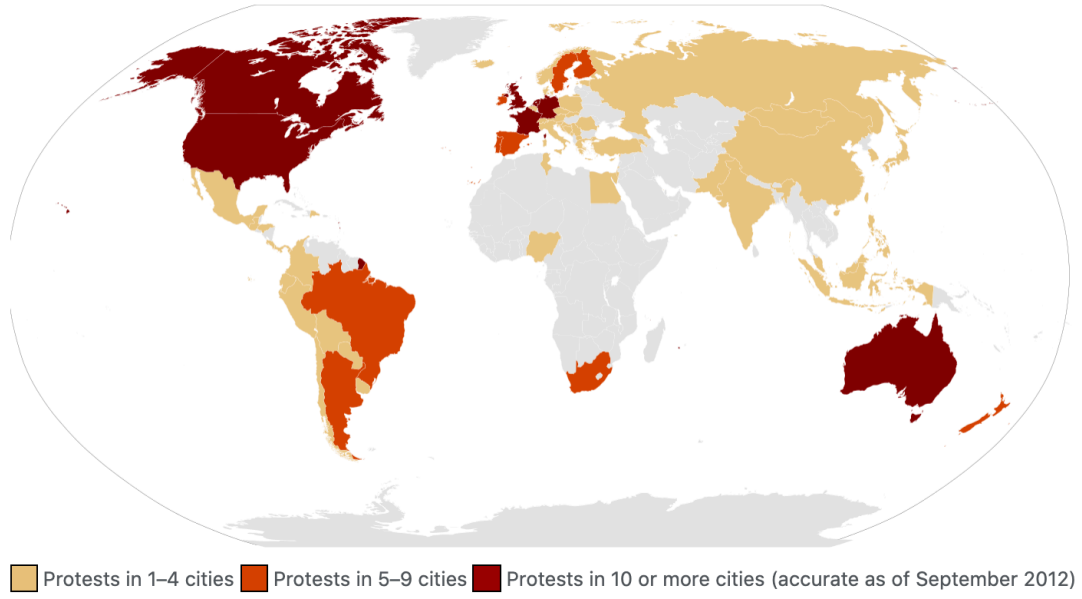
Buraya kadar çalışmanın ilk araştırma sorusuna yanıt aranmış, kamusal alan kavramı öne çıkan tanımları takiben sosyo-politik bir çerçevede tartışılmıştır. Kamusal alan ve kamusal mekan arasındaki ayırmda kamusal mekan, toplumsal olarak üretilen

toplumsal bir ürün ve çoklu kamular arasındaki mücadele sonucunda ortaya çıkarken potansiyel olarak kamusal alanın oluşabildiği her an ve her yerdir. Dolayısıyla bu iki kavram arasındaki ilişki mekanın alanı kapsaması şeklindedir. Özetlemek gerekirse çalışmanın buraya kadarki kısmından yapılacak ve çalışmanın devamında dijital kamusal mekânı araştırmak için kullanılacak çıkarımlar şu şekildedir:

- Kamusal alan fiziksel sınırların ötesindedir.
- Kamusal alan bir diyalog ve görünürlük alanıdır.
- (Mekan) Toplumsal olarak üretilen toplumsal bir üründür.
- Kamusal mekân zaman-mekana bağlı olmaksızın kamusal alanın oluşturulma potansiyelini taşır
- Çoklu/karşı kamular arasındaki mücadelenin sonucudur.

Bu bölümde söz konusu toplumsal olayların ele alınmasının nedeni kamusal mekânın üretiminin yukarıdaki çıkarımlar bağlamında somutlaştırmanın yanı sıra olayların ortaya çıkış ve örgütleniş biçimlerinin *dönüşen kamusalılık* ile paralellik gösteriyor olmasıdır. Bu paralellik iletişim teknolojileriyle birlikte kamusalılık ve kamuoyu oluşumunun farklı platformlarda nasıl gerçekleştiğini anlamlandırmak üzere bir veri havuzu sunması adına önemli görülmektedir. Söz konusu olayların bir diğer önemli özelliği ise bir tür “milat” sayılabilecek, sosyal ağları etkin biçimde kullanmaları ve sonraki dönemde kamuoyu oluşturma biçimini etkilemiş olmalarıdır. Günümüzde herhangi bir toplumsal olayın gerek duyulma gerekse kamuoyu oluşturma anlamında sosyal ağlardan bağımsız düşünülmesi mümkün değildir.

Kamusal alanlar tarihte pek çok örneğinin görülebileceği üzere bu gibi protestoların örgütlendiği, ortak kararların alındığı ve kamuoyunun olduğu yerlerdir. 90’lı yılların sonunda Meksika’da Zapatistalar, 2009-2011 yıllarında Arap Baharı’ndan itibaren ise kamusal alanlara erişimin ve medya araçlarının hakim grupların elinde olmasının da etkisiyle örgütlenmeler Youtube, Facebook, Twitter gibi yeni medya araçları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Bu anlamda öncül olan hareketler kamusalılığın ve kamuoyunun oluşturulduğu ana eksenin siber uzamdaki sosyal ağlara kaydığının açık birer örneğidir. İnternet ortamı kolektif bilincin oluşturulduğu, kamusal iletişimin gerçekleştiği, ortak bir düşüncenin dile getirildiği mecra olmuştur. Bununla birlikte eylemlerin internet ortamında görüş bildiriminin ötesinde fiziki olarak sokağa taşıdığı ve kamusal alanların çadır kurularak, toplu halde oturularak veya mekanda vakit geçirilerek işgal edildiği görülmektedir.



Şekil 2.7 : Occupy protestolarının gerçekleştiği lokasyonlar (Url-2)

Toplumsal hareketler her zaman özgül iletişim mekanizmalarının varlığına dayalı olmuşlardır: Sözlü veya basılı herhangi bir iletişim kanalı toplumu harekete geçirecek gücü sağlayabilir. Bugün dijital iletişim ağları şimdiye kadarki en hızlı ve özerk etkileşime dayalı altyapıyı sunuyor. İletişim süreçleri/modelleri toplumsal hareketlerin örgütsel niteliklerini belirler: iletişim ne kadar etkileşime açık ve kendi kendini yapılandırır olursa örgüt o kadar az hiyerarşik, hareket katılıma o kadar açık olur. Dijital çağda ağlar oluşturan hareketlerin yeni bir tür toplumsal hareketi temsil etmesin nedeni budur (Castells, 2013: 28).

Yakın geçmişte yaşanan toplumsal hareketlerde de iletişim teknolojilerinin etkileri açıkça görülmüştür. Öyle ki bu hareketlerden sonra siber uzamda yeni bir kamusallık biçiminin inşası sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir.

Birbirinden coğrafi ve demografik olarak oldukça farklı bölgelerde yaşanan olayların ortaya çıkış nedenleri, organizasyon ve yayılım biçimleri benzerlik göstermektedir. Tunus ve İzlanda gibi birbirinden bahsi geçen bağlamlarda farklı olan ülkelerde çıkan isyanlar ağır ekonomik krizlerin sonuçlarına karşı gelişmiş olmakla birlikte her iki ülkede de genel olarak siyasetçilerin ve hükümetlerin halkın iradesini temsil etmediği algısı hakimdir. Bununla birlikte iletişim teknolojileri, sosyal ağlar ve mobil cihazların yaygın kullanımı bu hareketlerin örgütlülük, bilgi paylaşımı ve yayılması, ağlar oluşturma ve görünür hale gelme noktasında benzerlik gösterir. Daha sonra

Mısır, Wall Street, Gezi Parkı ve dünyanın farklı yerlerinde meydana gelen eylemlerin tümünde ağlar oluşturma pratikleri yaşanmıştır.

İlk kıvılcımların ortaya çıktığı Tunus'un küçük bir kasabasında, 26 yaşındaki işportacı Muhammed Buazizi'nin 17 Aralık 2010'da bir hükümet binası önünde kendini yakması, Arap dünyasında ve sonrasında küresel ölçekte yankı bulacak olayların başlamasına neden olmuştur. Bu eylemden birkaç saat sonra yüzlerce kişinin aynı bina önünde protesto gösterisi düzenlemesi ise elbette internete yüklenen bir video sayesinde gerçekleşmiştir. Devamında ülkenin çeşitli noktalarında benzer protestolar kendiliğinden ortaya çıkmaya, internet üzerinden cesaretlendirici, örgütleyici paylaşımlar ve haberler-iktidar yanlısı medya organları sessiz kaldı-yayılmaya devam etti.

Protesto ve polis şiddeti videolarının internette yayılmasıyla ülkenin pek çok şehrinde sokak ve meydanlarında hareket karşılık buldu. Facebook, YouTube ve Twitter üzerinden serbest iletişim ile kent uzamının işgali arasındaki bağlantı, Tunus isyanının başlıca özelliği haline gelen, başka ülkelerde ortaya çıkacak hareketleri haber veren melez bir özgür kamusal alan yarattı.

Ekonomik sıkıntılar, eşitsizlik, polis şiddeti, demokrasiden ve adaletten yoksunluk, sansür ve tüm devlet kademelerine yayılmış yolsuzluk gibi bunaltıcı siyasi ve ekonomik koşullardan ötürü zaman zaman ayaklanmaların yaşandığı Tunus'ta bu kez isyanın istikrarlı bir şekilde devam etmesinin sebebi sosyal ağlardır. Protesto, internetteki sosyal ağlarla insanların hayatlarındaki sosyal ağlar arasındaki bağlantıda ortaya çıkmıştır (Castells, 2013:38). Tunus'ta başlayan devrim hareketleri giderek Kuzey Afrika ülkelerinde ve Orta Doğu'da Arap diktatörlerine karşı bir protesto dalgası yarattı. Üniversite okumuş ve genç nüfusun fazla olduğu ülkeler Yasemin Devrimi'nden sonra bilinçlenerek kendi ülkelerinde de benzer bir şeylerin yapılabileceğini düşünmeye başladılar. Protestoların en belirgin sonuçlarından biri de gitgide artan internet özgürlüğü oldu. Sosyal ağlara erişim yasakları kaldırıldı. 1956 tarihinden itibaren ekonomik ve siyasal nedenlerle Burgiba ve ardından Zeynel Abidin iktidarına karşı oluşan toplumsal muhalefet 2011'de iktidarın devrimsel diye nitelendirebileceğimiz bir şekilde el değiştirmesine yol açmıştır. Demokratikleşme yolunda önemli bir adım olarak 23 Ekim 2011'de yapılan seçim, ülkenin büyük bir kesimini temsil eden koalisyon ile sonuçlanmıştır.



Şekil 2.8 : Tunus İsyanı sokak gösterileri (Url-3)

İzlanda’da yaşanan “Mutfak Devrimi” ise 2008 finansal krizinin hükümet ve bankalar tarafından yönetilememesi sonucu halkın refah seviyesinde düşüşe neden olmasıyla başlayan isyanlardır. Fitili ateşleyen şarkıcı Hordur Torfason’un Ekim 2008’de, parlamento binası önünde bankalar ve onlara hizmet eden siyasetçilere öfke içeren bir şarkı söylemesi ve bu anların internet ortamında dolaşıma girmesidir. %94 oranında internet erişimi olan nüfus sosyal medya ortamında örgütlenerek hükümet istifa edinceye kadar protestoları sürdürmüştür. Gösteriler sonucu oluşan baskıyla 23 Ocak 2009’da parlamento seçimleri yapıldı. Sonuçta 1927’den beri iktidarda olan partiler ağır bir yenilgiyle kaybetti ve koalisyon 1 Şubat 2009’da iktidara geldi.

Ekonomi 2011-2012 yıllarında toparlandı, işsizlik yarı yarıya indi. Yeni hükümet katılımcı bir anayasa vaadini gerçekleştirdi. Halk Facebook üzerinden yeni anayasayı tartıştı, Twitter ile gelişmeler paylaşıldı, toplantı kayıtları YouTube’da yayınlandı. İnternet veya başka kanallardan 16 bin öneri alındı ve bunlar yine sosyal ağlarda paylaşıldı. Oluşturulan taslaklar halk oylaması ile elendi ve oldukça demokratik, katılımcı bir biçimde yeni anayasa oluşturuldu. Hazırlanma biçimi Wikipedia’ya benzetilen yeni anayasaya Wiki-Anayasa adını verildi.

Her iki örnekte de hareket, fiziki ve sembolik öneme sahip kamusal meydanların işgal edilmesiyle siber uzamdan kent uzamına taşmıştır. Dijital sosyal ağlardan ve yeni yaratılmış bir kent cemaatinden oluşan melez bir kamusal alan, hem bir kendi üzerine düşünüm aygıtı hem de halk iktidarlarının bir ifadesi olarak hareketin kalbinde yatıyordu (Castells, 2013: 53). Gerbaudo’ya göre (2014: 9) sosyal medya

esas olarak, son derece dağınık ve bireysel davranan bir kitlenin fiziksel biçimde toplanmasını kolaylaştıran ve bunda kılavuz rolü oynayan, sembolik bir kamusal alan kurma süreci şeklindeki bir araya gelme koreografisinin kurulmasının sorumluluğunu üstlenmiş haldedir.

Benzer şekilde Mısır devriminde de sosyal ağlar önemli bir role sahiptir. Cep telefonları ile kaydedilen videolar YouTube ve Facebook üzerinden dünyayla paylaşılmıştır. Facebook'ta düşünüp taşınan, Twitter'da koordine olan ve görüşlerini aktarıp tartışmalar yürütmek için yaygın biçimde blogları kullanan göstericilerin Tahrir Meydanı'nda yarattıkları cemaat dayanışması, sonraki aylarda dünyada patlak veren Occupy [İşgal] hareketleri için bir örnek olmuştur (Castells, 2013).



Şekil 2.9 : Tahrir Meydanı'nda protestocular, Fotoğraf: Mosa'b Elshamy (Url-4)

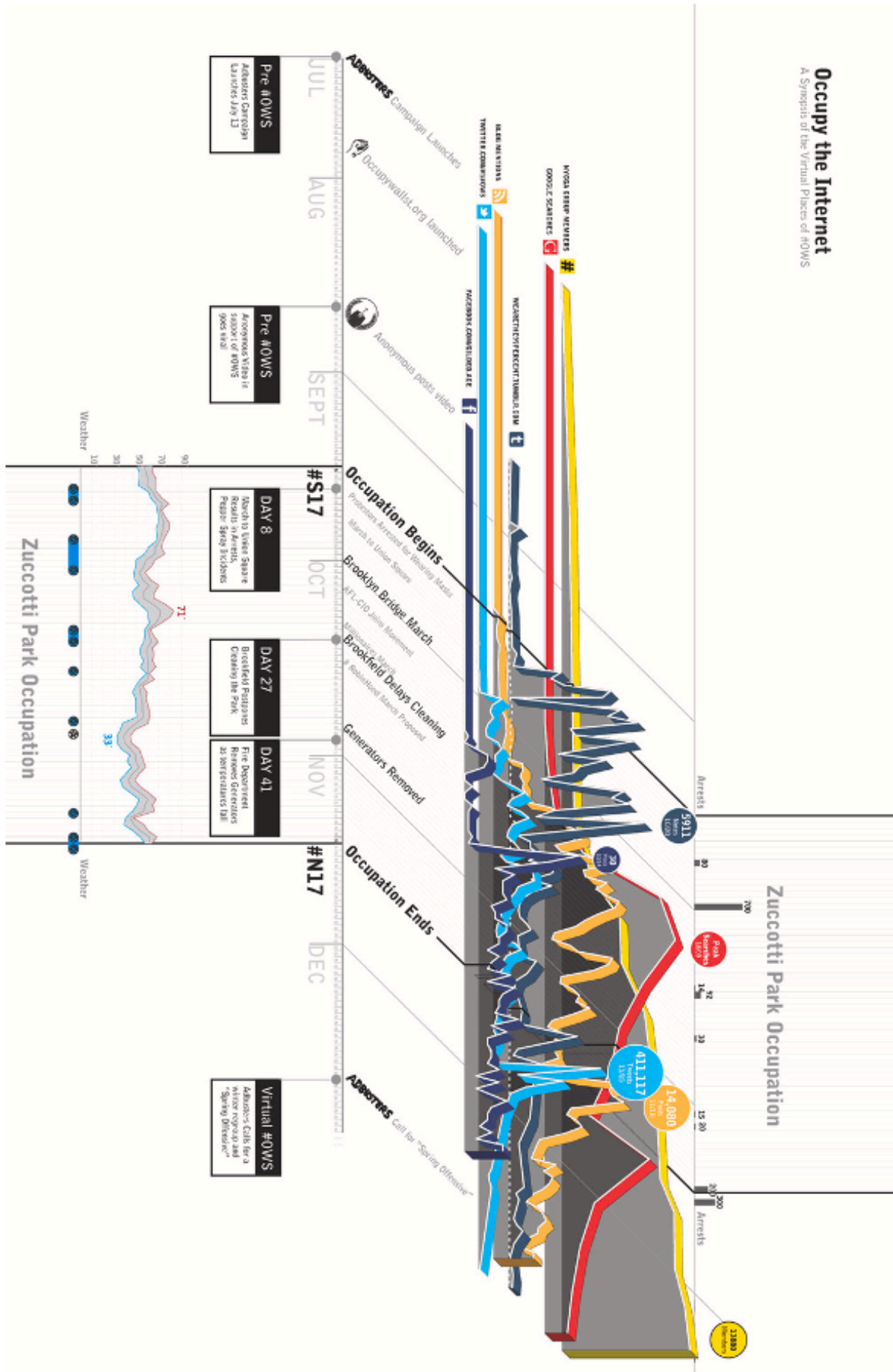
Arap Baharı'nda oluşturulan protesto kampı modeli İspanya'da Indignadas (15-M) Hareketi ile Avrupa'ya sıçradı ve onu daha karşı-kültürel bir çerçeveye uyarladı. Bu daha sonra Occupy Wall Street'in yaratılmasını kadar genişleyecekti. Ekonomik sorunlar, sosyal adalet, demokrasi ve özgürlük talebi gibi benzer nedenlerle farklı coğrafyalarda meydana gelen isyanlar internet ağları ile birbirleriyle ilişkilendiler ve protesto hareketlerinin yapısını tümüyle değiştirdiler.

Allagui ve Kuebler'in değerlendirmesine göre: "Rus Devrimi'nden halk inisiyatifini ğrendiysek Tunus ve Mısır'daki Arap devrimleri de ağların gücünü göstermiştir" (aktaran Castells, 2013: 63).

Castells'in aksine Paolo Gerbaudo (2014), Tweetler ve Sokaklar kitabında sosyal ağların akışkan ve informel örgütlenme pratikleri için elverişli olmasının lidersiz olmak anlamına gelmediğini söyler. Ona göre dolaylı dolaylı ya da koreografik liderlik türlerinin varlığı söz konusudur. Sosyal ağlarda sayfa yöneticileri (admin) dolaylı olarak lider rolüne sahip olabilir. Hareketin gidişatı, katılımcıların motive edilmesi, teşvik edici konuşmalar, paylaşımlar yapma gibi konularda her zaman gönüllüler ortaya çıkar. Bu lidersizlikten ziyade yatay bir hiyerarşi olarak görülebilir.

İnternetteki sosyal medya, halkın sosyal medyası ve ana akım medya arasındaki bağlantı, yeni kamusal alanı siberuzam ile kent uzamı arasındaki dinamik etkileşime yerleştiren işgal edilmiş bir toprağın varlığı sayesinde mümkün olmuştur. Devlet otoritesine karşı gelişen bu meydan okuma hareketi cep telefonu ağları ve internet erişimine son verilmesine neden olduysa da bir toplumsal hareket boyutları ve etkisi bakımından belli bir eşiğe ulaştığında interneti kapatmak ne etkili ne de mümkündür. Hareketler, akışlar uzamından çıkıp mekânlar uzamına eriştiğinde başka birçok iletişim ağı çok biçimli olarak kurulduğundan dolayı hareketi durdurmak için geç kalınmış olacaktır (Castells, 2013: 68-71).

Arap isyanları, toplumda zaten mevcut olan hem dijital hem yüz yüze sosyal ağlara dayanarak internetten ve kablosuz iletişim teknolojilerinden yapılan çağrılarla ortaya çıkmış kendiliğinden seferberlik süreçleridir. Howard ve Hussain Arap isyanları sonrasında gerçekleştirdikleri birçok araştırmada dijital ağların daha ziyade genç gösterici nüfus tarafından yoğun biçimde kullanılmasının hareketlerin etkisi ve yaygınlığı üzerinde hatırı sayılır bir öneme sahip olduğunu düşündürecek bulgular elde etmişlerdir. Araştırmacılara göre Facebook ya da Twitter'ın devrimlere yol açtığını söylemek mümkün değildir, ancak bölgede yaşayan halklar arasında ağlar oluşturmak ve uluslararası destek sağlamak için yeni medya ortamlarının stratejik biçimde kullanılmasının eylemcileri ileriki yıllarda bölgede daha fazla demokrasi talep edecek halk hareketleri oluşturacak kadar güçlendirdiğini görmezden gelmek de akıllıca değildir (aktaran Castells, 2013: 100-103).



Şekil 2.10 : OWS Hareketi sürecinde internet hareketliliği (Url-5)

Toplumsal hareketler tarihsel rolü, kolektif olarak üretilen yeni değer ve normlar ile toplumsal hayatı örgütleyen kurumları dönüştürmeyi talep etmektedir. Bunun için öncelikli koşul iktidar denetiminden sıyrılmış özerk bir iletişim sürecinin varlığıdır. Kitlesel medya araçlarının büyük ölçüde bağımsızlığını kaybetmiş olması ağ toplumunda iletişimsel özerkliğin sosyal ağlarda inşa edilmesini zorunlu kılmaktadır. Sosyal medya farklı coğrafi konumlarda dağınık halde bulunan bireylerin ortak görüşler etrafında bir araya gelebilmeleri için bir sembolik kamusal alan kurulmasına olanak tanımaktadır.

Clay Shirky'nin, grup oluşturma'nın yeni biçimlerini mümkün kılan yeni araçlar olarak tanımladığı sosyal medya (2008: 54), toplumsal hareketler bağlamında siyasetin yüksek katmanları tarafından da öne çıkarılmıştır. Mısır'daki toplumsal hareketlerde sosyal medyanın yükselişi ABD Dışişleri Bakanlığı'nın İnternet özgürlüğü gündeminin yeniden önem kazanmasına neden olmuş, Hillary Clinton'ın inovasyondan sorumlu danışmanı Alec Ross, Arap Baharı'nın yükselişiyle birlikte İnterneti 21. yüzyılın Che Guevara'sı olarak tanımlamıştır (Halliday, 2011).

Toplumsal hareketler çoğu kez protestocuların korkuyu aşmalarını ve eylemlerine içkin olan tehlikeye rağmen iktidardaki güçlere meydan okumalarını sağlayan anlamlı bir olayın yarattığı hislerle tetiklenir (Castells, 2013:189). Örneklerde görüldüğü gibi bu kimi zaman kendini ateşe veren bir vatandaş kimi zaman polis şiddeti ya da provakatif bir şarkı olabilir. Damasio (2009)'ya göre toplumsal değişim bütün insan davranışları gibi duygusal bir saikle gerçekleştirilen, bireysel ve/veya kolektif bir eylem gerektirir. Siyasal iletişimde duygusal zekâ kuramı (Neuman vd.2007) tetikleyicinin öfke, baskılayıcının korku olduğunu savunur. Toplumun adaletsiz bir duruma karşı topyekûn bir öfke duyması ve iletişime dayalı bir eylem süreci sonunda korku duvarını aşması toplu eylemi başlatır. Dolayısıyla toplumsal değişim, iletişim ağları dolayımıyla bir iletişim ortamından gelen sinyallerle harekete geçen insan beyinlerinden oluşan nöral ağlardan kurulu ağlar arasında bağlantı olmasını gerektiren iletişime dayalı bir eylemin sonucudur (Castells,2013:190).

Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareketler'e Dair:

İncelenen toplumsal hareketlerin internetin yaygın kullanımı ile birlikte protestolara yeni bir boyut kazandırdığı ve onları takiben gerçekleşen toplumsal hareketlerin yapısını tümünden değiştirdiği görülmektedir. Bu olaylar bir takım ortak özellikler göstermektedir. Castells (2013:191-197) bu özellikleri şu şekilde sıralar:

- Birçok biçimde ağlar oluşturmuşlardır. Bunlar çevrimiçi veya çevrimdışı anlık veya önceden oluşturulmuş olabilir. Kent uzamı taşabiliyor olsalar da asıl süreklilik gösteren mevcudiyeti çevrimiçi ortamdır.
- Bir toplumsal hareket haline gelmeleri kent uzamının işgali ile olur. Siber uzamın akışlar uzamı ile kent uzamının mekanlar uzamı arasındaki etkileşimin oluşturduğu üçüncü bir uzam: özerklik uzamı oluşturur. Bu, ağlar oluşturan toplumsal hareketlerin yeni uzamsal biçimidir.
- Hareketler hem yerel hem küreseldir. Belli bağlamlarda, kendilerine özgü gerekçelerle başlar, kendi ağlarını kurar, kent uzamını işgal ederek ve internet ağlarına bağlanarak kamusal mekânı inşa ederler.
- Tarihteki başka birçok toplumsal hareket gibi, bu hareketler de kendi zaman biçimleri yaratmışlardır: Zamandışı zaman, deneyimin iki farklı yönünü birleştiren, zamanın tarihselliği aşan biçimi. Şimde ile uzun şimdinin bir melezlenmesinden oluşan, doğmakta olan alternatif bir zaman.
- Kökenleri bakımından kendiliğindendir. Genel olarak tetikleyici bir olay ya da eylem sonucunda ortaya çıkarlar.
- Hareketler viraldir, internet ağlarının mantığını izler. Gösteri etkisi yaratan olayların ağlarda yayılımı harekete geçirici bir unsurdur.
- Öfkenin umuda dönüşmesi özerklik uzamında katılımcı tartışmalarla sağlanır. Karar alma süreci genellikle meclis benzeri forumlarda gerçekleşir.
- Hem internette hem kent uzamında yatay, çok biçimli ağlar birliktelik yaratır. Hareket açısından bu, kilit bir meseledir, çünkü insanlar birliktelik sayesinde korkuyu aşar ve umudu keşfederler.
- Son derece düşünümsel hareketlerdir. Hareketin kendisi ve katılan bireyler sürekli olarak kimliklerini, istek ve amaçlarını sorgular, değiştirmek istenen mekanizmaları yeniden üretirler.
- Şiddet dışı hareketlerdir, genellikle kökenleri itibariyle barışçıl sivil itaatsizlik eylemleri düzenlerler. Kamusal alanın işgali ve kesintiye uğratılması taleplerin

gerçekleşmesi için siyasi makamlar ve iş çevreleri üzerinde baskı yaratabilmek için gerçekleştirilir.

- Nadiren programa dayalı hareketlerdir. Fikir birlikleri, birliktelikleri belli hedefler etrafında örülmüş doyurucu bir programa değil, vakalar bazında kafa yorma ve protestoya dayanır.
- Devleti dönüştürmeyi amaçlarlar, ele geçirmeyi değil.

Etkileşime dayalı sosyal ağlarının hayatın parçası olduğu günümüzde meydana gelen toplumsal olaylarda da benzer özellikleri görmek mümkündür. Yeni medya ortamlarının bireyleri tanıştırdığı yeni sosyalleşme biçimi sosyal medya çok yönlü ve gelişmiş iletişim kurma modelleri getirmiştir. Bilgi toplumuna doğan genç nesil için siyaset yapma, sosyalleşme, tüketme ve üretme biçimi de farklılaşmıştır. Çevrimiçi sosyal ağların etkin kullanımı ile bu ortamda örgütlenen toplumsal olayların ortaya çıkışı aynı döneme denk gelmektedir. Pek çok örnekte görüldüğü gibi çevrimiçi sosyal ağlar artık kamuoyu oluşturmanın, görünür hale gelmenin, örgütlenmenin ve kolektif bilinç oluşturmanın birincil platformudur.

Dijitalleşme ile birlikte tarihsel süreçte Habermas'tan Arendt'e, Fraser'dan Fuchs'a kadar birçok düşünürün mütabık kaldığı iletişim temelli kamusal alan modelinin yeni ve çok yönlü bir versiyonunu görmekteyiz.

Her şey internetteki sosyal ağlarda başladı, çünkü bunlar tarih boyunca, iktidarlarının dayanağı olarak iletişim kanallarını tekelleri altına almış hükümetler ve şirketlerin kontrolünün büyük ölçüde dışında kalan özerklik alanlarıdır. (Castells, 2013:17)

“Ağ toplumu” olarak tanımlanan ve internet kültürü ile sıkı sıkıya bağlı yeni bir toplum modelinin kendi kamusal mekanını inşa ettiğine tanık olmaktayız. Bireyin değişimi ile toplum, toplumun değişimi kültür ve dolayısıyla kamusal alan değişmektedir. Bu doğrultuda sosyalleşme, bilgiye ulaşma, varlığını ve fikrini ifade edebilme, gruplar oluşturma, tartışma ve örgütlenme noktasında toplumun bir parçası haline gelmiş olması, çevrimiçi sosyal ağları dijitalleşme etkisinde kamusal mekân kapsamında tartışmayı kaçınılmaz kılmaktadır.



3. DİJİTALLEŞME ETKİSİNDE KAMUSAL MEKAN

Kamusal mekanlar toplulukları bir araya getirerek toplumsal süreçlere (kamusal alanın oluşumu) mekânsal bir ara yüz sağlarken, eş zamanlı olarak da toplumsal süreçler kamusal mekanları tanımlamakta ve dönüştürmektedir. Bu anlamda teknolojik gelişme ve dijitalleşme de toplumsal süreçlerin bir parçası olarak kamusal mekânı etkilemekte ve ondan etkilenmektedir. Dijitalleşmenin kamusal mekân üzerindeki dönüştürücü etkisi kamusal iletişim ve mekân algısı olmak üzere iki ana başlık altında incelenebilir.

1990'lı yıllarda yaygınlaşan internet, yaklaşık 25 yıllık bir süreçte hayatın tüm alanlarında etkin rol oynamaya başlamıştır. Web 2.0 teknolojileriyle insanlar fiziksel olarak bir mekânda bulunmak zorunda olmaksızın kesintisiz iletişime imkân bulmuştur. Bir iletişim ve sosyalleşme aracı olarak sosyal medya uygulamalarının etkileşimsel yapısıyla kullanıcılar artık birer içerik üreticisidir. Sosyal ve ticari etkinlikler için elverişli bu ortam aynı zamanda farklı işlevler üstlenerek yeni bir kamusal alan yaratma potansiyeliyle de kısa sürede dikkat çekmiştir.

Toplumu ilgilendiren konularda farkındalık yaratma, tartışma başlatma, ana akım medyanın taraflı haberciliğine karşı özgür haberciliğin ve düşüncenin yayılımına izin verme gibi çeşitli biçimlerde etkin olarak kullanılan sosyal ağlar son yıllarda toplumsal hareketlerin küresel ölçekte karşılık bulması, örgütlenmesi için de temel mecralardır. Teknolojiyi iyimser bir bakışla öne çıkaran Shirky (2008) sosyal medyanın grup oluşturmaya kolaylaştırmasını ve bu gruplara yeni devrimci biçimler kazandırmasını önemsemekte, iletişimi hızlı ve nitelikli hale getirerek bireysel yaşamda da kolaylık sağladığını öne sürmektedir. Ona göre (2008: 53-55) daha fazla bilgiye daha kolay ulaşabiliyor olmak kamusal iletişimi de arttırmaktadır. Bu durum toplumsal olaylara katılımın artması, fikir ve ifade özgürlüğünün gelişmesi, bağımsız bilginin yayılımı ve dolayısıyla demokrasinin gelişmesine katkı sunabilir.

Kamusallığa ilişkin tanımların hemen hepsinin iletişim ve eşit erişim üzerinden temellendirilmesi tesadüf değildir. İnternet ortamının bu iki temel noktaya getirdiği yenilik ile kamusal mekânın dijital çağdaki zemini olduğu söylenebilir. Kendine has yapısı ve ortaya çıkışından itibaren sahip olduğu kültür ile bireyleri, toplumları, siyaset ve ekonomi dahil daha birçok alanı geri dönülmez biçimde dönüştürmüştür.

İnternet tüm boyutları, tüm yöntemleri ve olduğu şekliyle, yaşamın bir uzantısıdır (Castells, 2005:172). Fiziki dünyada kurulan hemen tüm sosyal ilişkiler dijital çağda siber uzamdaki sosyal ağlarda gerçekleştirilmektedir ve bu iki dünyayı birbirinden ayrı düşünmek artık mümkün değildir. Çalışmada iletişim ve etkileşim temelli siber uzamda kurulan ilişkilerin dönüşen kamusal bağlamında değerlendirilmesi amacıyla öncelikle kamusallığın iletişimsel doğasına ve teknolojiyle birlikte dönüşümüne yer verilecektir.

3.1 Dönüşen Kamusal

Bana kalırsa, iletişim bilimcilerin temel görevlerinden birincisi kamusal alanın dinamiklerinin çözümlenmesidir. ...sonuçta, medyadaki gelişmeler kamusal alanı güçlü bir biçimde etkilemektedir. (Verstraeten, 2002:348)

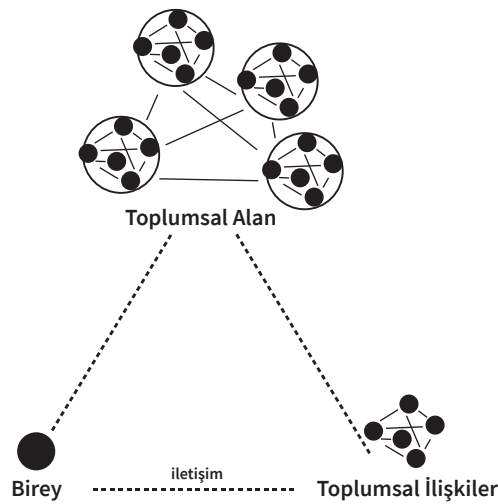
İletişimsel bir fenomen olarak ifade edilirse kamusal, -eylem ve söylem yolu ile insanın maddesel dünyada görünürlüğüne sağlaması- tek başına mümkün değildir ve başkalarının varlığını gerektirir. Demektir ki, kamusal başka insanların kamusalılarıyla oluşturduğu bir ağ ile çevrili ve bu ağ ile temas halindedir. Bu yaklaşımda kamusal alan(lar)ın üretim ve yeniden üretimi, insani müşterek dünyada mekândan bağımsız ve muğlaktır; potansiyel olarak her anda ve her yerdedir (Arendt, 1998'den akt. Demir Kahraman, 2019).

Arendt'in (2013:290), 'nereye gidersen git yanında polisi (kamusal alanı) de götüreceksin' tanımlaması, insanlar arasında söylemin ve eylemin her an, her yer ve koşulda kendilerine mekân oluşturabilen araçsal niteliğini ifadesi olarak yorumlanabilir. Önceki bölümlerde ele alındığı üzere kamusal alanın iletişimsel karakteri hemen tüm yaklaşımların ortak noktasıdır. Toplumsal yapı içerisinde bireylerin kamusal bir yapı oluşturmak üzere gerçekleştirdikleri her diyalog kamusal alanın oluşumuna katkı sağlar.

Etimolojik köken bağlamında da toplum (*community*), müşterekler (*commons*) ve iletişim (*communication*) aynı kelime kökünü içermektedir. Latince paylaşım ve bilgilendirme anlamına gelen “*communicatio*”, ortak kılmak anlamına gelen “*communicare*”, ortak, kamusal anlamına gelen “*communis (common, public)*” aynı kökten türemiştir (Url-6). Bu durum iletişim ve toplumsal hayatın birlikteliğinin oldukça eskiye dayandığını destekler niteliktedir.

Lefebvre bize toplumun ne saf yapı ne de saf pratik olduğunu, sosyal yapıların ve insan pratiklerinin bir diyalektiği olduğunu hatırlatır. İletişim açısından bu, iletişimin ne dilsel yapılar ne de bireysel söz edimleri olduğu, ancak bireysel bilinç ve eylemlerin yanı sıra semiyotik ve sosyal yapıları yaratan ve yeniden yaratan dinamik, karmaşık bir üretim süreci olduğu anlamına gelir (Fuchs, 2018).

İletişim sosyal alanda gerçekleşir ve onu yaratır, sosyal alan ile zihinsel alanı, toplum ile bireyi birbirine bağlayan somut bir süreci ifade eder. Toplumsal alan, sosyal ilişkilerin, yapıların, uygulamaların, sosyal sistemlerin ve kurumların sınırlı bir bileşimidir. Her sosyal sistemin kendi alanı vardır ve daha büyük alanların ögesidir. Lefebvre, insanların sosyal ilişkiler üretmek sosyal alanı ürettiğini söylediğinde, bu anlayışa, insanların günlük yaşamda yeniden yarattıkları, yapılar, sosyal sistemler ve kurumlar da dahil olmak üzere çeşitli sosyal organizasyon düzeyleri olduğunu eklemek önemlidir. Mekânın birçok özne, nesne ve bunların ilişkilerinin sınırlı bir toplamı olduğunu söylenebilir (Şekil 3.1).



Şekil 3.1 : Birey-toplumsal ilişkiler-toplumsal mekân diyalektiği

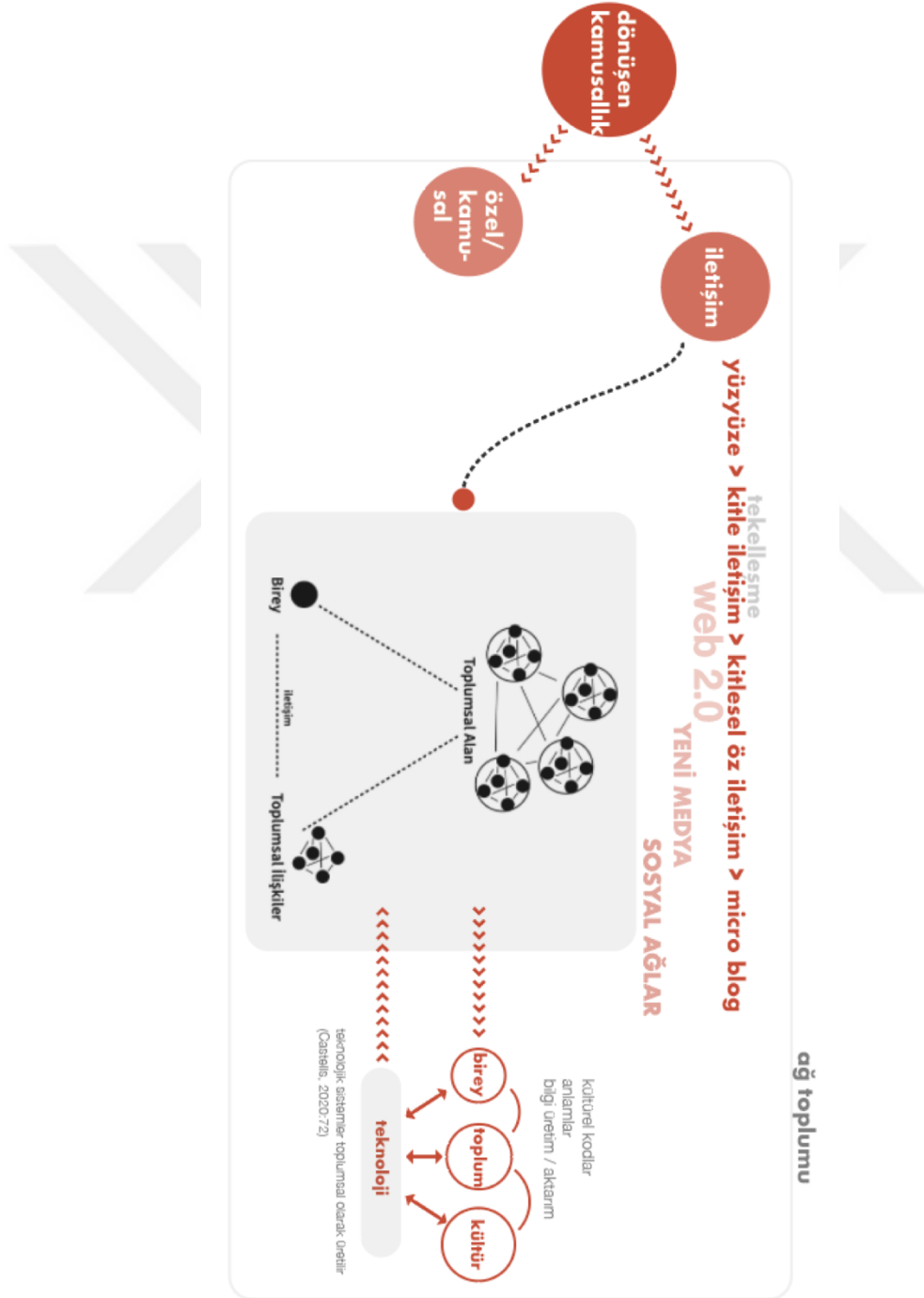
Şekilde görselleştirildiği gibi, insan ve toplumsal mekânın diyalektiği, Lefebvre'nin yaklaşımına içkindir. Bu yaklaşımda eksik olan iletişim katmanını eklemek ilişkilerin üretimini ve devamlılığını bütüncül bir çerçeveye oturtmaktadır. İletişim, yapıların, sosyal sistemlerin, kurumların ve sosyal alanların içinde yaşandığı ve bu sayede insanlar tarafından günlük yaşamın somut bir şekilde yeniden üretildiği süreçtir (Fuchs, 2018) Bu süreç, toplumsalın üretimini ve yeniden üretimini sağlayan belirli iletişimsel üretim araçlarını (sözlü ve sözsüz kodlar/diller, bilgi ve iletişim teknolojileri) içermektedir.

Dönüşen iletişim biçimleri ile kamusal ve kamusal mekânın üretimi arasındaki bağlantıyı vurgulamak gerekir. Lefebvre de mekân üretiminin aynı zamanda bir kod ve dil ürettiğinin üzerinde durur, iletişim ve kültürü ikincil üst yapılar olarak görür. İletişim araçları bireylerin toplumsal ilişkileri ve dolayısıyla toplumsal mekânı ürettiği üretim araçlarıdır. Kullanım değerleri, kolektif kararlar, kurallar, ahlak, normlar, kolektif anlamlar vb. bu bağlamda ortaya çıkmaktadır.

İletişim tarihsel süreçte görülebileceği gibi tüm sosyal yaşamı ve kamusalı şekillendirmektedir. Antik çağdan uzunca bir süre yüzyüze gerçekleşen iletişim, basılı yayın organları ve kitle iletişim araçlarıyla birlikte toplumun genelini hedefleyen, tek kanaldan mesaj veren sistemlere dönüşmüştür. Geleneksel medyanın tekelleşen yapısı, onu kamusal alanın tecelli ettiği bir ortam olmaktan çıkarmaktadır. Öyle ki Sennett (2010) bunu kamusal alanın çöküşü olarak tarifler. 90'lı yılların sonunda yaygınlaşan internet ile birlikte ise bu iletişimin farklı bir boyut kazanmıştır. Çevrimiçi geçirilen süre her geçen gün artmakta, bireylerin alışkanlıkları ve kurulan sosyal ilişkilerin biçimi değişmeye devam etmektedir.

Graham'ın (1998) vurguladığı gibi “Dijital toplum için manifesto” şudur: Toplumu saran Dijital Devrim, aslında toplumu dönüştüren bir iletişim devrimidir. Dijital teknoloji, onu anlayan insanlar tarafından kullanıldığında, bilginin temelde sınırsız yollarla iletilmesine ve dönüştürülmesine izin verir. Bu yetenek, dünyadaki ekonomik başarının temelidir. Ama bundan daha fazlasını sunuyor. Dostluk, topluluk ve anlayışın paha biçilmez maddi olmayan varlıklarını sunar. Ne siyasi partilerin çıkarlarının ne de mafyanın ulumalarının egemen olduğu yeni bir demokrasi sunuyor. Sermayeyi emekten ayıran boşluğu daraltabilir; insanlarla gezegen arasındaki bağları derinleştirebilir.

“Teknolojik sistemler toplumsal olarak üretilir. İnternet de bu anlamda bir istisna değildir. İnternet kullanıcılarının kültürü bu aracı şekillendirir. Kültür ideolojiden, psikolojiden veya bireysel temsillerden farklıdır. Kültür daha açıktır ve kolektif bir inşaadır. Bireysel tercihlerin ötesine geçer ve aynı zamanda kültürün içindeki insanların pratiklerini etkiler; bu bağlamda da interneti, kullanıcı üreticilerin etkilediğini varsayıyoruz (Castells, 2020: 72)”.



Şekil 3.2 : Dönüşen kamusal alanın ele alınış biçimi

Küresel ölçekte yayıldığı ilk yıllarda özgürlük için bir araç olarak yaratılan internet, yeni bir özgürlük çağının habercisi olarak yorumlanmıştır. Burada dolaşıma giren bilginin önüne geçmek neredeyse imkansızdır. İletişimin anonim oluşu, kaynakların izini sürmenin ve internet protokolleri kullanılarak iletilen mesajların içerikliğini tespit etmenin zorluğu sayesinde uzun bir süre çevrimiçi ortamda mahremiyet korunabilmiştir. İfade özgürlüğü, kitle iletişim araçlarına bağımlı kalmadan, engelsiz biçim herkese ulaşabilmesiyle mümkün olmuştur. Bu özgürlükçü dijital ortamı benimseyen nüfus için farklı bir siyaset, ekonomi ve sosyalleşme anlayışı oluşmuştur. Çevrimiçi ağlarda geçirilen sürenin hızla artmasıyla internet kültürü, kullanıcıların perspektifini şekillendirmiştir. Castells'e göre (2020), yeni bir iletişim örüntüsünün, aslında yeni bir kültürün ortaya çıkışı, aşağıdaki beş sürecin eşzamanlı işleyişiyle tanımlanabilir:

Bütünleşme: Sanatsal formların ve teknolojinin melez bir ifade biçiminde birleştirilmesidir.

Etkileşim: Kullanıcının medya deneyimini doğrudan değiştirme, etkileme ve medya aracılığıyla başkalarıyla iletişim kurma becerisidir.

Hiper ortam: Kişisel bir ilişki izi oluşturmak için ayrı medya öğelerinin birbirine bağlanması işlemidir.

Dalma: Üç boyutlu bir ortamın simülasyonuna girme deneyimidir.

Anlatısallık: Yukarıdaki kavramlardan türeyen ve çizgisel olmayan hikâye biçimleri ve medya sunumu ile sonuçlanan estetik ve biçimsel stratejilerdir (Packer ve Jordan, 2001: XXVIII).

Tüm bu yönleriyle kullanıcıları içine çeken siber uzamda kültürü işleyen unsur cihazlar değil zihinlerdir. Uzama dağılmış çeşitli bileşenleri seçme, yeniden birleştirme ve anlamlı hale getirme işlemleri yapar, kendi hiper-metnini üretir.

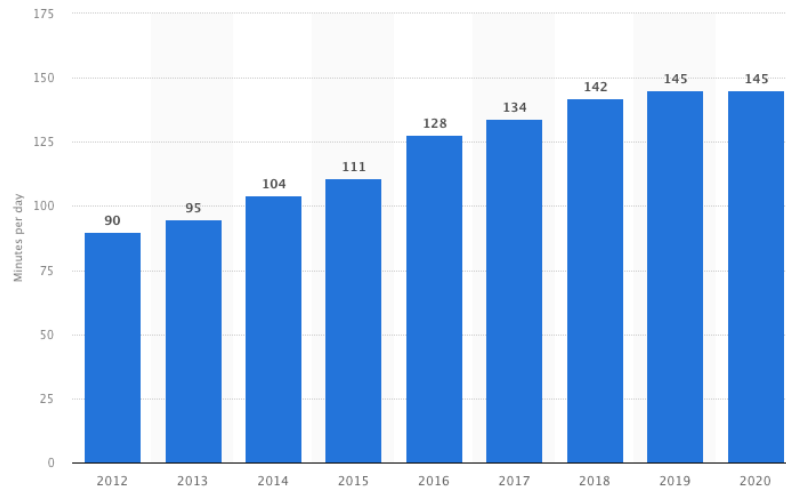
Bu anlamda, “gerçek sanallık kültürü” olarak adlandırdığım bir kültürde yaşıyoruz (Castells, 1997/2000). Sanaldır; çünkü öncelikle elektronik tabanlı, sanal iletişim süreçleriyle inşa edilir. Bu gerçektir çünkü bizim temel gerçekliğimiz, varlığımızı yaşadığımız, temsil sistemlerimizi inşa ettiğimiz, çalışmalarımızı uyguladığımız, diğer insanlarla bağlantı kurduğumuz, politikada hareket ettiğimiz ve hayallerimizi beslediğimiz maddi temeldir. Bu sanallık bizim gerçekliğimizdir. Bilgi Çağı'nda kültürü ayırt eden şey budur. Anlam yaratma işlemimizi öncelikle sanallık yoluyla yaparız. (Castells, 2020:277)

İnternet kültürünün bir çıktısı olarak yeni medya, analog medyayı dijital temsile dönüştürmüştür. Bilgiye erişim, sayısız çoğaltma ve yayma imkanlarının yanı sıra

etkileşimselliği ile de öne çıkan yeni medya araçları zaman içerisinde sosyal ilişkileri de etkisi altına almıştır.

Analog medyadaki izleyici/okuyucu/dinleyici olmanın ötesinde kullanıcıların bizzat içerik üreticisi olarak bu sanal ortama dahil olabilmesi yeni medya araçlarının kısa sürede yaygınlaşmasını sağlamıştır. Yanı sıra bireylerin iletişim alışkanlıklarının geri dönülmez biçimde değiştiği görülmektedir.

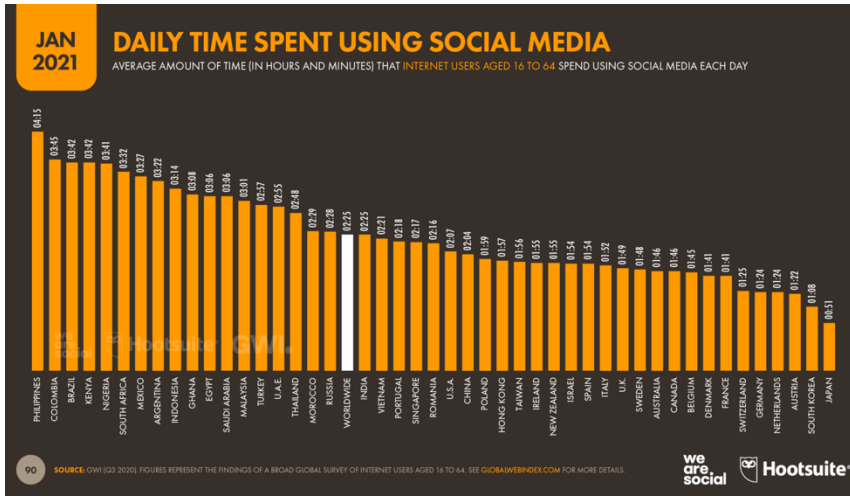
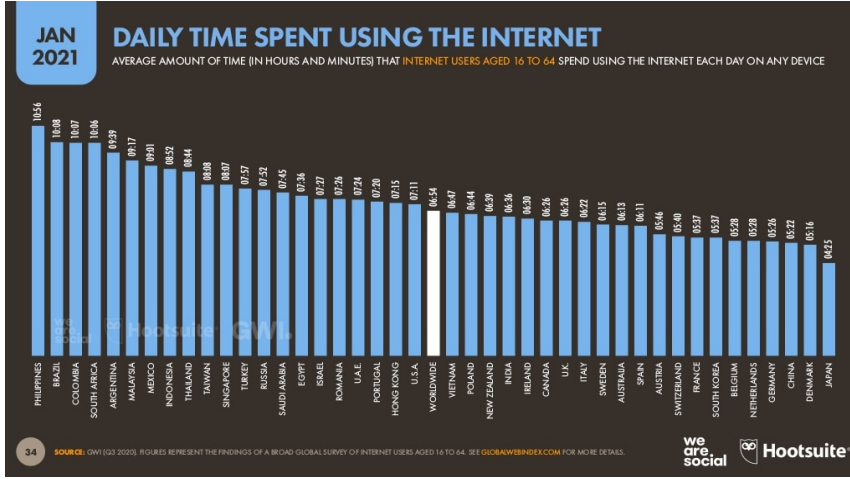
Çevrimiçi geçirilen sürelerin yıllara göre karşılaştırmasına bakıldığında internetin giderek günlük hayatta kapladığı alanın dramik biçimde arttığı anlaşılr (Şekil 3.3).



Şekil 3.3 : Çevrimiçi geçirilen ortalama süre (dakika) (Url-7)

2012 yılında ortalama 90 dakikalık çevrimiçi süre 2020 yılında günde ortalama 144 dakika civarındadır. Yapılan istatistiklerde 2021 yılı için internette geçirilen zamanın dünya genelinde 6 saat 54 dakika, sosyal medya platformlarında geçirilen zamanın ise günlük ortalama 2 saat 24 dakikadır (Şekil 3.3). Basit bir hesaplama bir insanın uykuda geçirmediği zamanın neredeyse yarısını çevrimiçi geçirdiğini söyleyebilir.

Bugün yaklaşık 3.196 milyar kullanıcısıyla sosyal ağlar tüm internet kullanımı içinde yaklaşık %83'lük paya sahiptir (Url-8). Bu durum hem iletişim hem de sosyalleşme ortamı olarak çevrimiçi sosyal ağların toplumsal yapıdaki ve kamusal yaşamındaki durumunu tartışmayı kaçınılmaz kılmaktadır.



Şekil 3.4 : 2021 yılında günlük internet ve sosyal medya kullanımı (Url-8)

Öncelikle etkileşimli internet ortamının bireylerin kamusal alana katılımına farklı bir boyut kazandırdığını, özel olan ile kamusal olan arasındaki ayrımı muğlaklaştırdığını vurgulamak gerekir. Tarihsel süreçte kamusal alanda temsiliyet ya da kamusal olma hakkının sınırlı gruplar arasında paylaşıldığı düşünüldüğünde bilgi teknolojileriyle beraber herkesin kendi özerkliğini inşa ettiği söylenebilir.

Yeni medya araçları kamusal iletişimi mümkün kılarak üstelik görünür olma, bilgiye erişme ve ifade özgürlüğü gibi çeşitli konularda da eşitlikçi ve kapsayıcı bir ortam sunarak kamuoyunun oluşumunda giderek artan bir etkiye sahiptir. Burada paylaşılan bireysel “mesaj”ların ağı katılmasıyla birlikte kamusallaşabiliyor olması çeşitli anlamların ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Toplumsal yapı ve kültür toplumsal olarak üretilen anlamlardan oluşur. Bu noktada iletişim de ürettiği ilişkiler bağlamında bu diyalektiğin ayrılmaz bir parçasıdır.

İletişim kültürü şekillendiren bir etkiye sahiptir; çünkü Postman'ın da yazdığı gibi “Gerçekliği ‘olduğu gibi’ değil, dillerimizin olduğu gibi görüyoruz. Dillerimiz de medyalarımızdır. Medyamız metaforlarımızdır. Metaforlarımız kültürümüzün içeriğini oluşturur. (Postman, 1985:13 ‘ten akt. Castells, 2005:440)

Castells (2013), toplumsal anlamın üretim kaynağının toplumsallaşmış iletişim süreci olduğunu ve kamusal alanda kişilerarası iletişimin ötesinde var olduğunu söyler. Dijital çağda iletişim teknolojilerinin sürekli dönüşümü, iletişim medyasının erimini hem küresel hem yerel hem jenerik hem sürekli değişen bir örüntü halindeki bir ağ üzerinden toplumsal hayatın alanına yayar. Dolayısıyla iletişim ortamının dönüşmesi anlam üretim biçimlerinin dönüşmesi demektir. Castells bu yeni iletişim biçimine “kitlel öz iletişim” adını verir:

İnternet ve kablosuz ağların dijital iletişim platformu olarak kullanılması, kitlel bir iletişimdir, çünkü birçok kişiden birçok kişiye iletilen, çok sayıda kişiye ulaşma ve dijital haldeki bilgiyi yakın çevreye ya da dünyaya aktaran sonsuz ağlara bağlanma ihtimali olan mesajları işler. Öz-iletimdir, çünkü mesajın üretimine gönderici özerk olarak karar verir, alıcının belirlenmesi kendisi tarafından yönetilir ve mesajların iletişim ağlarından alınması özseçime dayanır; bu ağların hükümetler ve şirketler tarafından kontrol edilmesi zordur. (2013:21)

Önceki bölümde yer yerilen yakın geçmişteki toplumsal hareketlerde de görüldüğü gibi bu yeni iletişim biçimi geri dönülmez biçimde neredeyse tüm toplumlara sirayet etmiş durumdadır. Çok biçimli, etkileşime açık, bileşenleri tekrar tekrar bir araya getirebilecek küresel bir enformasyon hipermetnine sürekli atıfta bulunan ve mesajların bireysel olarak oluşturulduğu bu sistem aynı zamanda modern dünyanın bireyselleşiminin bir yansıması olarak da okunabilir.

Birey, iletişim, toplum ve kültür arasındaki sıkı ilişki bağlamında Enformasyon Çağı'nın (günümüzde Dijital Çağ) olarak bir diğer etkisi de kuşkusuz toplum üzerindedir. Castells (2005)'e göre teknoloji, toplumu belirlemez: onu temsil eder. Aynı şekilde toplum teknolojik değişimin yönünü çizemez. Çünkü bilimsel keşif, teknolojik yenilik ve bunların toplumsal uygulanma süreçlerine bireysel yaratıcılık ve girişimcilik de dâhil, birçok etken dâhil olur, sonuç karmaşık bir etkileşim sürecine dayalıdır. Bu karmaşık süreci anlamlandırmak adına ilk olarak Van Dijck (1999) tarafından kullanılan ve daha sonra Manuel Castells tarafından derinleştirilen “Ağ Toplumu” kavramına yakından bakmak önemli görülmektedir.

3.1.1 Ağ toplumu

Jan van Dijck 1999 yılında yazdığı Ağ Toplumu (The Network Society) kitabında toplumsal ilişkilerin yüzyüze değil sosyal ağlar üzerinden gerçekleşeceği bir toplum modelinin ortaya çıkacağı öngörüsünde bulunur. Bununla birlikte bu yeni toplum modelinin kitle toplumunun “bütünlüklü” yapısı ile ağ toplumunun “bireyci” yapısının farkını vurgular (Dijck, 2006:32-33). Dijck’e göre medya ve sosyal ağlar modern toplumların ve kurumların en temel yapısal özelliklerini şekillendirmektedir (2006:240).

Manuel Castells ise “ağ toplumu” kavramını Enformasyon Çağı’nın bir içeriği olarak konumlandırır. Ekonomik, toplumsal ve kültürel açılardan ele aldığı kapsamlı çalışmasında küreselleşen ve enformasyonun temel araç haline geldiği dünyada toplumsal yapının durumunu ortaya koyar. Hiyerarşik ve kontrole dayalı merkezileşmiş dünya düzeninde merkezi noktaların ortadan kalkması, ağ ve şebekeler boyunca uzanmış çok sayıda noktanın varolduğu bir yapıyı beraberinde getirmiştir.

Tarihsel bir eğilim olarak, Enformasyon Çağı’nda baskın olan işlevler, süreçler giderek ağlar etrafında örgütlenmektedir. Ağlar toplumlarımızın yeni sosyal morfolojisini oluşturur; ağlar oluşturma mantığının yayılması da üretim, deneyim, iktidar ve kültür süreçlerinde işleyişi, sonuçları ciddi biçimde değiştirir. Akışların iktidarı, iktidarın akışlarının önüne geçer. Ağda yer almak ya da almamak, her ağın diğerleri karşısındaki dinamikleri, toplumumuzda baskın olmanın ve değişimin başlıca kaynaklarıdır: Bu yüzden de ağ toplumu dememiz yerinde olur bu topluma; sosyal morfolojinin sosyal eyleme üstün olmasının damgasını vurduğu bir toplumdur bu. (Castells, 2005:621)

Ağ temelli toplumsal yapı, yeniliklere açık ve son derece dinamiktir. Ağlar, yeniliğe, küreselleşmeye, merkezsiz yoğunlaşmaya dayalı bir kapitalist ekonomi için; esnek ve uyarlanabilir iş, işçiler ve şirketler için; sonsuz bir yıkım ve yeniden yapılanma kültürü için; yeni değerlerin, kamunun ruh halinin anında işlenmesine ayarlanmış bir politika için; uzamı ve zamanı devre dışı bırakmayı amaçlayan bir toplumsal örgütlenme için uygun araçlardır. Ağlar halindeki somut zemin, baskın toplumsal süreçlere etki eder, böylece toplumsal yapının kendisini şekillendirir. Castelles bu toplumsal yapının maddi temellerini ise şu şekilde sıralar:

- Enformasyon
- Yeni teknolojilerin etkilerinin yayılımı
- Ağ kurma mantığı (ağ dışında kalma cezası)

- Esneklik
- Bütünleşik teknolojik sistemler

Yapısı itibariyle sürekli genişlemeye/açılmaya, parçalar arası ilişkiler kurmaya ve yeniden kurmaya elverişli, esnek bir sistem tarifler. Maddiliği bakımından güçlüdür, dayatıcıdır, fakat tarihsel gelişimi bakımından uyarlanabilirdir, açık uçludur. Anlaşılabilirlik, karmaşıklık ve ağlar oluşturma belirleyici özelliklerdir.

“Ağ, birbiriyle bağlantılı düğümler dizisidir.” Castells (2005: 622-626). Bilginin bir metaya dönüştüğü ve en önemli unsur haline geldiği sistemde ekonomik, ticari, siyasi, sosyal ve kültürel tüm sektörler bu ağ yapısı mantığında biçimlenir.

Bu tez çalışması kapsamında “ağ toplumu” kavramının iletişim ve sosyal ilişkilere etkisine yakından bakmak yeni/dönüşen kamusallık biçimlerini anlamak açısından faydalı olacaktır.

Öncelikle özel-kamusal alan ayrımını hatırlayacak olursak birbirine karşıt anlamda kullanılan ve bu karşıtlık üzerinden tanımlanan iki terim arasındaki sınırın giderek bulanıklaştığını belirtmek gerekir. Ortak çıkarları tartışmak üzere bir araya gelen özel kişilerin oluşturduğu kamusal alanda, (tarihsel süreçte) kişilerin kimlikleri dolayısıyla dışlanma tehdidi ile karşı karşıya kaldığı, belli grupların bu alanı domine ettiği görülmektedir. İnternet ve yeni iletişim biçimlerinin ise kişilerin kimliklerinden bağımsız görüş bildirmesine olanak tanımaktadır. Yanı sıra kişilere sanal ortamda kendi kimliklerini inşa etme özgürlüğünü de sunmaktadır.

Giddens (2008: 159) bunu şu şekilde ifade eder; “Ağ toplumunda kişisel kimlik daha açık bir mesele haline gelir. Artık kimliklerimizi geçmişimizden almıyoruz; kimliklerimizi başkaları ile etkileşime girerek yaratmak zorundayız.” Bu durum ağ toplumu ve onun getirisi olarak yeni medyanın bireyi önceleyen yapısını destekler niteliktedir. Bireyler ağlar içinde ilgi alanlarına göre yönelimlerde bulunmakta, ortak noktalarda buluşmakta ve kimliğin oluşumu ve belirginleşmesinde etkili olmaktadır.

Ağ toplumunda sosyal kimliğin inşa etme süreci sosyal hayatın temellerinden biridir. Bireyler ancak kimlik sayesinde toplumsal hayatın içinde var olabilir, etkileşime geçebilir. Castells Ağ Toplumu kitabında kimlik meselesinin bireyselleşme ve köktencilğe saplanmadan özgürleştirici bir yönü olduğunu savunuyor ve mutlak ütopyalara kaymadan anlamlı toplumsal eylemin, dönüştürücü siyasetin mümkünlüğüne inanıyor. Böylesi bir ortamda farklı *kimliklerin* öne çıkması, ona

yapılan vurgunun artması ve nihayetinde kimlik üzerine yüklenen şeyin anlamın bizzat kendisi olduğu gibi bir sonuç çıkmaktadır (Castells, 2005:3-4). Yeni toplumsal yapının öne çıkan özelliklerinden bir diğeri mevcut ağ sisteminde iletişim teknolojilerinin ağlaşma mantığının sanal cemaatler (Castells'in tabiri ile) oluşturmalarıdır. Toplumsal hareketlerde somut şekilde örneklerinin görüldüğü cemaat yapıları ilerleyen bölümlerde detaylı açıklanacaktır.

Çevrimiçi kamusallığın doğası, sosyal medyanın mimarisi ve sağladığı olanaklar tarafından değil, aynı zamanda insanların sosyal bağlamları, kimlikleri ve uygulamaları tarafından da şekillenir. (Boyd & K. Baym, 2012) Sosyal olarak aracılık edilen kamusalılıkta gezinmek, yeni kontrol mekanizmaları ve yeni beceriler gerektirir. Sosyal aracılı kamusallığı anlamak, insanların bulanık sınırlar, çok katmanlı izleyiciler, bireysel nitelikler, kullandıkları sistemlerin özellikleri ve kullanım bağlamları arasında hokkabazlık yaptığı sürekli değişen bir süreçtir.

Castells interaktif ağlar içinde bütünleşen iletişim biçimlerini teknolojik dönüşüm olarak niteler ve alfabenin icadına benzer boyutta bir önem atfeder (2005:440). Kültür iletişimle aktarıldığı, iletişimle başlatıldığı için, kültürlerin kendileri yeni teknolojik sistemle temelden dönüşmüştür ve dönüşmeye devam edecektir. Küresel ölçekte, bütün iletişim araçlarını birleştiren, karşılıklı etkileşim potansiyeline sahip yeni bir elektronik iletişim sisteminin ortaya çıkışı bu anlamda önem taşımaktadır.

Kullanıcılarına etkileşim için en uygun ortamı hazırlayan internet bu anlamda dünya üzerindeki en büyük ve en yaygın ağ olarak değerlendirilebilir. İnternette oluşan sosyal yapılanmanın (sanal cemaat) en belirgin özelliği; fiziksel olarak birbiriyle hiç karşılaşmamış bireylerin ortak ilgi alanları çerçevesinde oluşturdukları sanal birlikteliklerden kurulmuş olmasıdır. Bununla birlikte, sosyal medya, varlık ve yokluk, zaman ve mekân, kontrol ve özgürlük, kişisel ve kitle iletişimi, özel ve kamusal ve sanal ve gerçek arasındaki sınırları bulanıklaştırarak eski kalıpların nasıl anlaşılması gerektiğini etkiler ve yeni teknolojiler aracılığıyla başkalarıyla etkileşime geçen insanlar için yeni zorluklar ve fırsatlar yaratır (Baym & boyd, 2012).

Sosyal ağların ağ toplumunu en iyi yansıtan yapı olduğu söylenebilir. Bu yapıyı anlamak için teknoloji ciddiyetle ele alınmalı, teknolojik değişim toplumsal bağlam çerçevesinde düşünülmeli, kimlik anlayışının tekno-ekonomik değişim kadar güçlü olduğu unutulmamalıdır. Küresel dönüşü kavramak, küresel bir perspektifle

mümkündür. Etkileşimsel bilgisayar ağları, yeni iletişim biçimleri ve kanalları yaratarak, toplum yapısını, gündelik hayatı biçimlendirdiği gibi aynı zamanda toplum da bu ağları şekillendirir (Castells, 2005:3).

Castells'e göre ağ toplumunun en belirgin karakteristik özellikleri zaman ve mekân kavramlarında ortaya çıkmaktadır. Ağ toplumunda zaman dışı zaman ve akışlar uzamı vardır [timeless time and the space of flows] (Castells, 2020: 13).

Yeni iletişim teknolojilerinin altyapısını oluşturduğu ağ toplumu iç içe geçmiş modern ve postmodern kimlik formasyonlarının yanı sıra bu kimliklerin ilişki içinde bulundukları zaman ve mekâna ait algılamayı da kökünden değiştirmiştir. Artık zaman ve mekân geleneksel olarak deneyimlenen ya da hissedilen bir yer/uzam olmaktan çıkmış, çok parçalı, merkezsizleşmiş bir bütünlük içinde daha bireyseldir.

Bilginin küresel ölçekte sınırsız dolaşımı, küreselleşme sürecini doğrudan etkilemektedir. Giddens'a (2000:67) göre; küreselleşme, artan karşılıklı ilişkileri ve bu ilişkilerin sadece ekonomik değil; toplumsal, kültürel ve politik alanlarda da etkili olduğunu ifade etmektedir. Stuart Hall'a göre ise küreselleşme; küresel ölçekte işleyen ve sınırları aşarak, toplumları ve kurumları yeni mekân-zaman bileşimlerinde bütünlleştirerek, dünyayı birbirine daha bağlı duruma getiren süreçler şeklinde tanımlanmaktadır (Hall vd. 1992:277).

İletişimin küreselleşmesi ile zamana ve mekâna yüklenen anlam ve algı değişmektedir. İletişimin küreselliğini Harvey (2010: 270) “zaman ve mekân sıkışması” olarak ifade etmektedir. Verinin mekânı aşma süresinin giderek kısalması anlık aktarımlarla zaman / mekân algısını değiştirmektedir. Böylelikle zaman ve mekân birbirlerinden ve yerel olandan kurtulduktan sonra her yerde, her an istenildiği şekilde yeniden kurulabilmekte ve bölümlenebilmektedir. Geleneksel anlamda mekânın sonu olarak da ortaya koyabileceğimiz bu olgu, insanların, diğer insanlarla girdikleri iletişim süreçlerinin, ortak mekân boyutunda yaşanma zorunluluğunun ortadan kalkması olarak tanımlanabilir.

Bu durum, internet ve yeni iletişim teknolojileriyle birlikte, yeni toplumsal formları diğer bir ifadeyle yeni örgütlenme biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Mobil iletişim teknolojileri ve sosyal ağlar, yerel olanı küreselleştirmektedir denebilir.

Baudrillard ağ toplumunu merkezi bir yapısı bulunmayan ve mekansal zorunluluktan tamamen arındırılmış bir post-kapitalist toplum modeli olarak görmektedir (2003:

122-123). Bireyler internet ortamında mekândan arındırılmışlık hissine kapılır. Anthony Giddens (2004) ise toplumsal ilişkilerin yerel etkileşim bağlamlarından ‘kaldırılmasını’ ve sonsuz uzunluktaki zaman-uzam boyutunda yeniden yapılandırılmasını ‘yerinden çıkarma’ kavramı ile ortaya koymuştur. Giddens, moderniteyle bağlantılı olarak gördüğü zaman-uzam boyutundaki ‘yerinden çıkarma’yı şu şekilde ifade etmektedir:

Yerinden çıkarma ile uyandırılan imge, genelde toplumsal değişimin, özelde ise modernliğin doğası için temel önemde olan değişik zaman ve uzam ayarlamalarını yakalamaya daha elverişlidir. (...) Temel insan koşulu ötekilerin aynı uzam ve aynı yerde var olduğu yüz yüze etkileşimi içerir. Ne var ki çağdaş dünyada toplumsal ilişkiler ve toplumsal sistemler zaman ve mekâna yayıldığı için fiziksel olarak orada olmayan ve giderek daha uzakta olan ötekilerle ilişki kurarız. Zaman ve mekân açısından bu uzaklaşma yeni iletişim ve ulaşım birimleriyle kolaylaşmıştır. (Giddens, 2004: 69,140)

Ağlara dayalı yeni iletişim sistemi, uzamı ve zamanı, insan hayatının temel boyutlarını kökten bir dönüşüme uğratar. Yerellikler, kültürel, tarihsel, coğrafi anlamlarından kopar, işlevsel ağlar ya da imaj kolajları olarak yeniden birleşirler; böylece mekânların uzamının yerini bir akışlar uzamı alır. Geçmiş, şimdi ve gelecek, aynı mesaj içinde birbirleriyle etkileşim içinde olabilecek şekilde programlandığında zaman silinir. Akışların uzamı ve zamansız zaman tarihsel olarak aktarılmış temsil sistemlerinin çeşitliliğini kapsayan ve aşan yeni bir kültürün maddi temellerini oluşturur: Kurgunun, kurmaya duyulan inanç olduğu gerçek sanallık kültürü.

Baudrillard, “ağ toplumuyla birlikte sanallığın, dünya hakkında zihnimize tasarlanan her biçimini ne kadar değiştirdiğini ‘imge’leyememe durumu olarak ortaya” koyar. “İmgeleyemiyoruz, çünkü sanallığın özelliği, yalnızca gerçekliğe son vermek değil, aynı zamanda gerçek olanın, siyasal olanın, toplumsal olanın imgelenmesine de son vermektir. Sanallık yalnızca zamanın gerçekliğinin değil, geçmişin ve geleceğin imgelenmesine de son verir” (2001: 93).

Özetleyecek olursak iletişim ve kamusalılığın tarihin her döneminde birbiriyle bağlantılı olduğu gerçektir. Birey, toplum ve kültür arasındaki ilişki iletişim aracılığıyla üretilmiştir ve üretilecektir. Kültürel kodların aktarılması, toplumsal ilişkilerin ve yapının oluşturulması iletişim aracılığıyla gerçekleşmektedir.

İletişim kültürü şekillendiren bir etkiye sahiptir; çünkü Postman’ın da yazdığı gibi Gerçekliği ‘olduğu gibi’ değil, dillerimizin olduğu gibi görüyoruz. Dillerimiz de medyalarımızdır. Medyamız metaforlarımızdır. Metaforlarımız kültürümüzün içeriğini oluşturur. (Postman, 1985:13 ‘ten akt. Castells, 2005:440).

Küreselleşen dünyada değer üretiminin temeli haline gelen enformasyon ve ona bağlı teknolojiler de iletişim ve dolayısıyla toplum üzerinde etki sahibi olmuştur. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle küresel anlamda ortaya çıkan bu dönüşüm ağ toplumu kavramını gündeme getirmiştir.

“Ağ toplumu internet tabanlı bir toplumdur ve etkileri hem sosyal hayatta hem de sanal uzamda toplumsal hayatın bir parçası olarak dönüştürücü bir karakterdedir” (Göker ve Doğan, 2011). Çok alternatifli özgül bireysel kimlikler, yeni toplum formasyonu ve zaman-mekân algısındaki değişimlere olanak tanıyan yapısı ile bu yeni toplum biçiminin günümüzde en somut karşılığı yeni medya araçları ve sosyal ağlardır. Bugün dijital iletişim biçimlerinin alt yapısını sunduğu 'ağ'lar morfolojisine dayanan yapılar toplumsal alanı şekillendirmekte ve bireyi, bu alan içerisinde var olmaya zorlamaktadır.

Ağlar oluşturma mantığının yayılması da üretim, deneyim, iktidar ve kültür süreçlerinde işleyişi, sonuçları ciddi biçimde değiştirir. Kontrol ve hiyerarşiye dayalı merkezileşmiş düzenin aksine merkezi noktaları ortadan kaldıran, ağ ve şebekeler boyunca uzanmış çok sayıda noktanın var olduğu yapı internetin kendine özgü eşitlikçi, kapsayıcı, herkesin erişimine açık ve özgürlükçü ortamı ile paralellik taşır. Bireyler burada gerçek yaşamın gündelik koşullarından -tamamen olmasa da- önemli ölçüde koparak sosyalliği başka bir boyutta yaşamaktadır. Zaman ve uzamı devre dışı bırakan ağlar, yeni toplumsal ilişkilerin doğmasına imkân tanımaktadır. Günlük hayatta deneyimlediğimiz üzere bugün hiçbir toplumsal hareket veya kamuoyu oluşturma çabası sosyal ağlar olmadan gerçekleşmemektedir.

Bu yeni toplumsal organizasyonunda kamuoyunun oluşturulduğu, kamusal ilişkilerin kurulduğu, örgütlendiği, fikir ve ifade özgürlüğünün gerçekleştirilebildiği ortam sosyal medya platformlarıdır. Bu doğrultuda “Çevrimiçi sosyal ağlar kamusal mekân olarak değerlendirilebilir mi?” sorusunu sormak kaçınılmazdır.

3.2 Kamusal Mekan Olarak Sosyal Ağlar

İnternetin farklı mekanlarda üretilen ve yönetilen bilgi akışlarını işleyen ağ bağlantıları ve düğümlerden oluşan kendine özgü bir coğrafyası vardır. Ortaya çıkan akışların uzamı, bilgi çağının bir özelliği olan yeni bir alan türüdür ama mekansız değildir: Birbiri ile iletişim kuran bilgisayar ağları ve bilgisayarlı iletişim sistemleri ile mekanları birbirine bağlar. Mesafeyi yeniden tanımlar ama coğrafyayı da yok saymaz. Yeni bölgesel oluşumlar, durmak bilmeden küresel enformasyon akışlarının değişken geometrileri ile desteklenen mekânsal yoğunlaşma, merkezsizleşme ve bağlantının eşzamanlı süreçlerinden ortaya çıkmaktadır. (Castells, 2020:281)

Sosyal medya ve burada oluşturulan sosyal ağlar hem iletişim hem de sosyallik anlamında bugünkü toplumsal hayatın önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda günümüzde ve gelecekte kamusal yaşamın siber uzamda oluşan sosyal ağlarda şekillendiği/şekilleneceği söylenebilir.

Kamusal alan tartışmaları kapsamında iletişim teknolojilerine de değinen Sennett'e (2010) göre; kamusal alan çözüldükçe ifade araçları öznellesir. Bloglar, kişisel sayfalar ve sosyal platformlar gibi yeni medya araçları bunu destekler niteliktedir.

Ağ toplumunun yükselişiyle kitle iletişim araçlarının bireysel içerik üretimi ve etkileşime açık yeni medya araçlarına evrildiği görülmektedir. Kamusal alanın iletişimsel karakteri göz önüne alındığında Castells'in "Geçmişin yerel ve uzamsal olarak sabitlenmiş kamusal alanından, yeni iletişim teknolojileri ve küresel medya sistemi, "yeni küresel kamusal alanı oluşturan çok modlu bir iletişim alanı" yarattı" (2008:78-93) ifadesi sosyal ağların kamusal potansiyelini vurgular.

Yeni medya araçları getirdiği yenilikler ve toplumsal etkileri çerçevesinde günümüzde dijital bir kamusal alanın ortaya çıkışı/varlığı pek çok disiplin tarafından tartışılan bir konudur. Özellikle iletişim, siyaset gibi sosyal bilimlerce ele alınan yeni medyanın kamusal potansiyeli, mekânsal bilimlerde daha az karşılık bulmuştur.

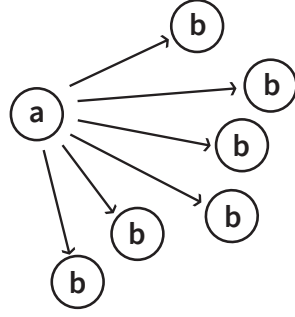
Halbuki, toplumsal etki ve sonuçları bağlamında değerlendirildiğinde, yeni medya ortamlarının toplumsal hareketlerin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili bir araç olduğu, tüm dünyada yaşanan gelişmeler de göz önüne alındığında sıklıkla dile getirilmektedir. Bu olaylarda da görüldüğü üzere yeni medya ortamı bir iletişim ağı olmanın ötesinde kamuoyu yaratma gücü ve fiziki dünyada karşılık bulması bağlamında mekânın üretilme potansiyelini içermektedir.

“Kamusal mekân kamusal alanın oluşma potansiyeli olan her zaman ve her yerdir” yaklaşımının içerimi olarak öncelikle sosyal ağları kamusal alan ve kamusal mekân noktasında ayrımını netleştirmek gerekir.

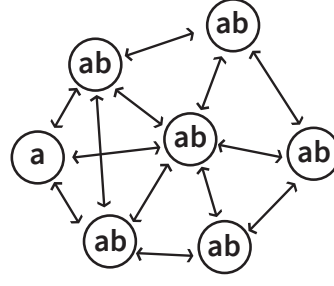
Papacharissi’nin bu konuda yaptığı belirgin ayrım (2002:11) sanal ortamın kamusal alan değil yalnızca kamusal mekân olarak kullanıldığını işaret eder. Zira kamusal mekân politik tartışma için gerekli ortamı ifade ederken kamusal alan fikir alışverişinin gerçekleştiği tartışmaya karşılık gelir. Sosyal ağların ortaya çıkış amacı ve misyonu düşünüldüğünde bahsi geçen politik kimliği kullanıcılar tarafından kriz anlarında kazandığının altını çizmek gerekir. Dolayısıyla sosyal medya veya sosyal ağlar kamuoyunun / kamusal alanın oluşumuna izin veren ortak bir kamusal mekân üretir. Ortak kaygıyı paylaşan insanlar arasında bağ kurma, küresel ve yerel ölçekte sınırsız bir müzakereci iletişim önünü açar ve kamusal iletişime katkı sağlar (Papacharissi, 2009). Yeni medya araçlarının bir uzantısı olan sosyal medyanın kamusal karakterine geçmeden önce “yeni medya” kavramına yakından bakmak bu ortamın yapısını anlamak açısından faydalı olacaktır.

Yeni medya, insanlar ve teknoloji arasındaki yenilikçi etkileşim biçimlerini, insanlar ve bilgi, iletişim ve ağ oluşturma için temel ihtiyaçları karşılamak için yaratıcı bir şekilde kullanılan iletişim araçları arasındaki ilişkiyi ifade eder (Gutu-Tudor, 2008:20). J. Van Dijck, yeni medyanın en belirgin karakteristik özelliğini, telekomünikasyonun, veri akışının ve kitle iletişimlerinin bir tek medya aracılığıyla bütünleştirilmesi olarak açıklamaktadır (2006:6-7).

Geniş kitlelere ulaşabilmesi, tek merkezden yayılan mesaj yerine çoklu mesajlara izin vermesi, herkesin erişimine açık olması, anlık tepkilere ve etkileşime olanak sağlaması, kalıcılık ve özgürlük geleneksel medya ile farklılaşan yönlerinden birkaçıdır. Şekil 3.5’te görüldüğü üzere yeni medyanın temelini çoklu mesajlara izin vererek etkileşim ortamını sağlamasıdır. Burada iletişim bireyler arası, bireyin kitlelerle ve bireyin teknoloji/içerik ile etkileşimi olarak sınıflandırılabilir. Bununla birlikte herkesin birer mesaj kaynağı olması ve geri bildirimlerin anlık olarak verilebilmesi gibi özellikleri de geleneksel medyadan farkı olarak nitelendirilebilir.



Geleneksel Medya



Yeni Medya

Şekil 3.5 : Geleneksel ve yeni medyada kitle iletişimi (Vivian, 2007:202)

Lev Manovich (2001:20) “Yeni Medyanın Dili (The Language of New Media)” kitabında sayısal temsil, modülerlik, otomasyon, değişkenlik ve kültürel kod çevrimi yeni medyanın ayırt edici prensipleri olarak belirlemiştir. Sayısal temsil, medyanın sayısal kodlardan oluşarak programlanabilir hale gelmesidir. Çok sayıda bağımsız parçanın birbiri ile ilişkisinin bütünüdür ve bunu modülerlik olarak niteler. Otomasyon ile kasıt medya yaratımı, düzenleme, biriktirme gibi pek çok işlemin yeni medya ortamında otomatik olarak gerçekleşmesidir. Değişkenlik özelliği ise bağımsız parçaların farklı varyasyonlarla var olabilmesinin olanaklılığına gönderme yapar. Son olarak kültürel kod çevrimi ile kültürel ürünlerin yapısal ve işlevsel değişikliğe uğradıklarını savunur.

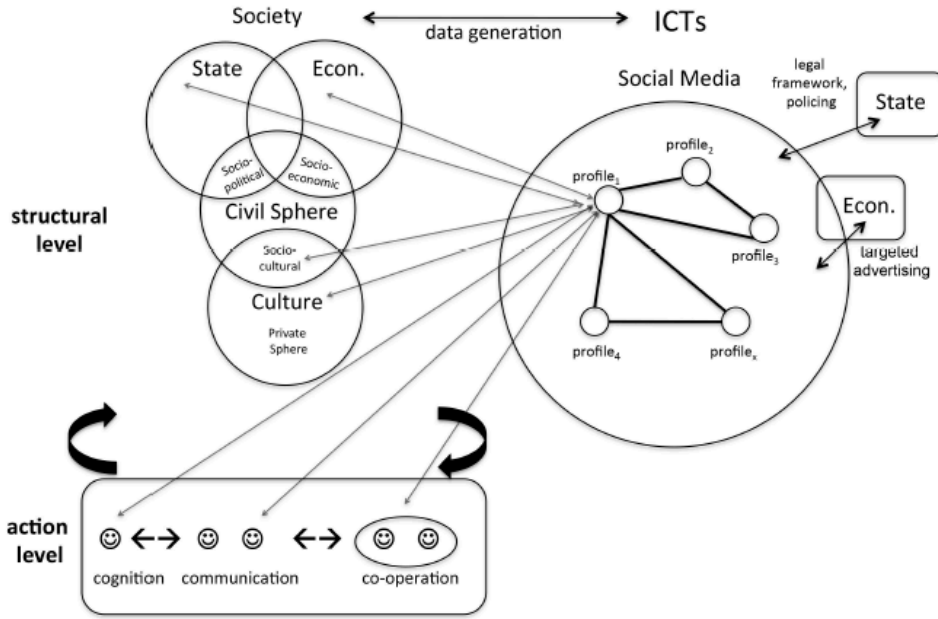
Manovich’e (2001) göre yeni medyanın kültürel ve bilgisayar katmanı olmak üzere iki katmanı vardır ve bu iki katman karşılıklı olarak birbirine etki eder. Yeni medya üretildiği, dağıtıldığı ve saklandığı siber uzamın kültürel mantığını yansıtmakta, aynı şekilde siber kültüre katkı sağlamaktadır. Bu yeni kültür insanın dünyayı algılayışıyla bilgisayarın sayısal temsilinin bir karışımıdır.

Yanı sıra yeni medya ile ilgili tüm ürünleri yeni medya objeleri olarak adlandırır. Bu objeler aynı zamanda kültürel objelerdir ve fiziksel olarak gerçek dünyada var olan nesneleri referans alarak, onları temsil ederek oluşturulurlar. Bu anlamda yaşamı birebir temsil eden, Baudrillard’ın (2003) ifadesiyle modellemeler yoluyla *yaşamı ve toplumsal simüle eden* bir yapıya sahiptir.

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişiminin ve internetin medya alanına kazandırdığı kavramlardan biri olan sosyal medya, ağ toplumunun internet alanındaki yansıması gibidir. Yeni medyanın sosyal boyutunu kullanıcılar tarafından düzenlenen

içeriklerle ve bu içeriklerin kullanıcılar arasında oluşan ağda dolaşıma girmesiyle meydana getirilen sosyal medya siteleri oluşturmaktadır.

En basit şekilde sosyal medya kullanıcılara, bilgi, düşünce ve ilgi alanlarını kapsayan içerikleri oluşturma ve ‘çoktan çoğa’ (*many-to-many*) paylaşma imkânı sunan, internet tabanlı bir platform olarak tanımlanabilir (Khan, 2017:2-3). Ancak kısa zamanda sosyal platform olmanın ötesinde ekonomik, siyasi işlevleri de içermeye başlamıştır. Tekelleşen geleneksel medyada kamusal alanın tezahürünün olanaksız hale gelmesi yeni medyanın bu işlevi üstlenmesinin önünü açmıştır. Dijck (2015), Teknolojik, kültürel ve politik örgütlenme arasındaki sınırların giderek akışkan hale gelmesiyle, “sosyal”, “medya” ve “toplum” arasındaki ilişkiyi yeniden ifade etmeye her zamankinden daha fazla ihtiyaç olduğunu söyler.



Şekil 3.6 : Sosyal medyada sosyal roller ve bilgi süreçleri (Fuchs & Trottier, 2013)

İnternet, sosyal medya ve kamusal alan tartışmalarına yapılan katkılar genellikle yeni teknolojilerin dönüştürücü gücünü vurgulama eğilimindedir. Fuchs (2014) “Social Media and the Public Sphere” makalesinde bunları şu şekilde örnekler:

- Yochai Benkler ağ bağlantılı bir kamusal alanın ortaya çıkışını vurgular: “Kamusal alana etkili bir şekilde iletişim kurmanın kolay olasılığı, bireylerin kendilerini pasif okuyucular ve dinleyicilerden potansiyel konuşmacılara ve bir sohbetteki katılımcılara yeniden yönlendirmelerine olanak tanır” (Benkler 2006, 213). “Ağ, tüm vatandaşların kamusal alanla ilişkilerini değiştirmelerine izin

veriyor. Artık tüketici ve pasif izleyici olmaları gerekmiyor. Yaratıcılar ve birincil öznelere olabilirler. İnternet bu anlamda demokratikleşiyor” (Benkler 2006, 272)

- Zizi Papacharissi, yurttaş-tüketicilerin katıldığı ve bloglarda siyasi görüşlerini ifade ederek, YouTube'da içerik görüntüleyerek veya yayınlarken ya da çevrimiçi olarak bir yorum yayınlarken “kamu gündemine [...] tartışma grubu” (Papacharissi 2009, 244).
- Manuel Castells bu alanın yeniliğini vurgular: “Ağ toplumunda yeni kamusal alanın inşası, farklı iletişim süreçleri arasında iletişim protokolleri inşa ederek ilerler” (Castells 2009, 125).
- Jean Burgess ve Joshua Green (2009, 77), YouTube'un bir "kültürel kamusal alan" olduğunu çünkü "kültürel farklılıklarla karşılaşmayı ve inanç sistemleri ve kimlikler arasında siyasi "dinleme" geliştirmeyi mümkün kıldığını" öne sürüyorlar.

Bir üst ölçekten bakarak Boyd (2010) ise, sosyal ağları “ağlaşmış kamular (*networked publics*)” olarak tanımlar ve bu ortamların insanları bir araya getirdiğine vurgu yaparak gerçek kamusal alana benzetir. Sosyal medyanın iletişim olanakları, öz-örgütlenme, ağlardaki kaynakların etkinleştirilmesi (bilgi, beceriler, finansal araçlar), yurttaş katılımı ve etki için yeni yollar açabilir. Sosyal ağların kullanımıyla, kamusal alan ister çevrimiçi etkinlikler için ister “gerçek” dünyaya katılım için olsun, amaca yönelik olarak oluşturulabilir, bilgi eklenebilir, ağ oluşturulabilir ve etkinleştirilebilir. Bu hızla gelişen süreçleri eski teoriler ve kavramlar çerçevesinde tanımlamak genellikle zordur. Dijital çağda sosyal gerçekliği tanımlayan yeterli bir teorik yapıyı formüle etmek için bu kavramlar ışığında yeniden düşünme ihtiyacı doğuyor. İnternet ağ kullanıcılarına iletişimsel bir mekan sağlayarak kamusal alana katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte çeşitli platformlar, gruplar, siteler, sohbet odaları vb. mekanların kolektif üretimine izin vermekte, çokluluğa katkı sunarak yeni kamusal mekanlar–alternatif kamusal alanlar-geliştirmeye izin vermektedir (Dahlgren, 2001:51-52).

Özetlenecek olursa, sosyal medya “farklı boyutlarda, örtüşen ve birbirine bağlı kamusal alanların gelişen ve karmaşık bir mozağıdır” (Keane, 1995: 1 akt. Salikov, 2018). İçerisinde zaman ve mekandan bağımsız her an kamusal alanın oluşma potansiyelini barındıran bir kamusal mekandır. Hakim grupların denetimi altındaki,

Kamusal alanın nihai amacı, kamusal uzlaşma ve karar vermedir, ancak bu hedeflere rutin olarak ulaşılması gerekemeyebilir. Anlaşma ve rasyonel müzakere arzu edilen sonuçlardır; bununla birlikte, kamusal alanın değeri, kamusal meselelerin sınırsız ve çeşitli tartışmalarını kolaylaştırma, böylece demokratik gelenekleri simgeleme yeteneğinde yatmaktadır. Bu doğrultuda klasik kamusal alan yaklaşımlarını dijital çağda bir adım öteye götürmek üzere sosyal medya ortamı kamusalılık açısından ele alınacak, burada kurulan ağ ilişkileriyle birlikte mekansal açıdan değerlendirilecektir.



61

3.2.1 Sosyal ağların kamusal karakteri üzerine

Sosyal medya araçları getirdiği yenilikler ve toplumsal etkileri kapsamında çokça tartışılan *iletişim* ortamı olarak ön plana çıkmaktadır. Her şeyden önce bireylerin iletişim pratiklerinde bir değişime neden olduğu, toplumsal ilişki biçimlerini yeniden şekillendirdiği görülmektedir.

Kamusal alandan beklenen öncelikle sosyo-politik yaşama yön verebilecek “kamuoyu”nun oluşabilmesidir. Bunun için de öncelikle bireyler bilgi alma/verme, bilgiyi paylaşma yani *diyalog alanına* sahip olmalıdır. İletişim araçları kamuoyunun bilgiye ulaşmasında her zaman önemlidir. Geleneksel medyanın rolünü üstlenen yeni medya, haber almanın yanı sıra müzakere ortamı sunmasıyla dolayimli kamusal alan olarak da konumlandırılmaktadır.

Özbek’e (2015) göre yeni medya araçları, *kamusal iletişimi* mümkün kılarak modern dünyada kamusal bilgi ve kamuoyunun oluşumunda giderek artan bir etkiye sahiptir. Topluma iletişim merceğinden bakıldığında kamusalılık, sadece eleştirel akıl yürütmek değil, ortak duyuşsal algılama, itaat, itiraz, isyan, çatışma, anlaşma, tanıma, dayanışma süreçlerini de içeren iletişim biçimlerine dayanmaktadır (Özbek, 2015b:603). Bu bakış açısından değerlendirildiğinde yeni iletişim teknolojileriyle şekillenen kamusal ilişkiler ağı farklı kamusal alanlar doğurmaktadır.

Bireyleri birer içerik üreticisi konumuna getirmesi, kendi görüşlerinin açık ve özgürce ifade edebilme imkânı sunması yeni medya araçlarının modern toplumun bireyci atmosferi ile örtüşür. Yanı sıra *etkileşime açık* yapısı ile hem bireyin ürettiği mesajı kitlelere yaymasının pratik ve hızlı bir yolunu sunar hem de diyalog ortamının devamlılığını kolaylaştırır.

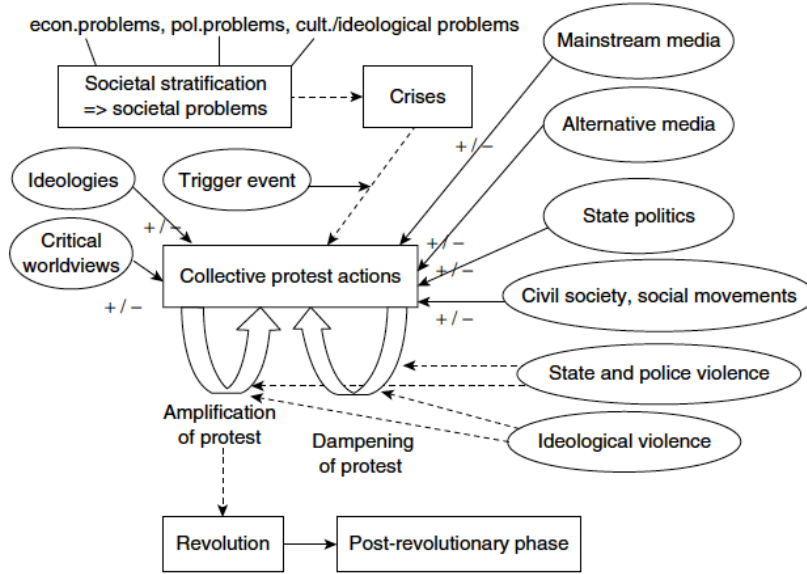
“İdealize” kamusal alan modellerinde görülen sözde herkese açık, ortak çıkarlar etrafında bir araya gelen bireylerden oluşan yapının ise sosyal ağlarda çok daha etkin biçimde sağlanabildiği görülmektedir. Sosyal medya platformları herkesin erişimine açık, sosyal statü ve kimliklerden bağımsız olarak *kapsayıcı ve eşitliğe dayalı* bir ortam sağlamaktadır. Bireyler burada kendi kimliklerini yaratma imkanına sahiptir. Bu durum hem ifade özgürlüğü hem de katılımcılık açısından olumlu bir etki yaratır. Papacharissi’nin ifadesiyle “Çevrimiçi medya, coğrafi sınırları aşan konuşmaları mümkün kılar. Ayrıca, kişisel ifadede, güçlendirilmiş ve sınırsız kamuoyuna yol açabilecek görece anonimliğe izin verirler (2002).

Arendt'in üzerinden çokça durduğu “görünürlük alanı” tabiri ise çevrimiçi sosyal ağ kültürünün en belirgin özelliklerinden biridir. Etkileşime ve tepkilere dayalı algoritmalar çoğunlukla en popüler paylaşımların görünürlüğünü artırmaya yönelik çalışmaktadır. Örneğin Twitter’da “trending topics” bölümü küresel çapta öne çıkan mesajları göstermekte, YouTube ise “trend list” ile en çok izlenen içeriklerin bir listesini sunmaktadır. Denilebilir ki sosyal ağlar *görünürlük alanı* olarak geleneksel medyadan veya klasik kamusal alandan çok daha olanaklıdır.

Toplumsal olaylar bu imkânı sık sık kullanmaktadır. Örneğin Twitter, kitleleri bir etiket (hashtag) etrafında toplamak ve etiketi görünür kılmak konusunda oldukça popülerdir. Gündem yaratmak ya da gündemdeki bir konu hakkında tartışmaya dahil olmak sosyal ağlarda olağan akışın bir parçasıdır. Bireylerin içeriğe katkıda bulunarak kişisel bir iletişim aracı olarak kullandıkları platformların ihtiyaç halinde kitleleşmesi, Castells’in (2013: 21) kitlese öz-iletişim tarifini hatırlatır. Kamusal karakter açısından değerlendirildiğinde ise iletişimsel eyleme dönüşme potansiyeli açısından önemlidir. Bu durum ortak kaygı veya çıkarlar etrafında birleşen özgür bireylerden oluşması gerektiği biçiminde idealize edilen kamusal alanın *örgütlülük* ve *kolektif bilinç* oluşturma özelliklerini göstermesi bakımından sosyal ağların kamusal potansiyeli olarak yorumlanabilir.

“Sanallığa dayalı ağ toplumu, bugüne kadar görülmemiş bir düzeyde yayılma ve örgütlenme imkânı sunarak, bir anda birçok insanın ‘çevrimiçi bir arada’ bulunmasını sağlayabilmektedir. Bu ise yeni bir örgütlenme ve eylem biçiminin doğmasını kolaylaştırmıştır” (Göker ve Doğan, 2011). “Yeni iletişim teknolojileri, toplumsal örgütlenmelerde iletişimi ucuzlatmanın ve yaygınlaştırmanın ötesinde bir kamuoyu oluşturma işlevi göstermektedir” (Emre, 2013).

Benzer biçimde Shirky, sosyal medyanın kamusal alanı canlandığını savunuyor ve “ağa bağlı nüfusun bilgiye daha fazla erişim sağladığını, kamuya açık konuşma yapmak için daha fazla fırsat kazandığını ve kolektif eylemde bulunma becerisini artırdığını” belirtiyor (Shirky 2011:29). “Çevrimiçi konuşmaların lakap takmaya veya lafa karışmaya dönüşmesini engellemenin zor” olduğunu kabul etse de kararlı katılımcılar genellikle iletişimsel eylem benzer bir şekilde çevrimiçi olarak meşgul olurlar (Shirky 2008:50).



Şekil 3.8 : Protestoların ve devrimlerin bir modeli ve krizlerin, medya, ideoloji ve siyasetin rolü (Fuchs, 2014:205)

Fuchs'un (2014), yukarıdaki şekilde kolektif protesto eylemlerine etki eden aktörler arasındaki bağlantıyı gösterir. Toplumsal yapının hemen tüm parçalarının bu eylemlere olumlu/olumsuz katkısı bulunur. Sosyal ağlar aracılığıyla oluşturulan kolektif bilinç ile örgütlenen hareketlerin yeterince güçlendiği takdirde toplumsal yapıda devrimsel etkiler yaratabileceği söylenebilir.

Lefebvre'nin kamusal mekânın üretimi söylemini hatırlayacak olursak bu durumun izotopya ve heterotopya kavramları ile ilişkilendirilebileceğini söyleyebiliriz. Baskın grupların hakimiyeti altında olan kentin kamusal mekanları, ideal durumda herkesin erişimine açık, kimliklerinden bağımsız özgür bireylerin ortak kaygılar etrafında buluşabilecekleri alanlar olmalıdır. Bugün demokrasiyi en güçlü şekilde benimseyen toplumlarda bile herkesin eşit olduğunu söylemek güçtür. Bu anlamda çoklu kamular arasındaki mücadelenin bir benzeri günümüzde sosyal ağlarda yaşanmaktadır. Karşı kamuların kendilerini ifade etmek, görünür hale gelmek üzere sosyal ağlarda örgütlenmektedirler.

3.2.2 Mekanın üretimi: sosyal ağlarda çoklu kamuların mücadelesi

Kamusal alan hem süreç hem de mekandır: “Seferberlik dönemlerinde, eleştirel olarak angaje olmuş bir kamunun otoritesini fiilen destekleyen yapılar titreşmeye başlar. Sivil toplum ile siyasi sistem arasındaki güç dengesi o zaman değişir” (Habermas 2002: 379). Kamusal alan insanlar daha iyi bir toplum için mücadele ettiğinde ortaya çıkar ve onların mücadelesi, kamusal alanda mekansal direniş alanları yaratan bir kamu oluşturma sürecidir.

İnsanlar ekonomik ve devlet gücü yerine katılımcı demokrasiyi teşvik eden ortak bir amaç için siyasi olarak ortak hareket ettiklerinde ve politik strateji olarak taban örgütlenmelerini ve/veya işgali veya kamusal alanı yaratmayı kullandıklarında, sosyal örgütlenme kamusal mekâna dönüşür. Geleneksel kitle iletişim araçlarının tekelleşmesinin bu tür mücadeleleri olumsuz etkilediği söylenebilir.

Kamusal mekânın çoklu kamular arasında mücadelenin ürünü olduğunu hatırlayarak sosyal ağların kapsayıcılığı ile çoklu kamuların temsil edilmesine imkân verdiğini vurgulamak önemlidir. İletişim teknolojileriyle birlikte medya bu mücadelelerin ağ toplumundaki mecrası haline gelmiştir.

Bu açıdan sosyal medyanın bir iletişim ve bilgi paylaşım aracı olarak her kullanıcıyı birer haber kaynağı haline getirmesi, karşı kamuların da aynı oranda görünür olma imkanına erişebildiği bir medya ortamı sunar. Bugün Twitter gibi platformlarda kamular arasındaki mücadelelere tanık olunabilir. Etiketler ve ona karşı oluşturulmuş etiketler ile gruplar düşüncelerini görünür kılmak üzere yarışa girerler. Yanı sıra sohbet odaları, sanal forumlar veya sayfalarda çeşitli konularda tartışmalar gerçekleştirilebilir.

Kitle iletişim araçlarının tek yönlü mesajı toplumda karşı kamuların örgütlülüğünü zorlaştırırken alternatif medya bu imkânı sunar. Lefebvre’nin izotopya tarifini ödünç alarak iktidar destekli kitle iletişim araçları izotopyalar, sosyal ağlarda karşı kamuların örgütlülüğü ise heterotopyalar ile ilişkilendirilebilir.

Protesto hareketlerinin ortak yönü, birçoğunun alanı kamusal ve politik hale getirme taktiğini kullanması ve toplumun ortak bir krizde gerçekleşmesidir. Son yıllarda ağlarda örgütlenen protesto hareketleri de benzer biçimde toplumun Harvey’in deyimiyle “infilak” anlarında ortaya çıkmıştır. Kamusal iletişim bu anlamda bireyleri belli fikirler etrafında biraraya getiren yapıstırıcı görevi görmektedir.

Downey ve Fenton'a (2003) göre, alternatif medya ile toplumun kitlesel dolayimli temsillerine direnebilen ve kendi siyasi müdahalelerini yaratabilen "çoğulcu, içsel olarak çok farklılaşmış kitle kamuoyu" ön plana çıkmaktadır.

Dahlgren, kamusal alanın ortak alanı ile savunuculuk alanı arasında açık bir analitik ayrım yaparak ele alır. Bu işlevsel farklılaşmada ortak alan, genel bir halka hitap eden evrenselcilik için çabalayan arenadır. Toplumun tüm üyeleri için ideal olarak bilgi, tartışma ve fikir sağlayan baskın medyayı çoğunlukla burada buluyoruz. Bu, toplumun sosyokültürel segmentasyonunu dikkate alarak çeşitli medya, formatlar ve temsili modlar aracılığıyla yapılır. Savunuculuk alanı, kısmen egemen medya tarafından sağlanan zaman ve mekândan ve kısmen de siyasi partilerden, çıkar gruplarından, hareketlerden ve ağlardan oluşan çok sayıda daha küçük sivil medyadan oluşur. Bu ayrım bize sadece tahakküm edenlerin resmi kamusal alanını değil, aynı zamanda tahakküm altına alınanların kamusal alanını da göz önünde bulundurmamızı sağlar. Verstraeten'in (1995:9) dediği gibi: "Her baskın kamusal alan, neredeyse kaçınılmaz olarak bir anti-kamusallığı çağırır." (akt. Downey&Fenton, 2003).

Yeni medya, kamusal alanın istikrarsızlaşmasına ve yeni parçalanma ve dayanışma biçimlerinin üretilmesine katkıda bulunarak, karşı kamusal alanların yaratılmasından açıkça tek başına sorumlu olmasa da demokrasi teorisi ve pratiği için hem fırsatlar hem de tehlikeler sunan bu sürecin merkezinde yer alır.

Karşıt kamusal alanların tam olarak nasıl tanımlanabileceğini sorunsallaştıran Hansen (2004) ise ortaya çıkan kısmî kamusal alanlardan söz eder. Karşıt kamusal alanlar ve kısmî kamusal alanlar arasındaki ilişkilendirmeyi yapabilecek ve etkin bir muhalefetin örgütlenebilmesi için müzakereyi mümkün kılacak bir söylemsel alanı sağlayacak kapsayıcı genel bir kamusal alanın varlığı önem kazanmaktadır. Ancak, Hansen bunun dışlama mekanizmalarını içeren liberal burjuva alanının idealist evrenselciliğe düşmeden yapılması gerektiğini söylemektedir. Diğer yandan, Negt ve Kluge da atıfta bulunarak, günümüzdeki "elektronik kamusal alanların" dışında ve onlardan bağımsız yerel-karşıt bir kamusal alanın artık oluşamayacağını belirterek, bir anlamda bu söylemsel alanın niteliğini de vurgulamaktadır. Elektronik kamusal alan önceleri toprağa bağlı olan sınırları aştığı ve de iletişim ve bilgi teknolojileri gibi uluslararası dağıtım ve üretim tüketim şebekelerinden oluştuğunun bir gerçeklik olarak tanınması gerektiğini ifade eder. Küreselleşmenin ve iletişim teknolojisinin de

etkisiyle içinde bulunan çağda artık her kamusal alanın geri döndürülemez şekilde bileşik ve melez bir yapıya sahip olduğu göz önünde tutulmak zorundadır (172-174).

Bu bileşik nitelik, hem farklı kamusallık tarzlarının maddi biçimde iç içe geçmesinin ve bunun sonucu olarak hem de bireysel bilinçlilik düzeyinde çoklu, etkileşim içinde ve yarışan tecrübe ufuklarının bir arada var olmasının ürünüdür.

Ağ bağlantılı medyayı kullananlar için her zamankinden daha fazla kamusal katmanı vardır (boyd, 2010). Kullanıcılar sosyal medyanın kamusal ve yarı-kamusal niteliklerini, anonimleşerek denetimden kaçmak, kamusal anıtlar yaratarak, kendi toplum tarafından marjinalleştirilmiş hikayelerini anlatmak, somutlaştırmak, ayrımcılığa, eşitsizliğe karşı örgütlenmek için kullanıyorlar. Bu kullanımlar sayesinde sosyal ağların çok sayıda ve çeşitli türde kamular/karşı kamular ile çeşitli katmanlar içermeye başladığı söylenebilir.

Dahlgren, kamusal alanı enformasyon ve söylemin dolaşıma girdiği diyalektik bir iletişim alanı olarak kabul ederek teorisiyle teknolojik belirlenimci bakıştan farklılaşmaktadır. Dahlgren (2005:148-149) yeni kamusal alanı, etkileşimsel boyutunun yanında yapısal ve temsil boyutları ile inceleyerek kavramsallaştırmaktadır. Yapısal boyut iletişim özgürlüğü alanını çevreleyen medya sahipliğini, kontrol mekanizmalarını ve kurumsal işleyişi içermektedir. Çünkü ağ yapılanmasındaki sahiplik olgusu Dahlgren'e göre, enformasyon üretme ve kendini ifade etme biçimleri önünde bir engel teşkil edebilmektedir. Yeni kamusal alanın temsil boyutu ise farklı görüşleri, ideolojik eğilimleri taşıyan medya çıktılarını tanımlamaktadır. Bu noktada kastedilen birbirinden farklı görüşlere sahip çoğul/karşıt kamuların yeni medyada yer alabildiğidir. Etkileşimsel boyut, söylemsel iletişim ve müzakere alanını ifade etmektedir. Yurttaşların medya çıktılarını nasıl yorumladığı, nasıl kullandığı ise etkileşimsel boyutu oluşturmaktadır.

Sosyal ağlar, idealize kamusal alan tanımlarının öne çıkan özelliklerini taşımaktadır. Yanı sıra çoklu kamuların oluşumuna hiç olmadığı kadar olanak tanımakta ve bu kamular arasındaki mücadeleye sahne olabilmektedir. Sosyal ağların kendisi kamusal mekân olarak nitelebilirken kamular arasındaki mücadele farklı mekansallaşmaları beraberinde getirebilir.

3.3 Sosyal Ağların Mekansallığı

Bergson'la mı başladı, yoksa öncesinde mi? Diyalektik olmayan; cansız, sabit ve hareketsiz addedilen mekândı. Buna karşılık yaşamın ta kendisi, bereketli, verimli ve diyalektik olansa zaman. (Foucault, 1980:70)

...İçinde bulunduğumuz çağ, belki de her şeyden önce mekânın çağı olacaktır. Yakın ve uzağın, yan yana ve dağınık olanın, bitişikliğin çağında yaşıyoruz: Çağımız eşzamanlılık çağı. Kanımca zaman içerisinde akıp gelişen uzun bir ömür olarak yaşamıyoruz dünyayı: Onu ilişkiler kuran ve kendi yumağıyla kesişen bir ağ gibi deneyimlediğimiz bir uğraktayız. Güncel tartışmaları besleyen kimi ideolojik ihtilafların, zamanın adanmış varisleriyle mekânın gözüpek sakinlerini karşı karşıya getirdiği söylenebilir belki de (Foucault, 1982:22). (Soja, Postmodern Coğrafyalar, 2017:19)

Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle yaşanan dönüşüm birbirine ağ örüntüleriyle bağlı toplulukların fiziksel mekândan ve mesafeden bağımsız bir araya gelebilme ve etkileşimde bulunma olanağı geleneksel mekân kavrayışını büyük ölçüde dönüştürmüştür. Siberuzam (*cyberspace*) ve çokluortam (*multimedia*) yeni mekânsal deneyim biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bu çok boyutlu bağlam içerisindeki mekansallık pek çok disiplin gibi mimarlık için de yeni ve yaratıcı bir alan açmaktadır. Bu mekansallığı ortaya koymak için yöntemsel olarak siber uzam ve sanal ortamda sosyal ağların temel mekansal yapısı ilişkisel olarak tartışılarak siber uzamda mekân kavramı incelenmelidir.

Yaygın kullanımıyla sanal mekân veya sanal ortam/alem fiziksel mekânın ötesinde kendine içkin anlamlar üretmekte, sunduğu araçsallıklar ile sürekli gelişmektedir. Bunun yanı sıra görülmektedir ki siber uzam ve fiziki dünya arasındaki bağ şimdilik varlığını sürdürmektedir. İki uzamın etkileşimli varlığı temel kavramların birbirine uygulanmasına sebep olmaktadır. Yine de bu ortamda mekansallığı ele alırken mekânı ve yerleri sadece sınırlı alanlar, tanımlanabilir, daha geniş nesnel bir zaman-mekân çerçevesi içine yerleştirilmiş Kartezyen uzamsal nesneler olarak ele alan Öklidçi nosyonların dışında ilişkisel terimler önemsenecektir. Doreen Massey'in öne sürdüğü gibi, mekanların da 'sınırları olan alanlar' olarak değil, 'toplumsal ilişkiler ve anlayış ağlarında eklemlenmiş anlar' olarak ilişkisel terimlerle tanımlanması gerekir (1993: 66'dan akt. Graham, 1998).

Mekâna ilişkin tanımlar genel anlamda nötr bir fiziksel/mekânsal oluşumun atanan değerler sonucu sahiplenildiği psikolojik ve davranışsal süreçlerin bir karışımı

olduğunu gösterir. Adams (1991, akt. Tunnel 1997a'dan akt. Çalışkan, Barlas, 2006) bunları fiziksel/mekansal oluşum, sosyal bağlam ve anlam inşasına ilişkin süreçler olarak üçe ayırır; birincisi fiziksel/mekânsal biçim açısından betimlemeyi içerir, ikincisi ilkinde toplumun konumlandırılmasına atıfta bulunur ve üçüncüsü, bireysel ve kolektif zihindeki ilk ikisinin duygusal yapısını tanımlar. Bu nedenle, bir mekân, sosyo-mekansal yönelim açısından sosyal kimliğin yanı sıra bireyin hayatı bir kaynağı olarak anlaşılabilir. (Çalışkan & Barlas, 2006). Mekâna içkin anlamların kolektif üretimi Lefebvre'nin toplumsal olarak üretilen toplumsal bir ürün söylemiyle aynı doğrultuda anlaşılabilir. Kentsel/kamusal mekân ve elektronik/sanal mekanlar ilişkisel açıdan benzetmekle birlikte Graham ve Marvin'e göre (1996) farklılıkları aşağıdaki gibi karşılaştırılabilir (Çizelge 3.1).

Çizelge 3.1 : Kentsel mekân ve elektronik mekân karşılaştırması (Graham & Marvin, 1996).

Kentsel Mekanlar	Elektronik Mekanlar
Bölge (territory)	Ağ
Maddi	Maddi olmayan
Görünür	Görünmez
Aktüel	Sanal/ Soyut
Somit	Soyut
Bütünleşik/ Tümlşik	Ayrık
Durağan	Hareket/ Akış
Öklidyen/ Sosyal uzam	Olasılıklar uzamı

Bu erken dönem niteliksel karşılaştırmada en dikkat çekici olan maddi farklılıklardır. Gerçek dünyada bir yeri belirlemek, temsil etmek veya tanımlamak için ilk etapta akla fiziksel sınırlar gelir. Sanal mekanlar için ise aynı durum geçerli olmayabilir. Bu konuda kesin bir cevap bulunmamakla birlikte sanal ortamın kendi mekânsal dili olduğu yaygın bir görüştür. Siber uzam yapısal ve donanımsal imkanlarıyla mimari metaforların çoğaltılabileceği bir düzey ve yeteneğe sahiptir.

Sanal mekanların çeşitli biçimlerde gerçek dünyaya ait kavramları ödünç aldığını hatta simüle ettiği görülmektedir. Burada kullanıcılara psikolojik olarak bilinen bir mekânda olma hissi verilmektedir. Günümüzde sıkça kullanılan Zoom gibi sanal toplantı uygulamaları buna örnek olarak gösterilebilir. Böylece yeni bir tür mekânsal deneyim anlayışıyla birlikte fiziksel dünyanın yeniden üretimi gözlemlenir.

Papacharissi'e göre (2009) sanal mekanların mimarisi, fiziksel mekanların mimarisi gibi, eşzamanlı olarak belirli etkileşim modlarını önerir ve mümkün kılar. Çevrimiçi alanların mimarisi, 'cyborg' olarak etiketlenen (örn. Haraway, 1991; Stone, 1996), anonimlik yoluyla özgürleştirici bir ifade olarak görülen (örn. Bolter, 1996) veya sanal ortamlarda gerçek yaşamı simüle eden (örn. Türkle, 1995, 1997) bir davranış türüyle bağlantılıdır.

Sosyal ağ siteleri, kendini sunmayı ve bağlantı kurmayı mümkün kılmak için çalışır, ancak iletişimi kolaylaştıran ve Castells'in (2005) “gerçek sanallık” olarak adlandırdığı şeyi yaratan sembolik kodlar oluşturmak için yapısal özellikleri kullanırken başarılı olurlar.

Dijital uzamda kamusal mekân için de benzer şekilde fiziki dünyanın kamusal mekânının simüle edilmesi yaygındır. İletişimsel açıdan kapsamlı imkanlar sunmakla birlikte temelde dijital kamusal mekanlar kendine has mimarileriyle ilişkisel olarak kavranabilir.

Çalışmada dijital uzamda kamusal mekân kavramı tartışılırken öncelikle sanal mekân kavramı detaylandırılacak bununla birlikte dijital kamusal mekânın üretimine katkı sunan sanal cemaatler vurgulanacaktır. İkinci olarak siber uzamda kamusal mekân geçmiş teori ve yaklaşımlar ışığında yeniden konumlandırılmaya çalışılacaktır.

3.3.1 Sanal mekanlar, sanal cemaatler

Siber uzam *kendine özgü formlarla yeni bir mekân, zaman ve gerçeklik üreten, fiziki dünyanın hemen yanısında* duran bir ağlar bütünüdür. (*) Bu anlamda gerçeklikle olan sınırlarının bulanık olduğu söylenebilir.

Baudrillard’a göre günümüz dünyasında gerçek olandan söz etmek mümkün değildir. Çünkü artık gerçek olanın kendini aşan kendi gerçekliğinden daha gerçek kopyaları üretilmekte ve tüketilmektedir. Hipergerçeklik kavramına yoğunlaşan Baudrillard, simülasyon ve simulakr kavramlarıyla gerçeğin ne olduğundan çok aldığı konumu açıklamaya çalışır. Ona göre simülasyon ‘gerçek’in işaretlerinin gerçek adına gerçeğin yerini almalarıdır. Gerçek artık “atmosfersiz bir hiperuzayda birleşen ve karışan modellerin ışımsal olarak yayılan bir sentezi ile üretilen hipergerçek” liğe bürünmüştür (Baudrillard, 2003:1–4).

Yaygın olarak sanal ve gerçek her ne kadar karşıt anlamda kullanılıyor olsa da felsefi tartışmalarda gerçeğin bir katmanı olarak da karşılık bulur. Sanal mekân da ancak bu iki kavramın birlikteliğiyle kavranabilir.

Shields (2013), *Spatial Questions* kitabında sanal, malzeme, aktüel, gerçek, ideal, mümkün, soyut ve olası (virtual, material, actual, real, ideal, possible, abstract and probably) kavramlarını birbirleri ile ilişki içinde tanımlar. Proust'un bellek tanımı ve kısmen Deleuze'un yorumu ile sanal: “gerçek ama gerçek değil, ideal ama soyut değil” anlamında kullanılır.

real		possible
ideal	virtual (memory, intangibles, spatialisations)	abstract (representations, maps, place-images, borders)
actual	concrete or material (tangible objects, constructions, material boundaries, fences)	probable (statistical %, risks, political economics of values)

Şekil 3.9 : Shields’e göre dört varoluş modu (Shields, 2013)

Örneğin, Shields belleğin var olduğuna, ancak somut biçimde olmadığına dikkat çekiyor; her geri çağrıldığında yeniden yapılandırılması gerekir. Kopya değil, daha çok Deleuze'den başka bir deyişle, geçmişin dramatize edilmiş bir simülasyonudur.

Benzer bir işlemde, bir kullanıcı bilgisayar ekranındaki sanal temsiline her tıkladığında dijital görüntü yeniden oluşturulur. Bilgisayar, verileri gerçekleştirilmiş bir görüntüye dönüştüren bir işlem gerçekleştirir. Edebi teoriden bir örnekte, metaksis 'algısal çevreyi algılarımızı aşırı kodlayan sanal ve soyut anlamlar dünyasına bağlayan hayal gücünün işlemidir' (Shields, 2013: 39).

Benzer şekilde Pierre Levy (1997) de sanallığın (virtual), geri kalanını gerçeklik (real), olasılık (possible) ve gerçeklik (actual) olarak tanımladığı dört varoluş modundan biri olduğunu savunuyor. Sanallığın gerçeğin değil aktüel olanın zıttı olduğunu söyler. Ona göre sanallık gerçek dünyanın en dinamik parçası, dünyayı ortak ve paylaşılan kılan şeydir. Sanallaştırma ve aktüelleştirme kavramlarıyla teknolojik gelişmeler etkisinde dönüşümü açıklamaya çalışır, sanallığı insanlığın yeni evi olarak görür.

Sanallığın gerçeğin bir katmanı olarak ele alındığı görüşler sanal mekanlar için de benzer bir yaklaşımı mümkün kılar. Nitekim sanal mekân kavramı kendine özgü ilişkisellikleriyle birlikte, gerçek/fiziksel mekânın bir uzantısıdır denilebilir. Burada üretilen anlam ve kodlar, sanal ile gerçek arasında gidip gelmektedir (hipergerçek). “Sanal cemaat” terimi söz konusu durumu açıklamak için iyi bir örnektir.

Sanal cemaatler yeni iletişim teknolojilerinin yarattığı simülasyonda hipergerçek bir kamusalılık olarak değerlendirilebilir. Benedict Anderson’ın (2006) dediği gibi, kamu kavramı birçok yönden “hayali bir topluluk”tur. Fiziki olmanın ötesinde ortak duygu ve amaçlar etrafında şekillenir. Castells’in sözünü ettiği sanal cemaatlerin oluşması da bu açıdan bakıldığında kaçınılmazdır. Bireyler ağlara katılarak kendileri için anlamlı ve değeri olan kamular inşa etmektedir.

Sosyal ağ siteleri insanların hayatlarının bütün boyutlarını birbirine bağlayan yaşam ortamlarıdır (Naughton, 2012 akt. Castells, 2013:200). Burada yeniden yapılandırılan ağ bağlantılı kamular aynı anda ağ bağlantılı teknolojiler aracılığıyla inşa edilen mekân ve insanların, teknolojinin ve pratiğin kesişmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkan hayali kolektiflerdir (Baym&boyd, 2012). Ağa bağlı kamular, diğer kamu türleri ile aynı işlevlerin çoğuna hizmet eder- insanların sosyal, kültürel ve sivil amaçlar için bir araya gelmelerine izin verir ve insanların yakın arkadaşlarının ve ailelerinin ötesinde bir dünyayla bağlantı kurmasına yardımcı olur. Ağa bağlı kamular, diğer kamu türleri ile pek çok ortak noktaya sahip olsa da teknolojinin

onları yapılandırma yolları, insanların bu ortamlarla etkileşimi girdiğini belirleyen farklı olanaklar sunar. Sonuç olarak, katılımı şekillendiren yeni dinamikler ortaya çıkar. Kısacası, ağ bağlantılı kamuların ağ bağlantılı teknolojiler tarafından yeniden yapılandırılan kamulardır; aynı anda hem bir mekân hem de bir insan topluluğudur.

Baym (1995), çevrimiçi topluluğun, farklı etkilerin öngörülemeyen uygun unsurları olarak şekillenen, ortaya çıkan bir topluluk olarak anlaşılması gerektiğini savunur. Vurguladığı etkilerden ikisi medya altyapıları (zamansal yapıları dahil) ve dış bağlamlardır (çevrimiçinin her zaman çevrimdışına nüfuz ettiğini ve çevrimiçinin her zaman çevrimdışı aktığını vurgulayarak), bunların her biri dolayimli kamusalılığı sosyal olarak anlamak için gereklilikler olarak ortaya çıkıyor. Sosyal ağların mimarileri ve sağladıkları olanaklar kimlikleri, izleyicileri ve kamuları şekillendirir, ancak basit yollarla değil. Ağlar ve kullanıcıları arasında karşılıklı bir ilişki bulunur. Kullanıcılar ağları ve mimarilerini çeşitli bağlamlarda farklı amaçlar için kullanarak işlevselleştirirken ağlar da kullanıcılarını kendine özgü kültürüne dahil eder.

Heidegger (1958), 'mekân'ı, sosyal ve kültürel davranışları etkilerken ve onlardan etkilenirken, fiziksel, ekonomik ve kültürel faaliyetler de dahil olmak üzere insan faaliyetlerinin tüm yelpazesini sağlayan bir ortam olarak tanımlar. Kalay ve Marx'a (2003) göre ise mekân, sosyal etkileşimler tarafından harekete geçirilen ve kültürel temelli davranışsal uygunluk anlayışlarıyla donatılan bir alandır. Bu bağlamda ağlar ve kullanıcıları arasındaki ilişkide mekânsallaşmanın etkileşimsellik yönü önemlidir. Bütünleşik bir sistem olarak ağ yapılarının mekânsal ve uzamsal boyutu açık uçludur. Sanal ortam zaman ve mekân gerçekliklerinden bağımsız birer ilişki kümesi olarak kendine özgü zaman ve mekân alanlarına sahiptir. Dolayısıyla ağların açık uçlu olması hem belirgin sınırlarının hem de mekânlarının bulunmayışı anlamına gelmektedir (Giddens, 2004:178). Bu noktada kamusal mekân, dijital uzamda yeniden konumlandırılmalıdır.

3.3.2 Siber uzamda kamusal mekanın yeniden konumlandırılması

Siber uzam, çeşitli şekillerde tanımlanmıştır: “rızaaya dayalı halüsinasyon, insan sistemindeki her bilgisayarın bankalarından soyutlanmış verilerin grafik bir temsili” (Gibson, 1984: 51); bir “paralel evren” (Benedikt, 1991: 15); ya da “doğrudan duyularımıza görünmeyen yeni bir tür mekân, fiziksel mekânın kendisinden daha önemli hale gelebilecek ve geleneksel coğrafi mekânın dokusunun içinde ve arasında katmanlanan [ve] bir mekân” (Batty, 1993: 615-16). Graham, siber uzamın “parçalara ayrılmış, bölünmüş ve çekişmeli bir heterojen altyapılar ve aktör ağları çokluğu” olarak görülmesi gerektiğini öne sürdü (1998: 178). Bu araştırmacılar siber uzamın iki ana boyutuna- “uzamsal ve teknolojik metaforlar” tarafından temsil edilen fiziksel ve teknolojik altyapılara- odaklanmış olsalar da (Graham, 1998:167) aynı zamanda üçüncü, daha soyut bir boyutu da dahil ettiler: manevi, mekansal metaforların kullanımıyla açıklanamayan sosyal ve kültürel farkındalık- sosyal pratik ve insan deneyimi.

Graham (1998), ilginç bir şekilde 'siber uzam' ve yeni iletişim teknolojileri üzerine söylemlerin, hatta 'siber uzam' kelimesinin kendisinin bile, uzamsal ve bölgesel (coğrafi) metaforların egemenliğine girmiş olduğunu söyler. Siber uzam yalnızca bu coğrafi metaforlarla dolu değil aynı zamanda bunlar tarafından oluşturulmaktadır. Bilgi, temsil ve değiş tokuş olarak kodlanmış elektronik sinyallerin soyut akışların etkili biçimde görselleştirilmesinde bu coğrafi metaforlardan yararlanır. Bu durumun yalnızca kavramları ödünç almanın ötesinde simüle etmeye kadar gittiğini söylemek yanlış olmayacaktır ki bu fiziksel dünyada kurulan ilişkilerin benzerlerini siber uzamda kurmanın önünü açan bir unsur olarak düşünülebilir.

Pek çoğu internet gibi ağların "geometriyi reddetme", "anti-mekansal" veya "bedensiz" olma eğiliminde olduğunu iddia etse de (Mitchell, 1995: 8-10), uzamsal metaforların kümülatif etkisi, görselleştirilebilir olmaları ve devasa, görünüşte bölgesel sistemler olarak imgenenerek yeniden yapılandırılmaları anlamına gelir. Bunlar, dolaylı olarak gündelik hayatın maddi ve sosyal mekanlarına ve yerlerine benzer şekilde bir şekilde hayal edilebilir. Aslında, bu tür uzamsal metaforlar, genellikle basit ikili karşıtlıklar yoluyla, gündelik hayatın içinde sınırlandığı, yaşandığı ve inşa edildiği “gerçek”, maddi mekânlarla ve yerlerle ilişkilidir.

Graham (1998) iletişim teknolojilerinin mekânsal etkileri yönünden ele alarak siber uzam ve mekân-yer kavramlarını yeniden konumlandırır. *İkame, birlikte evrim* ve

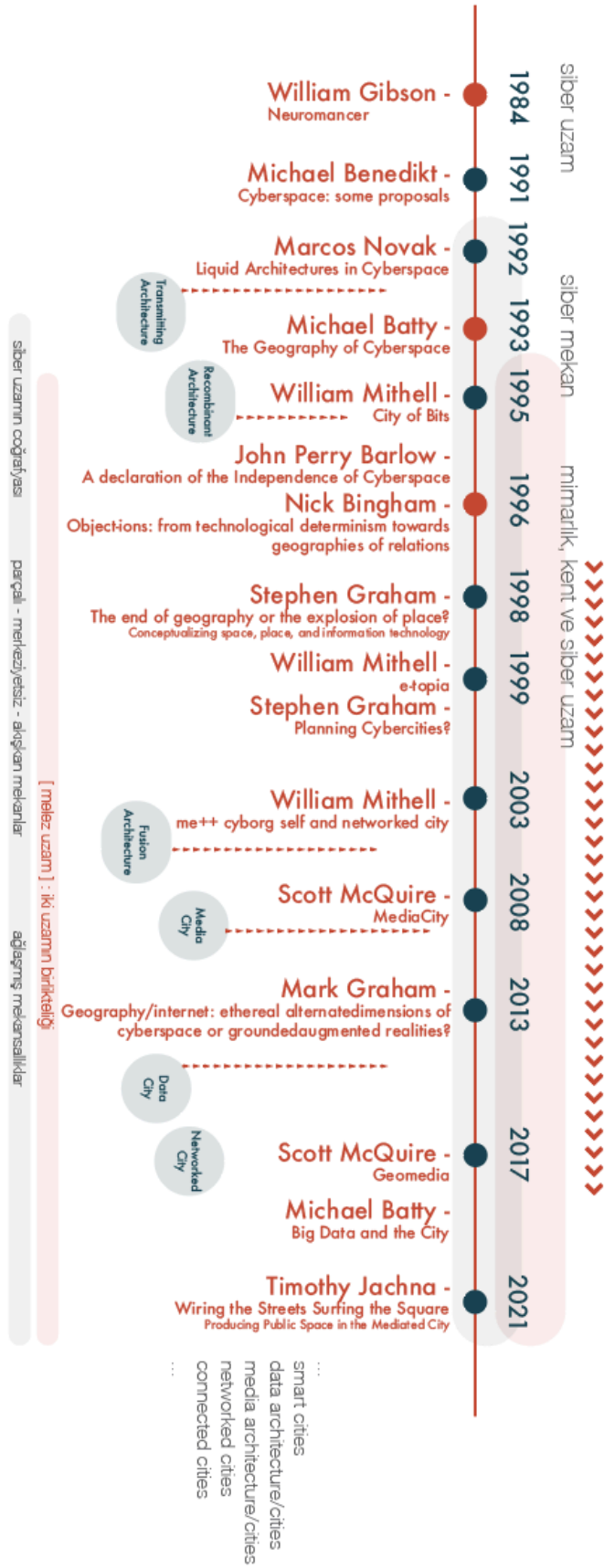
yeniden birleştirme perspektifleriyle tartışarak iki açık sonuca varır. Öncelikle mekân-teknoloji ilişkisinde deterministik yaklaşımları benimsemeyi tehlike bulduğunu “en uç biçimlerinde, deterministik yaklaşımlar, görünür teknolojik kaçınılmazlığın "mantığını", basit, neden-sonuç, sosyal ve mekansal "etkiler" hakkında naif varsayımları ve hatta saf, teknolojik kurtuluşun mesih ve müjdecî tahminlerini sunar” şeklinde ifade eder.

Hem yeni teknolojik sistemlerin hem de yeni maddî coğrafyaların üretildiği karmaşık sosyal güç mücadelelerinde teknolojik gelişmelerin dahil olma sürecini yakalamak için birlikte evrim ve bu tür geniş kapsamlı geçiş ve "etki" modellerinin, belirli yerler içinde ve arasında yeni teknolojilerin sosyal inşasını çevreleyen tam, olası ve ilişkisel karmaşıklığı anlamak için rekombinasyon perspektifi işe yarar görünmektedir. Teknolojik gelişmeleri sosyal, kültürel, toplumsal yapılarda olduğu gibi mekân üzerinde de performatif bir inşa süreci olarak değerlendirmek gerekmektedir.

İkinci sonuç ise mekânı belli sınırlar dahilinde tanımlamaktan ziyade ilişkisel terimlerle “toplumsal ilişkiler ve anlayış ağlarına eklemlenmiş anlar” olarak ele almanın gerekliliğidir.

O halde mesaj açıktır. Yalnızca hem yeni bilgi ve iletişim teknolojileri hem de mekân ve yerin bağlantılı, ilişkisel kavramlarını sürdürerek, aralarındaki karşılıklı ilişkilerin tam olarak anlaşılmasına yaklaşabiliriz. Latour'un "ağ yumağı" (1993: 120) için teknolojik ağları, uzayı ve yeri ve bu tür ağların uzay ve yere dayalı kullanıcılarını (ve kullanıcı olmayanları) birbirine bağlayan ilişkisel derlemeleri içerir. Bu tür bağlantılar o kadar yakın ve yeniden birleştiricidir ki, uzay ve yeri teknolojik ağlardan ayrı olarak tanımlamak, teknolojik ağları uzay ve yerden ayrı olarak tanımlamak kadar kısa sürede imkânsız hale gelir. (Graham,1998)

Mekânın işlevinin teknolojik gelişmelerle birlikte yeni bir boyuta ikamesi yerine bu süreci iki uzamdaki mekânın birbirine eklemlendiği melez bir uzamsal durum olarak değerlendirmek gerektiği söylenebilir. Teknolojik mekân ve coğrafi mekânın toplumsal üretimi her iki uzamdaki mekânın hem üretimsel hem de mimarileri içinde benzer etkileşimleriyle ile mümkündür. Bu esnada gerçekleşen bilgi alışverişiyle karmaşık bir ortak evrim, eklemlenme ve sinerji ortaya çıkmaktadır.



Şekil 3.10 : Siber uzamda mekan yaklaşımlarının kronolojik gösterimi

Siber uzamı birbirine bağılı bilgi sistemleri ve ağlardan oluşan dijital teknolojilerin bütünü olarak tanımlanırsa siber mekân, bu sınırsız uzamda çeşitli iletişim ve etkileşim süreçleriyle inşa edilen anlamların mekansallaşması olarak nitelendirebilir. Şekilde kronolojik olarak siber uzam kavramının ortaya çıkışından günümüze mimarlık ve siber uzam ekseninde öne çıkan yaklaşımları görülmektedir (Şekil 3.10). Burada dikkat çeken durum siber uzamın önceleri tümüyle fiziki dünyadan ayrı, sanal hatta paralel evren olarak betimlenirken giderek fiziki dünya ile bağlantılı ele alınıyor oluşudur. Coğrafi metaforlara sıklıkla başvuruluyor olması -kavramların aktarımı denebilir- hem siber uzamı bilinen kavramlara yakınsamak hem ilişkisel durumları ve yarattığı mekansallaşmaları (siber mekân) kavrama çabası olarak görülebilir. Yanı sıra siber uzamın kendine içkin anlam, zaman ve mekân algısının yaratıcı gücünün dijital araçlarla birlikte fiziki dünyanın bir uzantısı haline geldiği anlaşılabilir.

Castells (2005:373) benzer şekilde, yeni, bütünleşik medya sistemlerinin, çeşitli katılımcıları ve parçalanmış toplulukları "gerçekliğin kendisinin (yani insanların maddi/sembolik varoluşu) tamamen olduğu" yeni sembolik ortamlara çeken "gerçek sanallık kültürü" dediği şeyi getireceğini ileri sürer. Bununla beraber, giderek daha fazla kapsayıcı olmakla birlikte, bu tür değiş tokuşlar basitçe yer temelli maddi sosyal dünyaların yerini tutmaz. Bunun yerine, "mekanlar uzamı" ile "akışlar uzamı" arasındaki karmaşık küresel-yerel eklemlenmeleri cisimleştirirler (Castells, 2005: 423-28). Yakın geçmişte gerçekleşen toplumsal hareketlerde görüldüğü gibi iki uzamın birlikte kullanımı Castells'in tabiri ile hibrit (melez) uzamı üretmektedir. Kısaca, bu melezleşme durumunun açıklayabilmenin yolu ilişkisel yaklaşımdan geçmektedir. Teknoloji ve sosyal dünyalar arasındaki bağlantı bilim, teknoloji ve toplum sosyolojisi, kültürel antropoloji, mekânsal bilimler ve coğrafya gibi birçok farklı disiplin tarafından oldukça olası, ilişkisel bir perspektiften tartışılmaktadır.

Teknolojiler, yalnızca bağlantılı insan ve teknolojik temsil tarafından belirli sosyal bağlamlara bağlanma biçimleri yoluyla olası ve çeşitli etkilere sahiptir. Dolayısıyla tek bir birleşik siber uzam yoktur; daha ziyade, telekomünikasyon ve bilgi teknolojilerinin insan aktörlerle ve diğer teknolojilerle, uzam boyunca sosyoteknik ilişki sistemlerine yakından dahil olduğu çoklu, heterojen ağlar vardır. Bingham'ın (1996: 32) tekrar iddia ettiği gibi, "gerçek yanılsama, siber uzamın, farklı ortamlar

arasında uzanan, birbirine bağlanan ve dokuyan dokuyan çok çeşitli bir "ağlar yumağı"(Latour, 1993: 120) olmaktan ziyade, tekil olarak var olduğudur (akt. Graham, 1998).

Shields (2013) "Spatial Questions" (Mekansal Sorular) kitabında mekânı coğrafi/topografik ilişkilerle ele alır. Mekansallaştırma ve yerleştirme düzenlerinin tekrar eden niteliğini göz önünde bulundurarak eleştirel bir teori ve yöntem olarak kültürel topolojiyi öne sürer ve bunları sanallıklar olarak sunar: maddi olmayan ama gerçek varlıklar (2013:1). "Mekân kültürel, ancak aynı zamanda anlayış ve deneyim ağları aracılığıyla katmanlanmıştır; mekân, sıklıkla yapılandırılıp mutlak olarak tutulsa da güçlü bir göreceli doğaya sahiptir." (Shields, 2013 çev. yazar).

Mekân tümüyle sosyal ve kültürel bir süreçtir. Durumlar veya olaylar, geçmiş ve gelecek arasında topolojik koordinasyonu ve çoklu mekansallaştırmaları aramak gerekir. Topoloji yalnızca matematiksel bir ifade ile değil sosyal ve kültürel niteliklerle birlikte düşünülmelidir. Bu anlamda siberuzamda mekânı ele alırken de benzer yaklaşımlar her iki uzamda birlikte değerlendirilmelidir. Statik bir yapıdan ziyade performatif olarak görülebilecek inşa süreci, gerçeklik ve sanallık arasındaki bulanık sınırdadır.

Bu sınırdaki mimarlık pratiği için de melezleşme söz konusudur. Siber uzamın bir fenomen olarak yükselişiyle birlikte mimarlık, kent mekânı ve siber uzam keşisiminde yeni yaklaşımlar ortaya atıldı. Bunlar arasında öncü olarak kabul edilebilecek Marcos Novak (1992: 234), *Liquid Architectures in Cyberspace* makalesinde "siber uzam mimarlıktır, mimarlığa sahiptir ve mimarlığı içerir" görüşüyle mimarlık ve siberuzam ilişkisine önemli bir başlangıç yapmıştır.

Novak'a göre siber uzamın maddesel olmaktan çıkmış, dans eden, zor mimarisi, dalgalı, eterik, mizaçlı, dünyanın her yerine aynı anda aktarılabilen, ancak yalnızca dolaylı olarak elle tutulabilen, aynı zamanda şimdiye kadar tasarlanmış en dayanıklı mimari olabilir (1992).

Akışlar uzamı ve mekanlar uzamının hibritleşmesine paralel şekilde okunabilecek akışkan mimari, farklı yaşanmışlıklara sahip ziyaretçilerin farklı yerler gördüğü, mahallelerin ortak fikirlerle değiştiği ve fikirler olgunlaştıkça veya çözülürken evrimleştiği, bir değer kaymasıyla değişen şehirler, akışkan şehirler yaratır.

Novak'ın bu uzamlar arası melezleşmeye dair ortaya attığı bir diğer öneri “Transmitting Architecture (İletim Mimarisi)” dir. Giderek daha fazla miktarda bilgi teknolojileriyle donatılan gündelik yaşam artık özneyi iletmetken öznenin temsilini ve varlığını iletmeye uzanan bir araç ve medya simboyuzu arasında gidip gelmektedir. Bu bir anlamda menzilimizi ve varlığımızı gerçek ile sanal arasında genişletme çabasıdır ve mimari bu sınırı aşmada önemli bir ekipmandır. Novak, mekân ve yerin dağıtılmasına ve iletilmesine olanak tanıyan teknolojileri benimsiyor ve bunu bir iletişim mimarisi olarak isimlendiriyor.

Aynı durumu kamusal alan/mekân için de vurguluyor “Yalnızca yerel olmayan bir elektronik kamusal alan içinde sanal topluluk için koşulları yaratmakla kalmadık, aynı zamanda en radikal hareketi de uygulayabiliyoruz: mekân ve yeri dağıtmak, mimariyi iletmek.”

Mimarlığın ve kamusal alanın siber uzama aktarımı, mimarlık ve şehirciliğin bilinen tüm konularını değiştirir. Veriye dayalı yaklaşımlar, yazılımdan öğrenme geleneksel yöntemlerin yerini alır, değişkenlere bağlı disiplinler akışkan mimari fikrini besler.

Ağa bağlı, dağıtılmış hesaplamanın dili ve metaforları, mimarlığın zorlayıcı geleneksel tanımlarına daha da büyük bir tork uygular: gerçek zaman ve mekân artık mimarlığın aktif bir kaygısı olmaktan öte, aynı zamanda sürdürülebilir, iletilebilir yanılısamanın lojistiği en fiziksel malzeme kısıtlamaları kadar gerçek hale gelir.

Mitchell'in (1995) 'rekombinant mimari' kavramı burada önemlidir çünkü inşa edilmiş ve üretilmiş malzeme mekanlarının artık siber uzamın her türlü 'giriş noktası' ile nasıl aşılandığını gösterir (Mitchell, 1995). Malzeme uzamı ve elektronik uzam giderek birlikte üretiliyor. Ekonomik işlevsellik ve sosyal bağlantı kurma gücü, onları diğer yerlere ve alanlara bağlayan karmaşık telematik altyapılarıyla yakından örülmüş, inşa edilmiş, yer temelli, maddi alanlara giderek daha fazla dayanmaktadır.

City of Bits (Mitchell, 1995:127) kitabında sanal olan ile fiziksel kamusal alanın nasıl ilişkilendirileceğinin yirmibirinci yüzyıl tasarımcıları için en ilginç sorulardan biri olacağını söylüyor. Erken dönemde bu soruya henüz yeterli düzeyde olmayan teknolojik altyapı sebebiyle yanıt verememiş olsa da 2005 tarihli “After the Revolution: Instruments of Displacement” makalesinde siber mekânı çağdaş teknolojiler, araçlar ve bunların mümkün kıldığı mekânsal koşullar ile kaynaşmış (fused), birlikte organize edilmiş bir mekân olarak tanımlıyor ve cihazların “füzyon

mekânı”nı, “mekânsızlığın (displacement) elektronik araçlarının, insanların ve aktivitelerinin yeni ve sosyal olarak birleşimlerini mümkün kıldığı, dijital ile gerçeği kaplamanın çeşitli biçimlerini arayan bir mimari mekân” olarak nitelendiriyor.

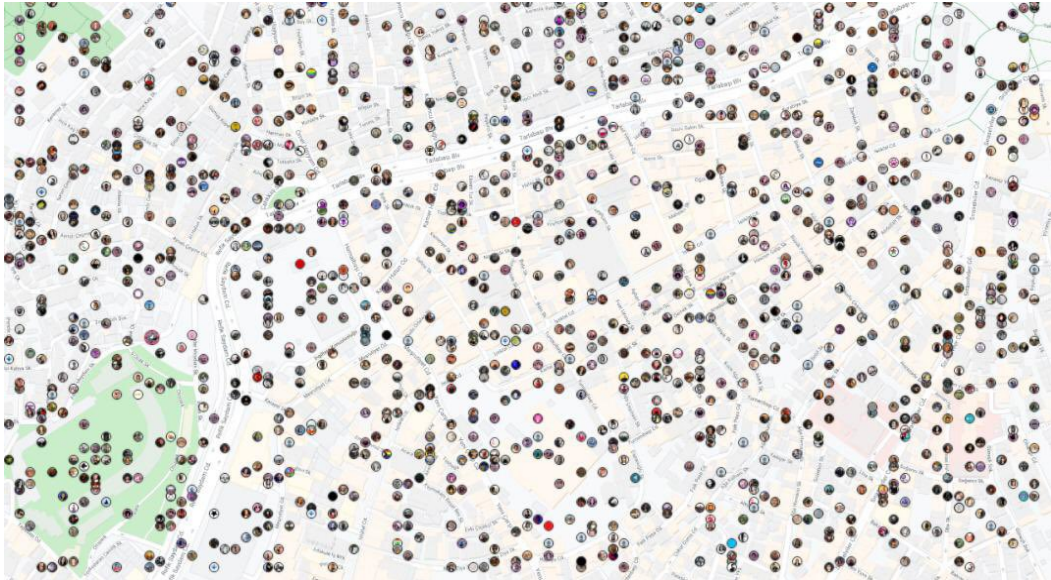
Teknolojiyle donatılmış şehirde kamusal mekânın durumunu ve geleceğini tartışan Scott McQuire (2017) ağlaşmış kamusal mekân kavramını vurgular. Her yerde bulunan dijital ağlar, yerleşik ve mobil cihazların, gerçek zamanlı geri bildirim devreleriyle yere özgü verileri entegre etmesine olanak tanıdığından, kamusal alanın gündelik deneyimi yeni taleplere tabi hale gelir. Ağlaşmış şehirler ile ağlaşmış kamular bağlamında kamusal mekânın geleceği fiziksel ve dijital kültürde gelişen işbirlikçi pratiklerin kentsel alana dönüşümündedir. McQuire’a göre “ağlara bağlı kamusal alan, bugün yeni iletişim, iş birliği ve iş birliğine dayalı eylem biçimlerinin kuluçkaya yatırılması ve uygulanması için bir laboratuvarıdır” (2017:16).

Yirmibirinci yüzyılda sosyal hayat giderek artarak medya şehirlerinde yaşanmaktadır (McQuire, 2008). Çağdaş şehirlerde mekanları ve ritimleri açıklamak için geleneksel teoriler yeterli değildir. İki uzamın pratiklerinin birbiri içine geçtiği, medya platformlarının ve kentsel alanların üst üste binmesiyle yeni sosyal alanların yaratılmaktadır. McQuire (2017), kamusal alanın ağlar oluşturduğu ve farklı türden sosyal karşılaşmalar ürettiği çağımızın belirli bir durumunu tanımlamak için jeomedy (geomedia) kavramını kullanır. Kavram dört yörüngenin sonucu olarak sunulur: içerik ve bağlantının her zaman mevcut olduğu, dijital medya tarafından mekânsız hale getirilen sosyal pratiklerin dönüşümüne atıfta bulunan her yerde bulunma; konumun gelişmiş rolü ve aynı zamanda iş stratejilerinin önemli bir unsuru olan birçok kişiden anında geri bildirim alma olasılığı; dolayım ile olay arasındaki ilişkiyi tersine çeviren ve temsilin önceliğini sorgulayan gerçek zamanlama; ve son olarak, ekonomik ve kurumsal ayarların yeniden tanımlanmasına yol açan cihazların medya yakınsaması ve entegrasyonu. Jeomedy toplumsal karşılaşmaların ritimlerini ve maddiliğini değiştirir. Sahiplenmenin yanı sıra sömürüyü, yerden özgürleşmeyi olduğu kadar yer oluşturmayı, özgürlük retoriğinin yanı sıra kontrol mantığını da mümkün kılar.

Benzer şekilde “Wiring the Streets, Surfing the Square: Producing Public Space in the Mediated City” (Jachna, 2021) gibi daha güncel çalışmalara bakıldığında siber mekânın mimarlık ve siber uzam birlikteliğinde konumlandırma yaklaşımının sürdürüldüğü söylenebilir. Jacha (2021) “teknolojinin sosyal üretimi” yaklaşımı

benimseyerek kentsel yaşamın dijital teknolojilerle donatılmasıyla koşullanan çağdaş kentsel bağlamlarda kamusal mekânın üretimini araştırıyor.

Kamusal alanın değişken doğası ve onu oluşturan kentsel aktörlerin heterojenliğini kabul etmek ve bu farklı aktörlerin dijital teknolojileri benimsemedeki “aracılığı” merkeze koymak dijital çağda kamusal mekânı araştırmanın koşuludur için gereklidir. Kontrol rejimleri ile özgürlük ve deneye yönelik dürtüler arasındaki müzakere dinamikleri, uzamsal müşterekler ile dijital müştereklerin birbirine karışması, bir kamuya veya karşı-kamuya üyeliği neyin oluşturduğuna ilişkin kavramlardaki değişiklikler ve çeşitli bireyler ve gruplar arasında gelişen ilişkiler, kamusal alanı paylaşmak ve oluşturmak, farklı aktörlerin kamusal alanların oluşumunda ve kentlerde kamusal yaşamın yürütülmesinde dijital teknolojileri sahiplenmelerinde ortaya çıkmaktadır. Dijitalleşme ile dönüşen kamusal alanın müphemliği, politik ve mekânsal açıdan kritik bir deney alanı olarak görülüyor. Siber mekân ve fiziksel mekân arasında gidip gelen yeni mekânsal pratiklerin üretimi bu deneysel alandan geçiyor. Ağlarla donatılmış kent uzamı ve sosyal ağları içeren siber uzam kolektif biçimde kendi mekanını yaratıyor. Şekil 3.11’de hükümet tarafından İstiklal Caddesi’nde yapılması yasaklanan Feminist Gece Yürüyüşü’ne sosyal ağlar aracılığıyla gerçekleştirildiği çevrimiçi protesto bunun bir örneğidir.



Şekil 3.11 : #8MartTaksimdeyim etiketi ile atılan tweetlerle oluşturulan sanal kamusal mekân (Url-9)

Kamusal mekânı siber uzamda konumlandırmaktan ziyade siber uzamla birlikte düşünmek gerektiği açıktır. Paul Virilio'ya göre, “teknoloji kaçınılmaz olarak bir melez doğurur” (Virilio, 1994: 29). Mimarlık pratiğinin melezleşmesi ise, yalnızca biçimsel tasarım stratejilerini değil, aynı zamanda mimarlığın anlamını hem ontolojik hem epistemolojik olarak değiştirmiştir. Başlangıçta dünyadaki gerçekliği ölçmek veya yeniden inşa etmek için tasarlanan, bir gerçekleştirme aracı olarak kullanılan teknolojik aletler, daha sonra mimarlar tarafından olası gerçeklikleri inşa etmek için ortam olarak kullanılmıştır.

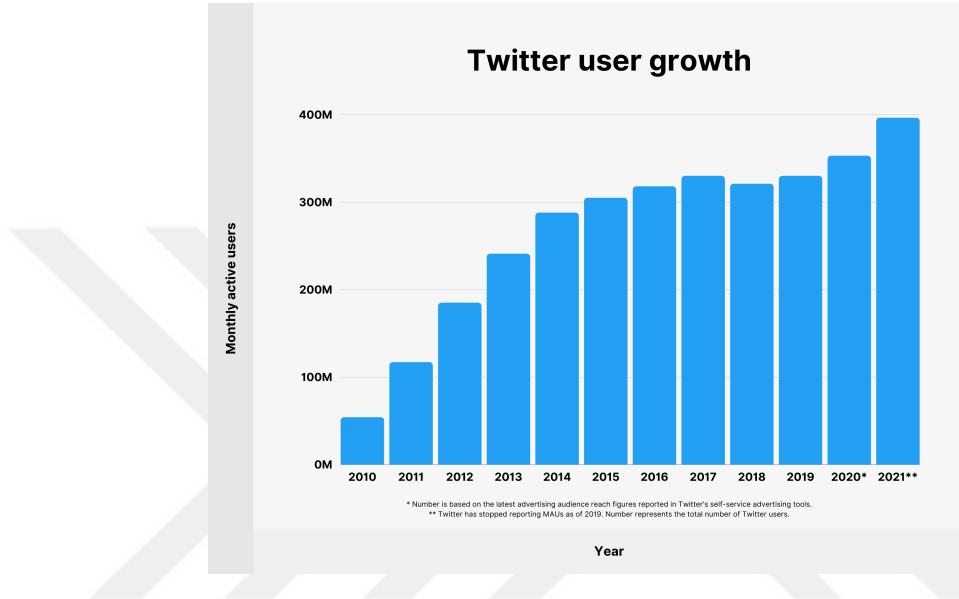
Mimarlık, fiziksel mekanlarda olduğu gibi dolayimli ortamlarda da pratikle şekillenir ve şekillendirir. Christiane Paul (2015:72), kentin “yapıların alana özgü anlatılardan oluştuğu, ziyaret edilen konumla ilgili olarak onu geliştirdiği ve böylece binanın kendisinin somut formu aracılığıyla hemen erişilemeyen maddi olmayan deneyimlerin tarihine işaret ettiği bir “bilgi mimarlığı” haline geldiğini” öne sürmektedir. Kent içinde kamusal mekanların da bilgi teknolojileriyle ilişkili olduğu söylenebilir. Bu bağlamda hem imkanları hem de yapıları sebebiyle sosyal ağları zengin bir veri kaynağı olarak karşımıza çıkar. Çalışma kapsamında dijital uzamda kamusal mekânın üretimini sorgulamak ve kamusal mekânın geleceğine dair çıkarımlarda bulunmak üzere günümüzde kamuoyu oluşturmada sıkça kullanılan sosyal ağ platformu Twitter incelenecektir.

3.4 Veri Madeni Olarak Twitter

Mart 2006'da arkadaş takip ve mesajlaşma platformu olarak kurulan Twitter günümüzde en yaygın sosyal medya uygulamalarından biridir. “Microblogging” olarak nitelendirilebilecek türde paylaşımlar, kişilerin kendi sayfalarında 2006-2009 yılları arasında “Ne yapıyorsun?”, 2009 Kasım itibarıyla ise “Neler olup bitiyor?” sorularına 140/280(2017) karakter sınırı içinde verdikleri yanıtlardan oluşur.

Uygulamanın kurucularından Jack Dorsey'in 2009 Los Angeles Times'ta yayınlanan röportajdaki tarifiyle Twitter, ilk elde başlı başına yeni bir medya, bir kamusal anlık mesajlaşma sistemidir. İlk versiyonundan itibaren hem küresel haberleşme hem de arkadaş çevresi içinde daha yerel bilgi paylaşma aracı olarak işlevselleştirilen Twitter, kullanıcıların da yaptığı katkılar sonucunda günümüzdeki şeklini almıştır.

Uygulama 21 Mart 2006’da gönderilen ilk tweet’ten 3 yıl, 2 ay, 1 gün sonra 1 milyar tweet sayısına ulaşmıştır. 2021 yılı verilerine göre günlük yaklaşık 762 milyon tweet atılmakta, bu rakam saniyede 8817 tweet’e tekabül etmektedir (Url-10). Kullanıcı sayısı (MAU) 356,5 milyon, günlük aktif kullanıcı (DAU) ise 206 milyondur (Şekil 3.12). Söz konusu sayıların büyüklüğü, Twitter’ın sosyal medya uygulaması olarak çeşitli araştırmalar için zengin bir kaynak olarak kullanılabileceğini göstermektedir.



Şekil 3.12 : Yıllara göre aylık aktif Twitter kullanıcı sayısı (Url-10)

Yanı sıra iletişim teknolojilerinin ve yeni medyanın çok bileşenli, yeniden ve yeniden üretime açık organizasyonunu Twitter’da görmek mümkündür. Kullanıcılar ürettikleri içerikler ile platformun işlevine ve yapısına yön vermektedir. İnternet ve forum kültürünün etkisi olduğu düşünülen @ (mention) ve # (hashtag) sembolleri kullanıcıların Twitter’a kazandırdığı dönüm noktalarıdır. Bu sayede “sohbet” başlatılıp, devam ettirilmiş, etiket ile konu başlığı belirlenebilmiştir. Twitter’ın bu durumu güncellemelerine ekleyerek 2009 yılında “Trending Topics (TT)”, 2011 yılında ise yanıtlanan konuşmaları mavi bir çizgi ile birbirine bağlayarak gruplaması kamusal iletişim açısından yeni bir rol üstlenmesine neden olmuştur.

İletişimi kolaylaştırma ve görünürlük açısından elverişli ortam, sosyalleşmenin yanında toplumsal kriz anlarında bir haber alma aracına dönüşümü hızlandırmıştır. Dorsey’in dediği gibi Twitter afet ve seçimler sırasında oldukça iyi bir performans sergilemiş ve sonrasında da olay takip aracına dönüşmüştür. Gelineen noktada Twitter

kullanım amaçları arasında sosyalleşmeden çok haber almanın öne çıktığı görülmektedir (Şekil 3.13).

Reason	Share of respondents
To get news	48%
To get entertainment	48%
To keep contact with friends and family	34%
To follow brands / companies	33%
To strengthen professional network	14%
Other purposes	12%

Şekil 3.13 : Twitter’ın kullanım amaçları (%) (Url-10)

Özellikle TT listesinin eklenmesi yapısal bir dönüşüm olarak değerlendirilebilir. Kurucularından Biz Stone’a göre Twitter ya bir ne var ne yok makinesi ya da “tam şu anda neler olduğu bulmak için bir keşif motorudur” (Stone, 2009). Gerçekten de eş zamanlı bir bilgi takip aracı olmasının etkileri küresel çapta toplumsal olaylardan beri yayılmayı sürdürmektedir. Bununla birlikte yalnızca takip değil etkileşime girme ve bilgiyi yayma açısından da son derece elverişlidir. 2021 verilerine göre bir kullanıcı ortalama 707 takipçiye sahiptir ki tek seferde çok sayıda kişiye ulaşmak adına bunun son derece elverişli olduğu söylenebilir. Dünya liderlerinin %83’ünün ve pek çok şirketin Twitter hesabı olduğu göz önünde bulundurulduğunda sosyo-politik açıdan da siber uzamda etkin bir alan olarak değerlendirilebilir.

Kullanıcı tarafından oluşturulmuş içeriklerin (User Generated Content) hızlıca paylaşıldığı ve yayıldığı, etkileşime açık ortamların kamusal alan oluşumuna katkısı ve fiziki dünyada bulduğu karşılık, Twitter’ın yapısal karakteri ve sunduğu imkanlar ile anlaşılabilir.

3.4.1 Yapısı ve imkanları

Twitter’ın genel yapısına bakıldığında bireyler ve kurumlar arasında tek ve çift yönlü bağlantılar içeren karmaşık takipçi ağları ve bu ağlar dolayısıyla yaratılan etkileşim öne çıkar. Platformda profiller -istek dahilinde belli kısıtlamalara sahip değil ise- paylaşımlar herkes tarafından görülebilir ve etkileşim verilebilir niteliktedir. Bu durum kullanıcıların arkadaşların yanı sıra görüşlerini merak ettikleri, destekledikleri veya haber kaynağı olarak gördükleri profilleri de takip etmelerine izin vermektedir.

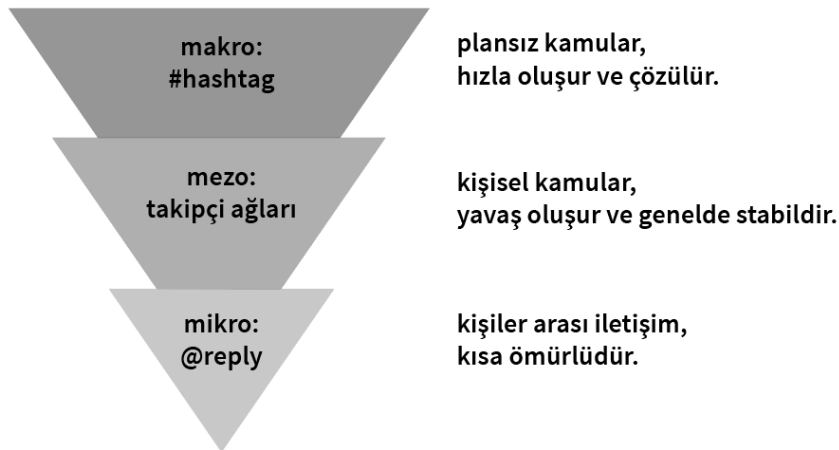
Başka bir deyişle bireyler arası iletişime ek olarak giderek olup bitenden haberdar olunan eş zamanlı bilgi kaynağı, başkalarının düşüncelerini görme ve tartışma ortamı sunmaktadır. Dünya kupası, seçimler, afet veya toplumsal olaylarda yoğunlaşan kullanıcı aktivitesi hem takip ve tartışma hem de anlık toplumsal etkilerin gözlemlenmesini sağlarken sosyal medyanın açıkça günlük yaşamın bir parçası olduğunu göstermektedir. Elbette bir yandan kişisel, alelade ve anlamsız görülebilecek paylaşımlar devam etmektedir. Fakat toplumu ilgilendiren büyük olaylar esnasında kamusal iletişimi sağlamada gösterilen performans kayda değerdir. Tweet atmak aynı anda yoğun bir biçimde kişisel, hem de son derece kamuya açık olabilecek bir iletişim biçimi olarak anlaşılmalıdır (Weller, Bruns, Burgess, Mahrt & Punschmann, 2017: 37). Twitter yeni bir tip kamunun oluşumuna olanak tanıyan iletişimsel alanı sağlamaktadır: “kişisel kamu”. Schmidt’e göre kişisel kamular sosyal ağların en önemli karakteristik özelliklerinden biridir (2017:47). Twitter belli teknolojik özellik ve olanaklar; toplumsal ve metinsel ilişkiler ve paylaşılan kurallar ile kişisel kamuların oluşumu için gerekli iletişimsel ortamı sunar. Enformasyonun etkileşimsel bir modda tanınan, ağlaşmış bir izleyici için, söz konusu kişi açısından geçerli olma kriterine göre seçildiği paylaşımlar kişisel kamuları tarifler. Öte yandan kullanıcılar takip ettikleri hesaplar ile kendi kişisel kamularının içeriğini de şekillendirirler.

Schmidt, Twitter’ın belirli teknolojik özelliklerle, yeni sosyal ve metinsel ilişkilerle ve ayrıca Twitter’ın kullanımına ilişkin yol gösteren ortak normlar ve beklentilerle biçimlendirilen iletişimsel bir alan sağladığını öne sürer. Bu öğeler, kişisel kamuların, kişisel geçerliliğe göre seçilen ve sunulan, etkileşimsel bir modda eklemlenmiş bağlara sahip (hedeflenen) bir izleyiciyle paylaşılan enformasyondan oluşan yeni bir tür kamuluğun ortaya çıkmasını mümkün kılmaktadır. (2017:57)

Diğer çevrimiçi iletişim biçimlerinden, kullanıcıların ve onlara katkıda bulunanların görünür oldukları “ortak bir konum” olmaması bakımından farklılaşır. Bunun yerine, Twitter’daki iletişim daha çok ağlaşan, dağıtılan sohbetlerde gerçekleşmektedir: temel birimleri oluşturan ve “mikro içerik” (“micro-content”) (Dash,2002) ya da “nanoöyküler” (“nanostories”) (Wasik, 2009) olarak kullanılan tek tek tweetler (a) kişisel zaman tüneline süren bir enformasyon akışı içinde, belirginleştirilmiş sosyal bağlantılar sayesinde filtrelenmiş olarak, ayrıca (b) kendiliğinden ve plansız “hashtag kamuları” (Bruns ve Burgees, 2011) içinde, ortak anahtar sözcükler ve

deyimler sayesinde filtrelenmiş olarak toparlanmaktadır (Weller, Bruns, Burgess, Mahrt & Punschmann, 2017: 51). Twitter’da iletişim çeşitli katmanlarda gerçekleşmektedir. “Neler olup bitiyor?” sorusuna verilen yanıtlar kişisel, belli grupları hedefleyen ya da belli konular etrafında tartışma içeren pek çok biçimde yayılmaktadır. Bruns ve Moe (2014) bu iletişim katmanlarını mezo, makro ve mikro olarak sınıflandırır ve bunların birbirleriyle de ilişkilenererek karmaşık bir ağ oluşturduğunu ifade eder.

Bu sınıflandırmada takipçi-takip edilen ağları arasındaki verili iletişim modeli mezo katmanına karşılık gelir. Takip etme etkinliği karşılıklı olmak zorunda değildir, kullanıcı başka bir kullanıcıyı (hesap korumalı değil ise) izin istemeksizin takip edebilir. Bu katmanda gerçekleşen iletişim günlük sosyal aktivitenin büyük bir kısmını oluşturur. Belli bir söz dizim ve tweetleme formu kullanılarak atılan tweetler bu kapsamı genişleterek daha geniş kitlelere ulaşmaya yardımcı olur. Hashtag (#) kullanılarak mesajın belli bir konu ile etiketlenerek başka kullanıcılar tarafından kolay keşfedilebilir kılınır. Bu formatta, hashtagler ile gerçekleştirilen iletişim makro katmanı oluşturmaktadır. Kullanıcılar konu hakkında hashtag’lere destek vererek kamular oluşturmakta, bu oluşumlar çoğu zaman kontrolsüz ve organik biçimde büyümektedir. Mezo düzeyli takipçi-takip edilen ağlarından bağımsız oluşturulan bu türden kamular gelişmeleri bakımından daha dinamik ve kısa ömürlü olabilmekte ancak ayrıca güçlenip Twitter kullanıcılarından oluşan uzun soluklu topluluklara da dönüşebilmektedirler. Bir sohbet başlatma veya doğrudan bir kullanıcıyı hedefleme çabası içinde “@” (mention) işareti kullanılarak gerçekleştirilen iletişim ise mikro katmanı oluşturur. Bu şekilde gerçekleşen konuşma yine kamuya açık olsa da öncelikle tarafların sayfalarında öne çıkar; tanıkların önünde sohbet etmek gibidir.



Şekil 3.14 : Twitter’daki İletişimsel Alanın Katmanları (Bruns ve Moe, 2014)

Kullanıcılar Twitter'ın iletişimsel alanında üç katman arasında -genellikle bilinçli-geçiş yapmaktadırlar (Şekil 3.14). Çoktan-çoğa (many-to-many) iletişim karakteriyle donatılmış sosyal ağlarda hedef makro ölçektir. Kaçınılmaz olarak mezo ve mikro katmanlar bu sürece dahil olmakta, uygulamanın “retweet (RT)” (başkası tarafından atılmış tweeti takipçilere doğrudan veya yorum ekleyerek iletme) fonksiyonu bu anlamda kullanılabilir.

Özellikle çalışma kapsamında kamusal mekân üretimi ve ağlaşmış kamular açısından bakıldığında bu geçişkenlik örgütlü kitlesel öz iletişim olarak yorumlanabilir. Ayrıca Twitter'ın diğer sosyal medya platformlarından büyük ölçüde farklılaşması söz konusu katmanlar arası çok yönlü geçiş ve dolayısıyla kamusal iletişime olan elverişliliğiyle ilgilidir.

Bu çok yönlü ve karmaşık iletişimin büyük ölçüde yazılı (multimedya veya son güncellemelerle birlikte eklenen sözlü sohbet odaları haricinde) biçimde gerçekleşiyor olması araştırmacılara başka imkanların kapılarını açmaktadır. Özellikle Twitter verilerinin depolanmaya başlaması ve API'nin (Twitter Aplikasyon Programlama Arayüzü) erişime açılması ile ilk dönemde analog -tweetlerin tek tek okunması- olarak yapılan araştırmalar çok daha büyük veri setleri ile kapsamlı şekilde yapılma imkanına kavuşmuştur. Kompütasyonel sosyal bilimler olarak adlandırılan ele alışı son yıllarda öne çıkması, büyük verinin (Big Data) toplumsal araştırmalardaki katkısını ortaya koymaktadır.

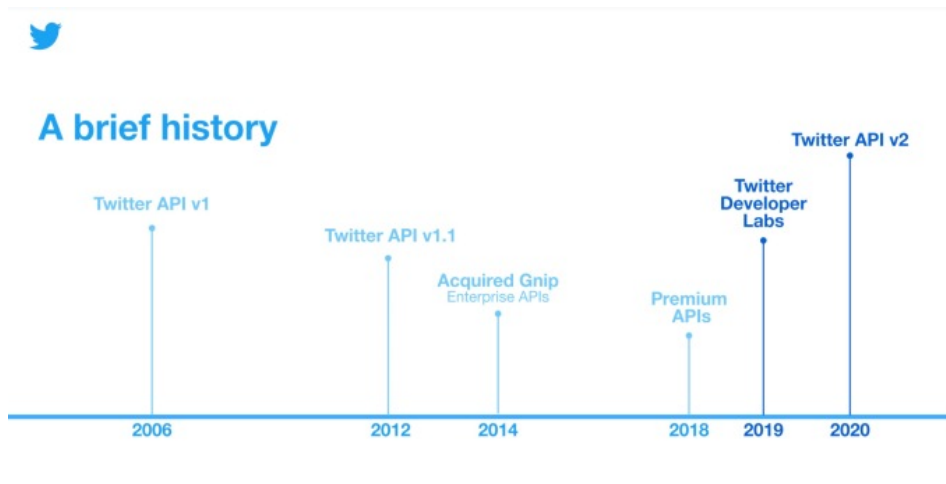
Kullanımın yaygınlaşması ve toplumsal olaylarda gösterdiği performans ve API erişimiyle Twitter pek çok disiplinden araştırmanın veri kaynağı haline geldi. Dijital sosyal bilimler alanında tweetlerin içeriğinin yanı sıra toplumsal dinamiklere dair analiz ve tahmin yapma imkânı oluştu. Bu astronomik ölçekte ve daha önemlisi kişisel düşünceleri içeren verinin topluma dair sağladığı bilgiler heyecan vericidir. Twitter, Kullanım Şartları'nda oluşturulan içeriğin ekosisteme dahil olduktan sonra çeşitli biçimlerde yeniden kullanımını desteklediğini ve API erişiminin bunu mümkün kılmak için var olduğunu söyler (Url-11). Mimarlık ve tasarım disiplinleri gibi insanla ilişkili alanlar da bu verileri çeşitli şekillerde tasarım süreçlerine dahil edebilir.

Çok yönlü bir iletişim platformu olmanın yanı sıra güncel bilgi kaynağı da olan Twitter'ın sağladığı veriler pek çok soruya yanıt verebilecek niteliktedir. Seçilen

ölçek, amaç ve metoda göre alternatif araştırma havuzları oluşturulabilir, doğrudan Twitter API'sinde veri madenciliği yapılarak, nitel ve nicel araştırmalar yapılabilir. Bu doğrultuda hesaplar-kullanıcılar, tweetler-yanıtlar, direkt mesajlar, reklamlar, yayıncı araçları ve SDK'lar doğrudan API erişimi veya API erişimine sahip üçüncü parti yazılımlar kullanılabilir.

Twitter üç farklı veri arayüzü sunar; Streaming (Akış) API, Rest (Representational State Transfer: Temsili Durum Transferi) API ve Search (Arama) API. Sırasıyla bu erişim biçimleri; gerçek zamanlı veri akışlarına, belli bir gruplar veya kişilere ait detaylı (mesaj içerikleri, takipçi, kimlik bilgileri gibi) verilere, belli bir olaya/anahtar kelimeye/etikete dair veri koleksiyonlarına ulaşım sağlar. Araştırmanın derinliğine ve kapsamına göre birlikte de kullanılabilirler.

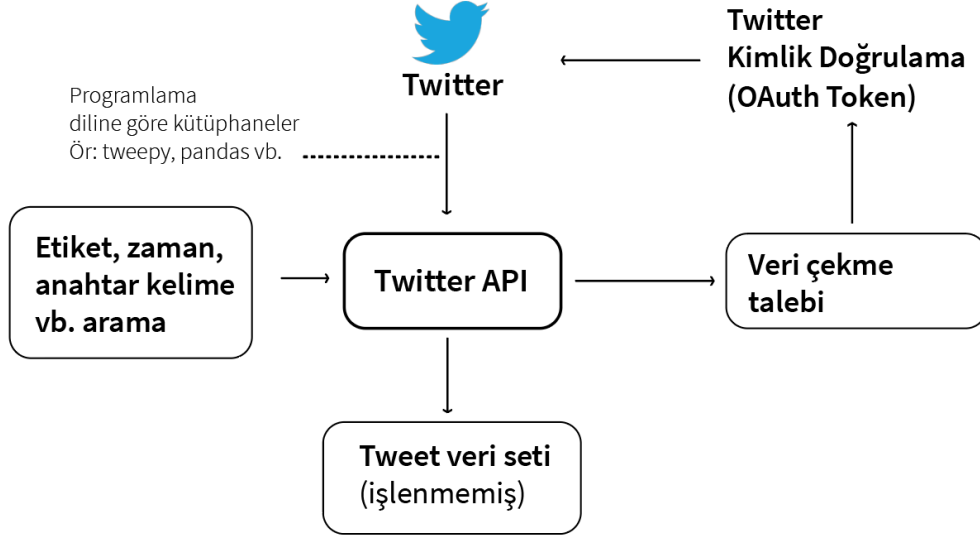
Diğer sosyal medya uygulamalarında olduğu gibi Twitter'da da 2006 yılından beri gelişerek devam eden (Şekil 3.15) veri depolama ve erişime açma süreci büyük verinin toplumsal dinamikleri anlama ve yönlendirmedeki etkisinin kavranmasıyla yalnızca araştırmalar için değil çeşitli ticari amaçlar içinde kullanılmaktadır. Önceleri erişimin daha kolay -fakat teknolojik olarak daha kısıtlı- gerçekleştiği erişim, zaman içinde ticari bir ürüne dönüştü. Yine de Twitter, çeşitli kısıtlamalar içinde geliştirici hesabı (developer account) ile başvuran kullanıcılara ticari amaçla kullanılmamak kaydıyla ücretsiz erişim verebilmektedir. Böylelikle geliştiricilerin, araştırmacıların, mühendislerin proje üretme ve kolektif bilgi paylaşım süreçleri desteklenir. Yanı sıra geliştiricilerin blog, forum gibi tartışma platformları da mevcuttur.



Şekil 3.15 : Twitter API erişim versiyonlarının kronolojik geçmişi (Url-12)

Güncel durumda (v2) erişim seviyeleri ise şu şekildedir: Essential (temel), Elevated (yükseltilmiş) ve Academic Research (akademik araştırma). Söz konusu erişim

seviyeleri kullanım amacına göre ölçeklendirilebilir, ihtiyaç duyulan kaynaklara göre artırılabilir (Url-13). Yapılacak araştırma veya proje doğrultusunda verinin API aracılığıyla çağırılması basitçe aşağıdaki gibi gerçekleşir:



Şekil 3.16 : Twitter API aracılığıyla verinin çağırılması

Twitter API, Twitter'daki konuşmayı anlamak veya oluşturmak için kullanılabilecek bir dizi programlı uç noktadır (Url-13). Bir tweet 280 karakterden fazlasına sahiptir ve API kaynakları bunları bulmayı ve almayı, etkileşim kurma veya oluşturmayı sağlar. Mesaj, gönderici, alıcı(lar), direkt mesajlar, listeler, trendler, medya, zaman ve lokasyon bu kaynaklardan bazılarıdır.



Şekil 3.17 : Tweet içeriğinden elde edilebilecek yapısal bilgiler

Yukarıda görüldüğü gibi kullanıcı adı, tweet içeriği, hashtag (etiket) bilgisi, URL (bağlantı), zaman etiketi, tarih, mesajın gönderildiği cihaz veya uygulama, etkileşim bilgileri (RT, alıntı, beğeni sayıları) tek bir tweet özelinde görülebilmektedir. Ayrıca lokasyon bilgisi de çoğunlukla bu bilgilerden biridir.

Özetle büyük veri madenciliği açısından Twitter hem verdiği bilgiler hem de erişim imkanları ve araçlar ile oldukça verimlidir. Kompütasyonel yaklaşımlarda özellikle makro ölçekte kantitatif araştırmalarda sıklıkla tercih edilmektedir. Fakat elde edilen ham verinin anlamlı hale getirilmesi, araştırma sorularına cevap verebilmesi için çeşitli ölçütler, metodlar geliştirilmeli/uygulanmalıdır.

3.4.2 Araştırma metodları

Kamusal iletişim platformu olarak Twitter sistematik olarak incelenmesinde karşılaştırmalı ölçütler önem taşır. Zira elde edilen verinin doğruluğundan veya tamlığından hiçbir zaman emin olunamayacağından genellikle karşılaştırmalara başvurulur. Kantitatif araştırmalar için gerekli olan şey kullanıcı aktivitelerinin tarif edilebilmesi için kabul edilmiş bir standardın yerleştirilmesidir. Böyle bir standardın tek tek kullanıcıların ve kullanıcı gruplarının, Twitter iletişimi stratejilerinin değerlendirilmesi, hashtagler ve Twitter'daki öteki tanımlanabilir *plansız kamular* içindeki iletişimsel modellerin incelenmesi (Bruns&Burgess,2011) ve hatta platformdaki gündelik etkileşimlerin çok büyük veri setlerinin analizi gibi çok çeşitli iletişimsel durumlara uygulanabilecek denli esnek olması gerekmektedir (Bruns & Stieglitz, 2017).

Öncelikle Twitter'da iletişiminin analizi için temel ölçütlerine API'nın yapısal olarak sunduğu imkanları hatırlanarak başlanabilir:

- Gönderici: Twitter kullanıcı adı veya sayısal kimlik
- Alıcı(lar): (varsa) tweetteki @mentionlanmış kullanıcı adları
- Zaman etiketi: saniyesi saniyesine kesin
- Tweet tipi: retweet, gerçek @reply (RT olmayan) ya da orijinal tweet (@mention değil)
- Hashtag(ler): (varsa) tweette atıfta bulunulan hashtagler
- URL'ler: (varsa) tweete dahil edilen URL'ler

Bunların yanı sıra anahtar kelimeler, sözdizimsel/sentaktik yapılar gibi ölçütler de kullanılabilir. Fakat verili özelliklerden uzaklaştıkça analizin derinleşmesi gerektiği ve standardizasyonun zorlaştığını belirtmek gerekir. Bu gibi ölçütlerin anlamlı hale getirilmesi, mesajın bağlamına ve içeriğine göre farklılaşabilir.

Temel ölçütlerin yanında belli zaman aralığında yakalanan iletişimsel modelleri tarif eden zamansal ölçütlerden bahsedilebilir. Bu bir hashtag yayılımı veya bir kullanıcı aktivitesi vb.dir. İletişimsel bir ortamda göndericinin alıcı(lar) ile kurduğu kendine özgü iletişimsel model veya belli grupların benzer davranışları göstermelerine göre belirlenen ölçütler de kullanılabilir.

Bu anlamda ölçütler Twitter'daki iletişimsel süreçlerin anatomisini ortaya koymak adına yarar sağlamakta, burada gerçekleşen aktivitenin bir alt temsilini sunabilmektedir. Elde edilen ham/işlenmemiş veri amaç ve kapsam çerçevesinde verili ölçütlere, belirlenen parametrelere göre sınıflandırılıp, çeşitli algoritmalar uygulanarak manipüle edilip görselleştirilebilmektedir. Bu temsil yöntemi karmaşık bir ağ yapısında gerçekleşen soyut aktivitenin algılanabilir hale gelmesine yardımcı olur (Şekil 3.18). Bununla birlikte veri görselleştirmeleri Twitter'da gerçekleşen iletişimsel aktiviteyi simüle ederken her analiz/araştırmada yeterli bilgiyi sağlamayabilir. Özellikle nitel araştırmalar ve sosyal bilimlerde mesajların içeriği önem kazanabilmektedir. Bu doğrultuda ölçütleri çeşitli metodlar ile birlikte kullanmak araştırmayı derinleştirebilir.



Şekil 3.18: Bir Twitter konuşmasına ait sosyal ağ analizi (Url-14)

Sıklıkla kullanılan duygu analizi (sentiment analysis) bunlardan biridir. Tweet'lerin yalnızca yapısal olarak değil içeriğin tematik olarak analiz edilmesi için kullanılır. Bu yöntemde belli kelime/ kodlara değerler atanarak tweet içeriğinde bu kodların varlığı araştırılır. Normalde olumlu ya da olumsuz bağlamda kullanıldığı bilinen kelimeler duygu teriminin karşılığı (polarity) ve kuvvet (strength) için skorlarla ilişkilendirilir. Bu skor 1(nötr) ile 5 (çok olumlu ya da -1(nötr) ile -5 (çok olumsuz) arasındadır. Belli örneklem grubu içinde değerlendirildiğinde kullanıcıların bir konu, konum veya zamanda duygu durumuna dair bir temsil ortaya konabilir. Yine de kelimelerin mecazi anlamda veya bağlamsal olarak farklı anlamlara gelecek şekilde kullanılabildiği göz önünde bulundurulursa elde edilen sonucun her zaman doğru olmayabileceği düşünülmelidir. Örneklemin türü ve zamansal ölçütler şekillendirilerek bu yöntem kamuoyunun ne düşündüğünün belirlenmesi açısından iyileştirilebilir bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

Duygu analizinin yanılma payı sentaks / sözdizim (synthax) analizi için de geçerli olmakla birlikte bu yöntem ise tweetlerin içeriğinde belirli kodların varlığını araştırır. Bu gibi belirli kelime gruplarını taramaya yönelik yöntemlerin tek başına anlamlı sonuçlar vermesi güç olabilir. Ancak standart ölçütlerle daraltılmış bir çerçevede kullanıldığında fayda sağlayabilir. Twitter'ın büyük oranda yazılı iletişime dayalı bir ortam olması bu gibi sayısal filtreleme yöntemlerinin uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Burada özellikle kalitatif araştırmalar açısından en önemli problem semantiğin anlaşılabilmesidir.

Bu doğrultuda içerik (content) analizi olarak adlandırılan karma yöntemler ön plana çıkmaktadır. İçerik analizi, içinde çeşitli metinsel ve metinsel olmayan analiz yaklaşımlarının uygulandığı yöntembilimsel bir çerçeve olarak anlaşılabilir. Kelimeleri, ifadeleri veya imgeler, sesler gibi başka anlamlı malzemeyi hatta sayısal kayıtları yapıları ve semantiği bakımından sınıflandırmak için kullanılır. Bu yaklaşım yöntemsel olarak sıklık dağılımları ve eşdizimlik modellerini yorumlamayı ve kullanım bağlamları açısından geçerli sonuçlar çıkarmayı mümkün kılmaktadır.

Analog olarak ya da bilgisayar destekli veri analiz sistemleriyle gerçekleştirilebilen bu karma yöntemde genellikle veri setinin büyüklüğü sebebiyle daha geniş bir örneklem içinde kantitatif, bir alt örneklemde ise kalitatif araştırmalar gerçekleştirilip bunların yorumlanması söz konusudur.

Computer-Assisted Qualitative Data Analysis (Bilgisayar Destekli Kalitatif Veri Analizler) CAQDAS yazılımları bu anlamda yaygın olarak kullanılmaktadır. CAQDAS gereçleri, otomatikleştirilmiş (kantitatif) içerik analizini kodlanmış veya manuel (kantitatif ve kalitatif) içerik analiziyle birleştirmeye olanak tanımaktadır. Tipik bir CAQDAS yazılımında öncelikle temel içerik analizi (sözcük ya da ifade sıklığı, bağlamlı-anahtar-sözcük listeleri ve bazı hiyerarşik sözcük ağacı şemaları gibi temel veri görselleştirmeleri) yapılır. Sonraki aşama içeriğin kategorizasyonu, yani sözcük edimlerinin (maksatlı sözlerin) kodlanmasıdır. Bu analiz türü Twitter için çok boyutlu yöntembilimsel bir model sağlamaktadır. Araştırma hedefine bağlı olarak analizin kantitatif ve kalitatif öğeleri birleştiren ve bir yandan yöntemlerin eksikliklerini azaltırken bir yandan da bunların kendilerine özgü avantajlarını mümkün olan en üst derecede hayata geçiren karma yöntemli bir yaklaşım seçmek uygun olabilir. Büyük veriler (birkaç binden milyonlara kadar) daha ziyade iletişim modellerinin kantitatif değerlendirmeleri için düşünülmelidir. Daha sonra alt

örneklem (küçük veri) elde etmek ve bunu CAQDAS yazılımı ya da manuel olarak yorumlamak mantıklı olabilir.

Twitter, kendi istekleri doğrultusunda paylaşım yapan çok sayıda kullanıcı, birçok dil topluluğu ve alt kültürleriyle birlikte zengin bir analiz mahalidir. Örneklendirilen araştırma metodları göz önüne alındığında özellikle büyük verinin detaylı ve doğru analizinin zorluğu görülmektedir. Çoğunlukla yazılı iletişime dayalı olması ve erişim imkanları sayesinde analiz için verimli olmakla birlikte kendine özgü kültürü ve anlamları yanıltıcı sonuçlar sunabilir. Bu nedenle büyük verinin araştırmayı götüren bir üründen ziyade destekleyici bir gereç olarak alt kümelerde derinleşen karma yöntemlerle kullanılabilir. Araştırmaların amacı ve kapsamına göre seçilecek yaklaşımın ve örneklemin sınırları bu anlamda önemlidir.

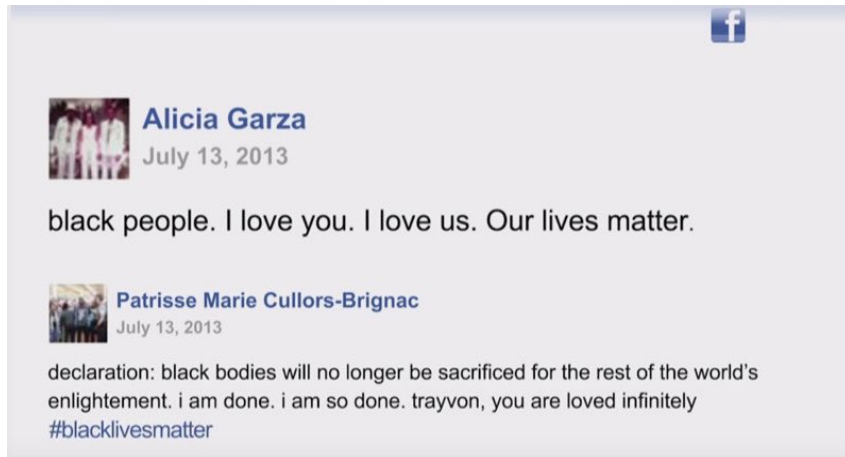
Jenna Burrell (2009:189), Twitter'a "alanları, insanları ve nesneleri dahil eden sabit ve hareket halindeki noktalardan oluşmuş bir ağın" parçası olarak yeniden çerçevelendiren ağlaşmış çalışma sahası mahali olarak yaklaşır. Toplumsal süreçlerin meydana geldiği bir sahne olarak değerlendirildiğinde kamusal mekânın üretiminin siber uzam ile fiziki dünya arasındaki belirsiz sınırını kavramak için uygundur.

Bu çalışma kapsamında Twitter verilerine dayalı olarak önerilen modelin yapısını ve prensibini açıklamak üzere #BlackLivesMatter Hareketi örnek olarak seçilmiştir. Twitter hashtag verilerinin kantitatif analizi ve #BlackLivesMatter hareketine ait hashtag'lerin Twitter'ın temel ölçütleri bazında değerlendirmesi yapılarak dijital kamusal mekânın üretim sürecinin ve mekânın temsil edilmesine çalışılacaktır. Bu analiz sonucunda görselleştirilen veri, ağlaşmış kamuların belli bir zaman aralığında kamusal iletişimi sağladığı, örgütlendiği ve kendi mekânını ürettiği, dijital uzamda kamusal mekânın bir temsili olarak ele alınacaktır.

4. #BLM HAREKETİ ÖZELİNDE DİJİTAL KAMUSAL MEKAN

Bu bölümde çalışmanın amaç ve soruları doğrultusunda, dijital uzamda ilişkisel ve iletişimsel süreçlerin ürettiği kamusal mekan savunusunun örnek bir olay üzerinden temsili araştırılmaktadır.

Black Lives Matter (Siyahların Yaşamları Değerlidir) hareketi (BLM) Amerika Birleşik Devletleri'nde siyahileri karşı ayrımcı, ırkçı, eşitsiz ve adaletsiz tutuma karşı özellikle orantısız polis şiddetinin tetiklemesiyle oluşmuş bir sivil toplum hareketidir. 2012 yılında 17 yaşındaki Trayvon Martin'i öldüren polis George Zimmermann'ın 2013 yılında beraat etmesinin ardından gösteriler düzenlendi. Kararın ardından Alicia Garza'nın "Siyahi insanlar. Sizi seviyorum. Bizi seviyorum. Bizim hayatlarımız değerlidir." paylaşımını Patrisse Cullors'un #BlackLivesMatter hashtag'ini ilk kez kullanarak yanıtlaması hareketin ortaya çıkışı olarak kabul edilir.

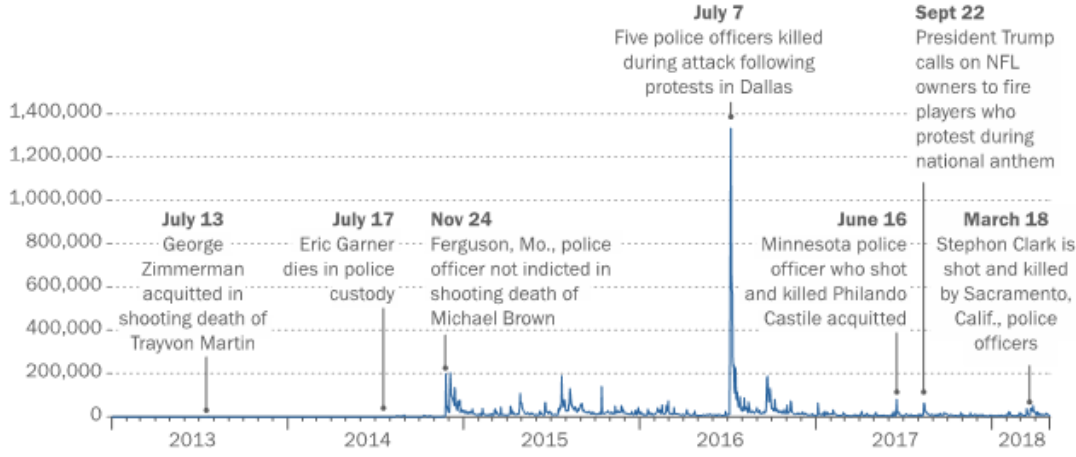


Şekil 4.1 : #BlackLivesMatter etiketinin ilk kullanımı (Url-15)

Böylelikle hareketin kurucuları olarak bilinen Alicia Garza, Patrisse Cullors ve Opal Tometi'nin başlattığı etiket, 2013 yılından itibaren siyahilere yönelik gerçekleşen tüm hareketlerin ortak adı haline geldi. Çeşitli zaman dilimlerinde benzer sebeplerle yaşanan olaylar aynı etiket etrafında birleşti ve insanlar görünür hale gelmek, isteklerini dile getirmek için sosyal medya araçları vasıtasıyla örgütlendiler (Şekil 4.2).

Use of the #BlackLivesMatter hashtag on Twitter periodically spikes in response to major news events

Number of Twitter posts mentioning the #BlackLivesMatter hashtag, Jan. 1, 2013-May 1, 2018



Source: Pew Research Center analysis of publicly available tweets using Crimson Hexagon.
"Activism in the Social Media Age"

PEW RESEARCH CENTER

Şekil 4.2 : 2013-2018 yılları arasında #BlackLivesMatter etiketi kullanımı (Url-16)

26 Mayıs 2020’de George Floyd’un ırkı ve ten rengi sebebiyle polis şiddetine maruz kalarak hayatını kaybetmesi, hareketin sosyal medya gücünün de etkisiyle şimdiye kadar ki en geniş katılımla desteklenmesi ve siyasi olarak dönüştürücü kazanımların elde edilmesiyle sonuçlanmıştır.

Yaklaşık 26 milyon kişinin sokağa çıkmasıyla gerçekleşen ve ABD tarihinin en geniş çaplı hareketlerinden biri olan BLM, sosyal medya aracılığıyla örgütlenmiş, fiziki çevreye taşan protestolar ağlarda organize edilmiş, kamusal tartışma ve kamuoyu oluşturma açısından sosyal medyanın gücünü kullanmıştır. BLM hareketi siyahilerin hayatlarının da değerleri olduğu, ayrımcılık ve eşitsizliğe karşı düzenleme talepleriyle öne çıkarken marjinalleştirilmiş, toplumda azınlıkta var olan grupları da temsil etme çabası içindedir.

Çalışma kapsamında örnek olay olarak seçilmiş olmasının sebebi bunların yanı sıra ağlaşmış kamuların merkeziyetsiz, hiyerarşiden uzak ve çoklu kamular ile egemen kamular arasındaki mücadeleye örnek teşkil etmesidir. Sosyal ağlarda doğmuş, gücünü ve örgütlülüğünü büyük ölçüde bu ağlara borçlu olan BLM’nin analizi dijital uzamda kamusal mekanın üretiminin somut bir temsili olarak değerlendirilmektedir.

4.1 Sosyal Medya ve Twitter'ın Rolü

#BlackLivesMatter başlangıçta bir sosyal ağ etiketi olmasına rağmen bu etikette üretilen mesajlar ve toplumsal tepkiler, ortak kaygı etrafında örgütlenen insanlar tarafından merkeziyetsiz bir taban hareketine evrildi. Zaman içinde bir ağ etrafında koordineli bir yapıya kavuşan BLM hareketi, Williams'ın ifadesiyle (2015) “Üç kelimelik bir slogan altında birleşen kasıtlı olarak lidersiz, geçici grup, hızla, ana akım politikacıların görmezden gelmeye çalıştığı yaygın bir harekete dönüştü”.

2013 yılında ilk kullanımından sonra 2014'teki Ferguson olaylarına kadar, Twitter'da günde ortalama 48 kez kullanılmaktaydı (Url-16). Michael Brown'ın Ağustos 2014'te polis tarafından vurulmasıyla etiket yeniden canlandı ve günde 58.000'den fazla kullanıldı. 24 Kasım'da dava sonucunda tutuklama kararının çıkmaması BLM hareketi için dönüm noktalarından biridir. Hashtag, kararı takip eden birkaç hafta içinde 1.7 milyon kez kullanılmış, Twitter aracılığıyla organize olan gruplar çeşitli protesto gösterileri düzenlemiştir. 2014 yılının sonlarında BLM artık bir sosyal ağ etiketi ve toplanma çağrısı olmanın ötesinde toplumsal bir örgütlenmedir.

Lefebvre'nin izotopi ve heterotopi kavramlarına benzer şekilde hashtag'in etkisinin zamanla kayboluyor gibi görünse de hiçbir zaman yok olmaz. Çeşitli zamanlarda tetikleyici olaylar yaşandıkça insanların #BlackLivesMatter altında hızlıca örgütlenmesi ve kolektif bilinç oluşturmaları bunu destekler.

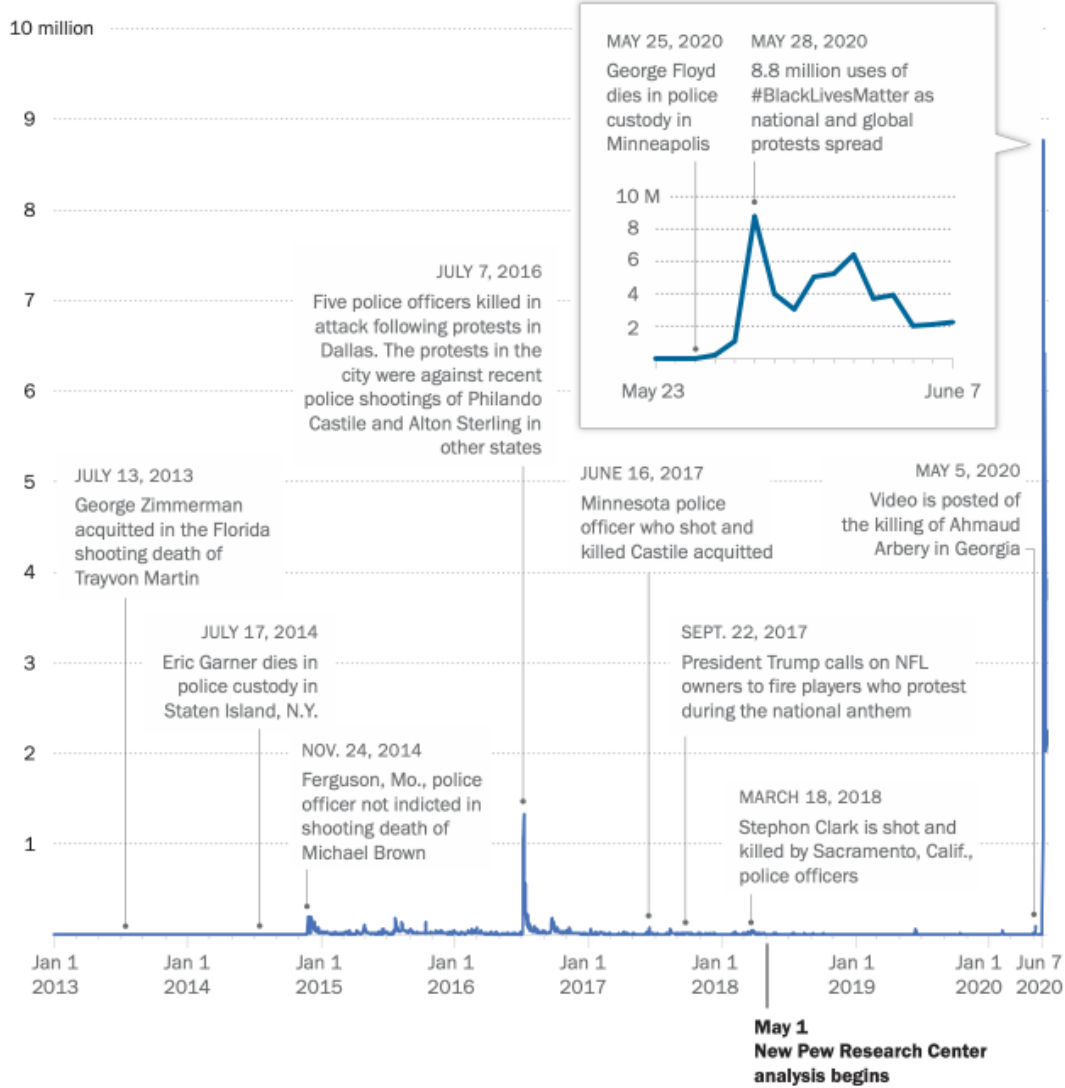
BLM aktivistleri tarafından sosyal medyanın kullanılmasının, örgütlenme çabalarında üç önemli işlevi vardır: iç ve dış kaynakları harekete geçirmek, BLM hareketine dahil olan gruplar ve diğer toplumsal hareketler arasında işbirliği oluşturmak ve hareketin anlatısını kontrol etmek (Mundt vd., 2018: 6).

Pew Araştırma'nın yaptığı kamuya açık tweet'lerin analizine göre #BlackLivesMatter hashtag'i, 26 Mayıs-7 Haziran 2020 tarihleri arasında kabaca 47,8 milyon kez kullanıldı (günlük ortalama 3,7'nin biraz altında). Olayın ilk videosu çevrimiçi olarak yayınlandığında -ölümünden bir gün sonra- #BlackLivesMatter hashtag'ini içeren yaklaşık 218.000 tweet vardı. Minneapolis'te protestolar başlayıp ülke ve dünyaya yayıldığında ise (27 Mayıs) hashtag'in günlük kullanımı 1 milyonu geçti. 28 Mayıs'ta, yaklaşık 8,8 milyon tweet #BlackLivesMatter hashtag'ini içeriyordu ki bu, hashtag'in, Twitter'ın kullanımını izlemeye başlamasından bu yana tek bir günde en

yüksek kullanım sayısındır. Bu zirveden sonra, hashtag'i içeren tweet sayısı 7 Haziran Pazar gününe kadar günde 2 milyon kullanımın üzerinde kaldı (Şekil 4.3).

Use of the #BlackLivesMatter hashtag hits record levels amid global protests over George Floyd's death while in police custody

Number of public Twitter posts mentioning the #BlackLivesMatter hashtag, Jan. 1, 2013-June 7, 2020



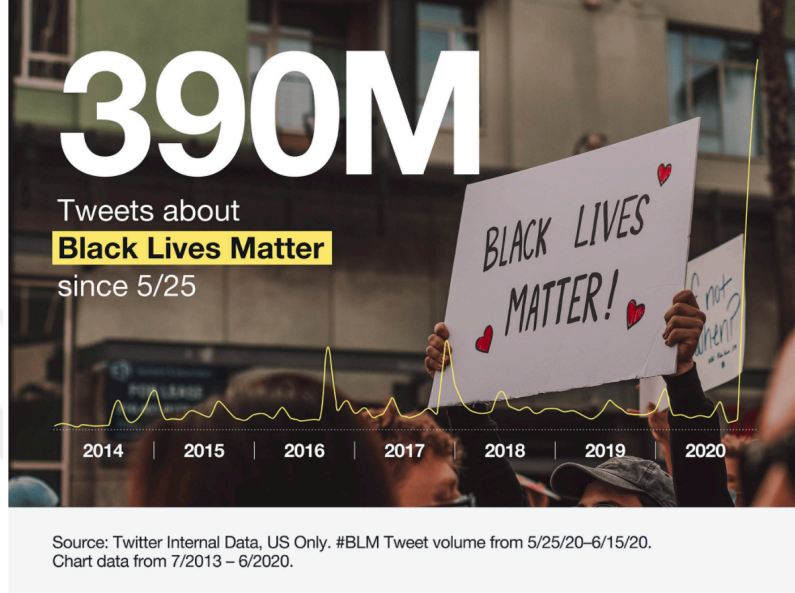
Source: Pew Research Center analysis of publicly available tweets using Crimson Hexagon. Data for Jan. 1, 2013-May 1, 2018 collected in June 2018; data for May 1, 2018-June 7, 2020 collected in June 2020. The latter data collection phase was used for May 1, 2018.

PEW RESEARCH CENTER

Şekil 4.3 : 26 Mayıs'tan sonra #BlackLivesMatter etiketinin kullanımı (Url-17)

Pew Araştırma Merkezi'nin önceki #BlackLivesMatter hashtag analizi 1 Ocak 2013 ile 1 Mayıs 2018 arasındaki dönemi kapsıyordu, en son analiz ise 1 Mayıs 2018 ile 7 Haziran 2020 arasındaki dönemi inceliyor. Grafik aynı zamanda #BlackLivesMatter hashtag'inin ırk, şiddet ve ceza adaleti ile ilgili büyük haber olayları etrafında nasıl sıklıkla arttığını da gösteriyor.

George Floyd’un öldürülmesinin ardından Twitter’ın verilerine (Şekil 4.4) göre saniyede 207 Tweet atıldı. Bu, Twitter'daki tüm konuşmaların %17'si ve toplamda 390 Milyon Tweet’ten fazladır. Katılımın büyüklüğünü anlamak adına bu süre içinde ABD’de Twitter'daki tüm yanıtların, alıntılarının ve Retweet'lerin neredeyse beşte biri BLM ile ilgili olduğunu eklemek gerekir.



Şekil 4.4 Twitter’ın BLM analizi (Url-18)

Araştırma farklı zaman dilimlerinde çeşitli metodolojilerle tekrarlanmış olmasına karşın genel eğilim aynıdır ve #BlackLivesMatter hashtag'inin günlük kullanımda, genellikle kolluk kuvvetleri ve siyahiler arasındaki ölümcül karşılaşmalarla ilgili haberlere ve tartışmalara yanıt olarak periyodik artışlar göstermeye devam ettiğini vurgular. Yanı sıra oluşumun bir sivil toplum hareketine dönüştükten sonra yalnızca siyahiler için değil marjinalleştirilmiş tüm grupları desteklediğini eklemek gerekir. Vizyonuna bakıldığında hareket kendini elbette öncelikle siyahileri merkeze koyan geniş, kapsayıcı, ayrımcılık karşıtı, birleştirici bir çağrı olduğu görülebilir (Url-19).

Dijitalleşme etkisinde sosyal medyanın kamusal iletişimi artırıcı, destekleyici ve pek tabii kolaylaştırıcı etkisi, BLM hareketinde güncel örneğinin görüldüğü “Hashtag Aktivizmi” ya da daha genel anlamda “Dijital Aktivizm”, “Sosyal Medya Aktivizmi” gibi kavramların ortaya çıkışına neden olmuştur.

“Sosyal medyanın etkileşimli özellikleri nedeniyle, en azından görünüşte, kullanıcılar ürettiği ve aralarında değiş tokuş ettiği bilgi akışını yönetmekten sorumlu 'bekçilerden' yoksun olan sıradan vatandaşlar, siyasi konular hakkında fikirlerini

ifade ederek ve bilgi yayarak giderek daha fazla siyasi faaliyete girerler” (Demata 2018: 70). Hashtag aktivizmi bir amacı ilerletmek, farkındalığı artırmak veya belirli bir sosyal sorun için destek toplamak için etiketlerin kullanımı veya oluşturulmasıdır. Hashtag'ler, belirli söylemleri, anlatıları ve ideolojileri yaymanın ve “toplulu olarak karşı anlatılar oluşturmanın ve grup kimliklerini yeniden tasarlamının” araçlarıdır (Bonilla & Rosa 2015: 6).

Genel olarak bu tip aktivizmde -sosyal medya aktivizminde- belli bir lider yoktur. Gerbaudo'ya göre (2014:135) sosyal medya temelli duygusal bir mobilizasyon süreci ve akışkan bir liderlikten söz eder ve yeni dönem toplumsal hareketleri “bir araya gelmenin koreografisi” olarak tarifler. Kullanıcılar sosyal medyayı siyaset, protesto örgütlenmesi ve seferberlik amacıyla kullanırken aynı zamanda kendi politik kimliklerini inşa ederler. Barassi (2018) sosyal medya aktivizmin temellerini politik öz-inşa, dijital hikaye anlatıcılığı ve kimlik olarak ifade eder. Sosyal medya aktivizmini diğer medya aktivizminden ayıran iki temel özelliğın olduğunu öne sürer: siyasi katılımın kişiselleştirilmesi ve görünürlüğü. Sosyal medyanın kişisel bir iletişim aracı olması ve tümüyle gönüllü olarak katılım sağlanması, iletişimsel açıdan durumu karmaşılaştırıyor.

Aktivistlerin, sosyal medya aracılığıyla, siyasi gruplarla özdeşleşme ve uzaklaşma süreçleriyle ve kendi biyografik deneyimlerinin anlam inşa süreçleriyle eşzamanlı olarak şekillendirilen karmaşık bir kişisel anlatı geliştirdiğini göstermiştir. Kişisel veri akışlarının bu dinamik etkileşimi, siyasi inançları, görüşleri ve eylemleri geniş ölçüde kamuya açık hale getiren "siyasi biyografilerinin" oluşturulmasını sağlar.

Kişisel bloglarında paylaşım yapan insanları ortak bir şemsiye altında birleştirecek ve görünürlüğü arttırarak kamuoyu oluşumunu destekleyecek hashtagler bu anlamda bir aktivizm türü olarak konumlandırılabilir. Hashtag aktivizmi Tombleson & Wolf (2017: 15) tarafından “bir sorun hakkında farkındalığı artırmak ve sosyal medya aracılığıyla tartışmayı teşvik etmek için hashtag'lerin birincil kanal olarak kullanılmasıyla bir amaç için mücadele etme veya bir davayı destekleme eylemi” olarak tanımlanmaktadır. BLM hareketi hashtag aktivizminin güçlü bir örneğidir.

Burada vurgulanması gereken çalışmanın hipotezini destekleyecek biçimde hashtag etrafında oluşup/sönümlenen fakat kaybolmayan, tetiklendiğinde yeniden ve yeniden

Üretilen kamulardır: toplumun hakim kesimi dışında kalan karşı/marjinalleştirilmiş grupları temsil eden ve görünmeyen bir ağ ile birbirine bağlı kamuların belirmesi.

Çok yönlü ve karmaşık iletişimsel modelleri içeren sosyal medya araçları toplumsal yapıya ilişkin çıkarımlar yapmak adına son derece zengin bir veri seti sunuyor. BLM rneğinde görüldüğü gibi söz konusu milyonlarca tweet çeşitli şekillerde analiz edildiğinde dijital uzamda üretilen kamusal mekanlara dair bilgi verebilir niteliktedir.

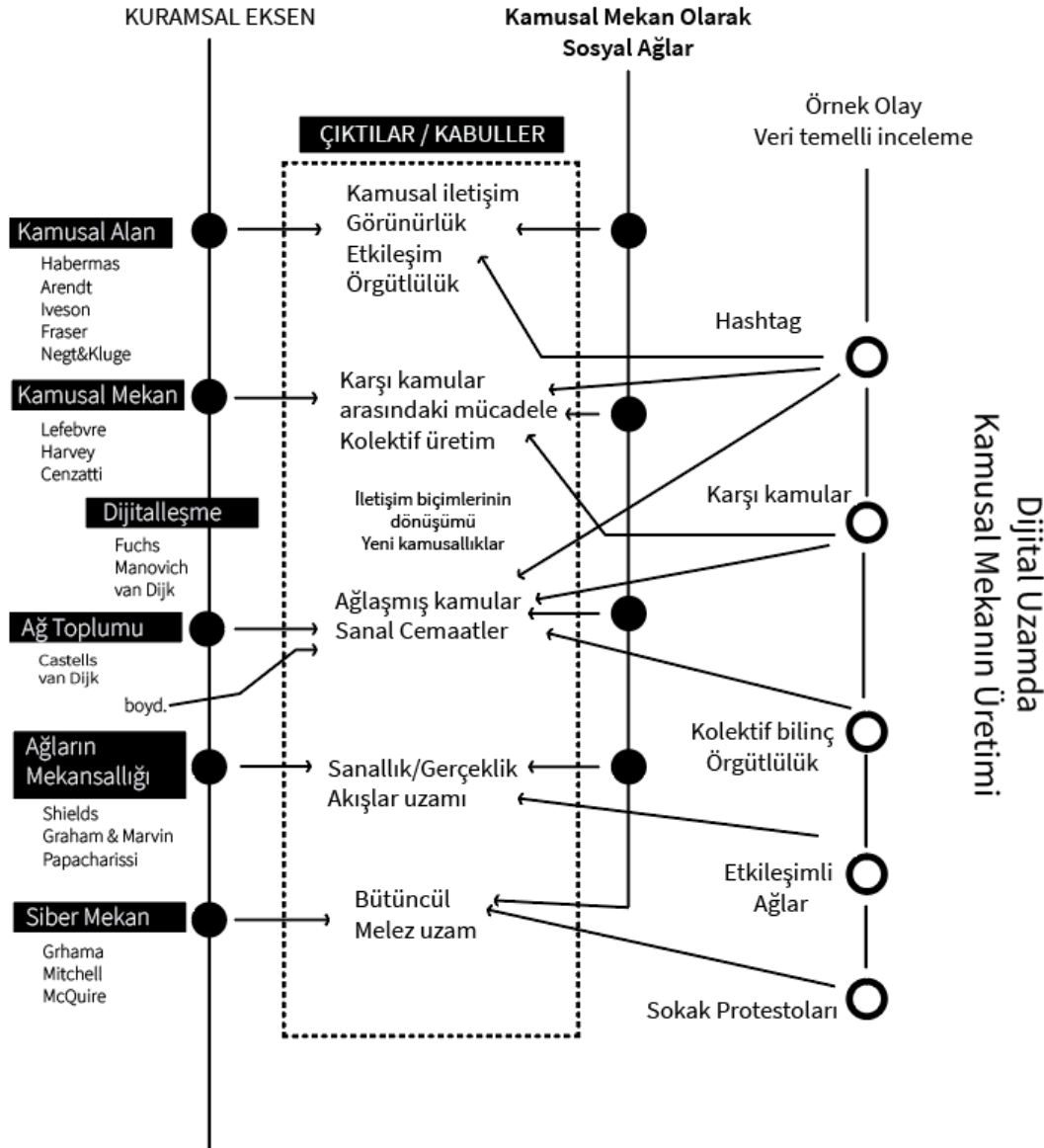
Sosyal ağların kolektif kimliğin üretimi ve karşı kamuları hem temsil etme hem de bir araya getirmedeki gücünü kabul ederek görünürlüğü artırmadaki rolünün önemini vurgulamak gerekir. Tüm bu bilgiler doğrultusunda çalışmanın üçüncü araştırma sorusuna yanıt aramak amacıyla dijital uzamda kamusal mekanın nasıl temsil edilebileceğine odaklanılacaktır. Özellikle Twitter’ın verili yapısal ltleri sağladığı verinin büyüklüğü ile nicel bir analiz sonucunda genel bir kanıya varılabilir. BLM hareketinin Twitter Hashtag verileri hem bir temsil için elverişli hem de kamusal iletişimin ve kamuoyunun ağlarda örgütlenmesi bağlamında dijital uzamda kamusal mekanın üretimine dair güncel bir kaynak olarak kullanılacaktır.

4.2 Hashtag Verileri ile Kamusal Mekanın Temsili: Model nerisi

Twitter’ın sağladığı veri seti kompütasyonel mekansal çalışmalar açısından yaratıcı imkanlar barındırır. Bu noktada “280 karakterden fazlasını içeren bir tweet sosyo-mekansal açıdan bizi nasıl bilgilendirebilir? Mekansal oluşumların temsili açısından veri nasıl kullanılabilir?” soruları sorulmalıdır. Bu bölümde söz konusu sorulara cevap aramak ve çalışmanın ağlarda kurulan ilişkilerin ve etkileşimlerin bir kamusal mekan ürettiği savını desteklemek ve bu ilişkilerin mekansal olarak nasıl temsil edilebileceğini araştırılmaktadır.

Çalışma kapsamında fiziksel sınırların ötesinde ilişkisel ve kolektif bir ürün olarak konumlandırılan mekan kavramı, dijital uzamın iletişim-etkileşime dayalı ağlarında ortaya çıkan süreçlerde gözlemlenebilir. Yeni dönem toplumsal hareketlerde gördüğümüz gibi bir konu veya olay -hashtagler bu anlamda önemsenmektedir- etrafında örgütlenme, insanların bulundukları yerden bağımsız olarak bir arada bulunma eyleminin örnekleridir. Mekansal olarak fiziki çevreden farklı bir mekanda oluşan, büyüyen hareketler bir noktada fiziki çevreye taşmakta fakat iki uzam arasındaki bağlantı sürmektedir.

Önceki bölümlerde yapılan tartışmalar çerçevesinde kamusal mekanın karakteristik özellikleri göz önünde bulundurulduğunda dijital uzamda sosyal ağlarda kurulan kamusal ilişkilerin ürettiği kamusal mekanı okumak için aşağıdaki diyagram önerilmektedir. Kuramsal eksende önce sosyo-politik bağlamda sonra dijitalleşme etkisinde ele alınan kamusal mekan, sosyal ağlar altında değerlendirilip kavramlar arası bağlantılar kurulmuştur. Twitter, kamusal iletişimi, etkileşimi, karşı kamuların görünürlüğünü, örgütlenme imkanını sunarak çalışmanın bütününde kuramsal olarak tartışılan hemen tüm kavramlarla ilişkilidir. Diyagram kuramsallıktan pratiğe uzanan söz konusu ilişkilerin nasıl kurulabileceğini göstermektedir.

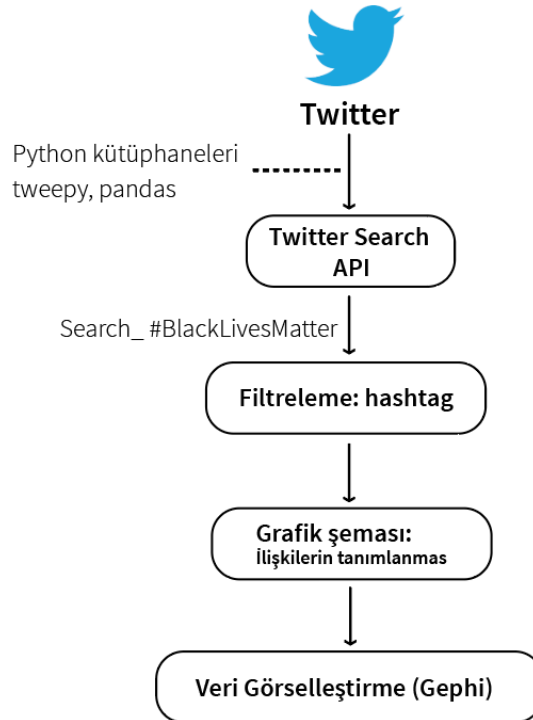


Şekil 4.5 : Veri temelli modelin çalışmanın bütünüyle kurduğu ilişki

Twitter’ın ağlar oluşturan ve etkileşimsel ilişkilere dayalı iletişim modeli mekanın ilişkisel ele alınışı ile okunabilir. Burada mekan fiziksel sınırların ötesinde toplumsal olarak üretilen anlamlar ve kodlar üzerinden oluşur. Nitekim BLM hareketi gibi toplumsal hareketlerde bunun dijital uzamdaki yansımaları görmek mümkündür. Geleneksel toplumsal olaylardan farklı olarak dijital uzam bu verilere erişme ve oluşan mekanı temsil etme imkanını sunar. Hashtag verileri ortak amaç ve duyguları paylaşan insanların örgütlenmesi, dijital ortamda bir arada bulunması anlamını taşır.

Çalışmada dijital uzamda kamusal mekanın üretimini temsil etmek üzere (BLM Hareketi örneğinde) izlenen yöntemin adımları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Verilere erişim: Twitter API ve Python kütüphaneleri tweepy ve panda
- Etiket bazlı arama
- Ham veri koleksiyonunun oluşturulması: kullanıcı kimliği, zaman, tarih, konum, etiket
- Grafik şemasını oluşturma
- Veri görselleştirme: Gephi uygulaması tercih edilmiştir.



Şekil 4.6 : Veri temelli modelin adımları

4.2.1 Verilere erişim

Twitter farklı API'lar sunduğundan söz edilmişti (3.4.1). BLM hareketi 2020 yılında yaşandığından ötürü geçmiş tweetlere erişmek gerekmektedir. Bunun için Search API veya arşive erişim kısıtından dolayı GetOldTweets gibi Python paketlerinden faydalanılabilir. Bu çalışmada Twitter Developer Account - Academic Research (Twitter Geliştirici Hesabı - Akademik Araştırma) erişimi kullanılmıştır.

İlk olarak veri koleksiyonu oluşturulmalıdır. #BlackLivesMatter etiketini içeren, Ocak 2013 ile Haziran 2020 tarihleri arasında atılmış yaklaşık 9,543,924 kullanıcı tarafından atılmış 36.892.699 tweet bulunabilir (Giorgi, Guntuku ve ark., 2020). Bu etiketin kamusal tweetlerden oluşan bir arşividir. Fakat verinin büyüklüğü çalışma zorluğuna sebep olduğundan örneklem daraltılarak 1000 tweet'le, başlangıç tarihi ise 26 Mayıs 2020 ile sınırlandırmıştır. Kullanılan kod aşağıda görülebilir (Şekil 4.7). Arama kullanıcı adı, lokasyon, takip edilen, takipçi, RT, tweet içeriği ve etiket verileri ile biçimlendirilebilir. Elde edilen veri koleksiyonu pandas kütüphanesi ile düzenlenerek tablo haline getirilebilir.

```
import pandas as pd
import tweepy
import csv

# Geliştirici kimlik bilgileri gizlidir. "X"ile gösterilmiştir.
consumer_key = "XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX"
consumer_secret = "XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX"
access_key = "XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX"
access_secret = "XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX"

auth = tweepy.OAuthHandler(consumer_key, consumer_secret)
auth.set_access_token(access_key, access_secret)
api = tweepy.API(auth)

# Aranan Hashtag ve başlangıç tarihi
print("#BlackLivesMatter")
words = input()
print("2020-05-26")
date_since = input()

# Tek seferde alınacak tweet sayısı
numtweet = 100
scrape(words, date_since, numtweet)
print('Scraping has completed!')

# Verilerin depolanacağı csv dosyasının oluşturulması
csvWriter = open('ua.csv', 'a')
csvWriter = csv.writer(csvWriter)
```

Şekil 4.7 : Twitter API ile veri erişimi için kullanılan kod

```

# her tweet için yazdırılacak veri fonksiyonu
def printtweetdata(n, ith_tweet):
    print()
    print(f"Tweet {n}:")
    print(f"Username:{ith_tweet[0]}")
    print(f"Description:{ith_tweet[1]}")
    print(f"Location:{ith_tweet[2]}")
    print(f"Following Count:{ith_tweet[3]}")
    print(f"Follower Count:{ith_tweet[4]}")
    print(f"Total Tweets:{ith_tweet[5]}")
    print(f"Retweet Count:{ith_tweet[6]}")
    print(f"Tweet Text:{ith_tweet[7]}")
    print(f"Hashtags Used:{ith_tweet[8]}")

# veri çıkarma işlemini gerçekleştirme fonksiyonu
def scrape(words, date_since, numtweet):
    # pandas ile DataFrame oluşturma
    db = pd.DataFrame(columns=['username',
                               'description',
                               'location',
                               'following',
                               'followers',
                               'totaltweets',
                               'retweetcount',
                               'text',
                               'hashtags'])

    # arama için .Cursor() kullanılmıştır
    # Tweet sayısı .items kullanılarak sınırlandırılabilir
    tweets = tweepy.Cursor(api.search_tweets,
                            words, lang="en",
                            since_id=date_since,
                            tweet_mode='extended').items(numtweet)

    # .Cursor() iterasyonlu çalışır.
    list_tweets = [tweet for tweet in tweets]
    # iterasyonu sürdürmek için sayaç
    i = 1
    # her tweet için iterasyon
    for tweet in list_tweets:
        username = tweet.user.screen_name
        description = tweet.user.description
        location = tweet.user.location
        following = tweet.user.friends_count
        followers = tweet.user.followers_count
        totaltweets = tweet.user.statuses_count
        retweetcount = tweet.retweet_count
        hashtags = tweet.entities['hashtags']

        try:
            text = tweet.retweeted_status.full_text

```

Şekil 4.7 (devamı) : Twitter API ile veri erişimi için kullanılan kod

```

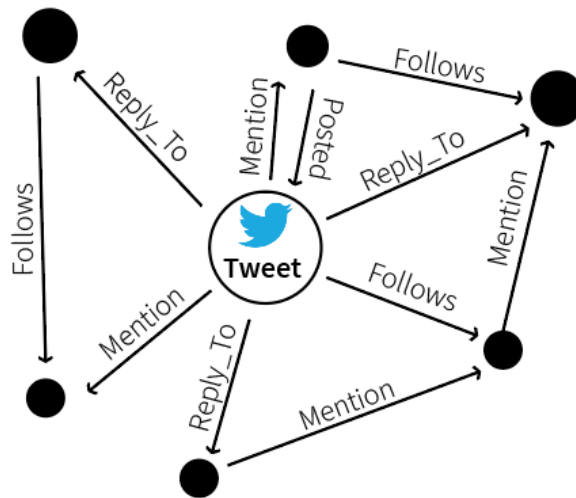
except AttributeError:
    text = tweet.full_text
hashtext = list()
for j in range(0, len(hashtags)):
    hashtext.append(hashtags[j]['text'])
# verilerin DataFrame'e eklenmesi
ith_tweet = [username, description,
              location, following,
              followers, totaltweets,
              retweetcount, text, hashtext]
db.loc[len(db)] = ith_tweet
# ekrana yazdırma
printtweetdata(i, ith_tweet)
i = i+1
filename = 'scraped_tweets.csv'
# verisetini CSV dosyası olarak kaydetme
db.to_csv(filename)

```

Şekil 4.7 (devamı) : Twitter API ile veri erişimi için kullanılan kod

4.2.2 Verilerin sınıflandırılması ve görsel temsil

Verilerin görselleştirilmesi için bu çalışmada grafik analiz aracı Gephi arayüzü kullanılmıştır. Öncelikle verinin grafik temsili için “node” ve “edge” ilişkilerinin belirlenmelidir (Şekil 4.7). Bu şekilde veri seti içinde söz konusu etiket ile atılmış bir tweet’in ağda dolaşımı görülebilir. Node’lar kullanıcıları, etiketi içeren tweetleri kapsarken Edge’ler aralarındaki takip ve sohbet ilişkilerini tanımlayacak biçimde belirlenmiştir.



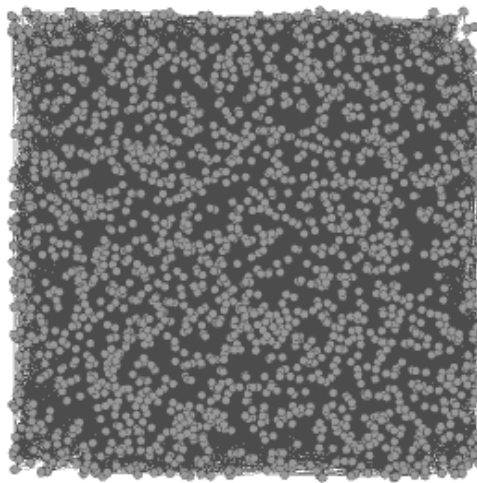
Şekil 4.8: Node (düğüm) ve edge (kenar) ilişkiler şeması

Bu şekilde ilişkilerin tanımlanması sosyal ağların yapısını ve anlık tepkilere göre şekillenebilen etkileşimsel olanaklarını görselleştirmek için önem taşır. Başka bir deyişle etiket etrafında kamusal iletişimin nasıl ve ne büyüklükte gerçekleştiğini gösterir. Geniş kapsamlı bir araştırmada tweet'lerin içeriği, duygu veya içerik analizi gibi katmanlar eklenerek kamuoyunun düşüncesi detaylandırılabilir fakat bu çalışma özelinde söz konusu etikete ait genel düşüncenin olumlu olduğu ve sosyal ağlarda kamuoyu oluşturma çabası içindeki karşı kamusalılıkları temsil ettiği kabulüyle hareket edilmektedir.

Sosyal ağlarda kurulan iletişimin yukarıda gösterildiği gibi tanımlanması ağlaşmış kamular kavramına da gönderme yapar. Ağların oluşturulması ve belli bir düşünce doğrultusunda kamuoyunun oluşumunu, örgütlenmenin bileşenlerini ve politik düşüncenin gelişimini belli bir zamansal aralıkta anlamaya yardımcı olur.

Geleneksel tanımların dijital çağda yeniden düşünülmüş versiyonlarını göz önünde bulundurularak düşünüldüğünde sosyal ağların kullanıcılarına ağlaşmış kamular gibi formların oluşumuna olanak tanıyan iletişimsel bir mekan sağladığı ve aynı zamanda bu mekan içerisinde kendi anlam ve kodlarını üreten mekansallaşmalara da izin verdiği söylenebilir. Elde edilen sosyal ağ verilerinin görselleştirilmesi bu noktada bahsi geçen mekansal oluşumların ortaya çıkışı ve çalışmanın bütününde savunulan dijital uzamda kamusal mekanın üretimini destekler niteliktedir.

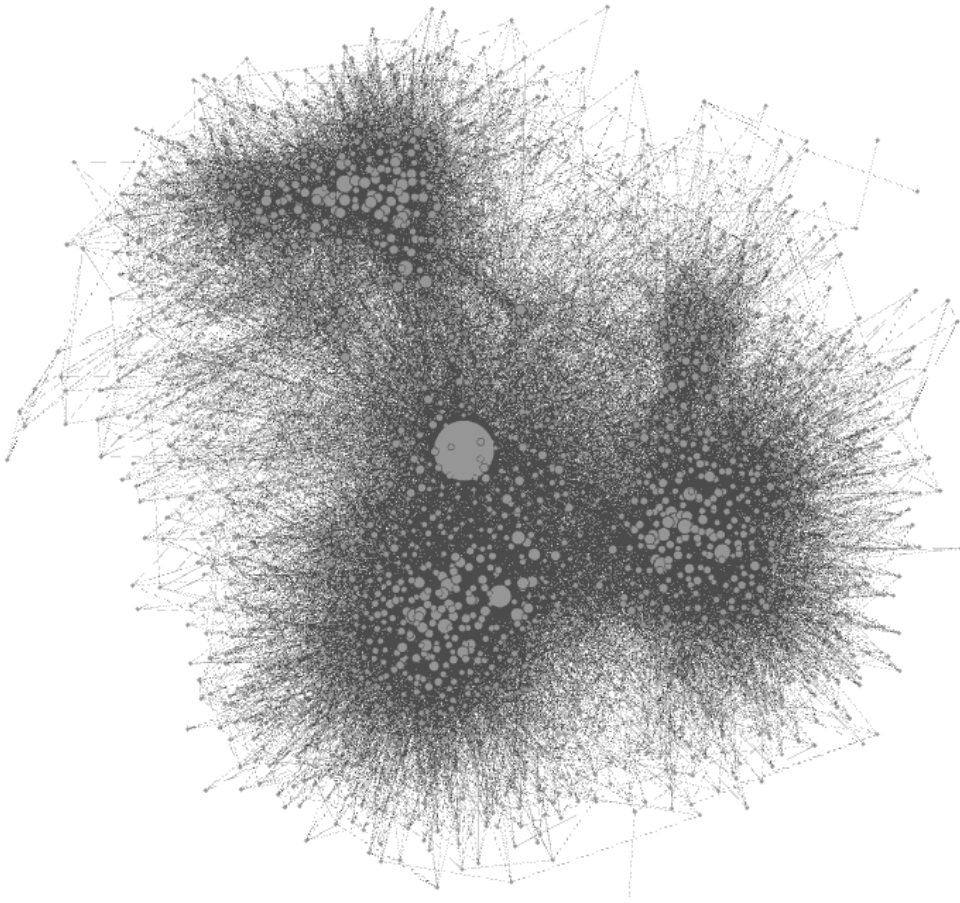
Veri setindeki kolonlar halinde düzenlenmiş aktörler Gephi yazılımına yüklendiğinde görsel ayarlamalar (temalar, renk, çizgi kalınlığı, topolojik ilişkiler, büyüklük vb.) önce yapılmadan önce aşağıdaki gibi görünür.



Şekil 4.9 : Veri setinin Gephi yazılımında ilk görüntüsü

İlk etapta yazılım, tanımlanmış ilişkilere müdahale etmeden önce rastgele bir görüntüsünü oluşturur. Bu aşamadan sonra çeşitli düzenlemeler (node boyutları vb) ve algoritmalar uygulanarak tanımlı ilişkilerin mekansallaşmaları düzenlenebilir.

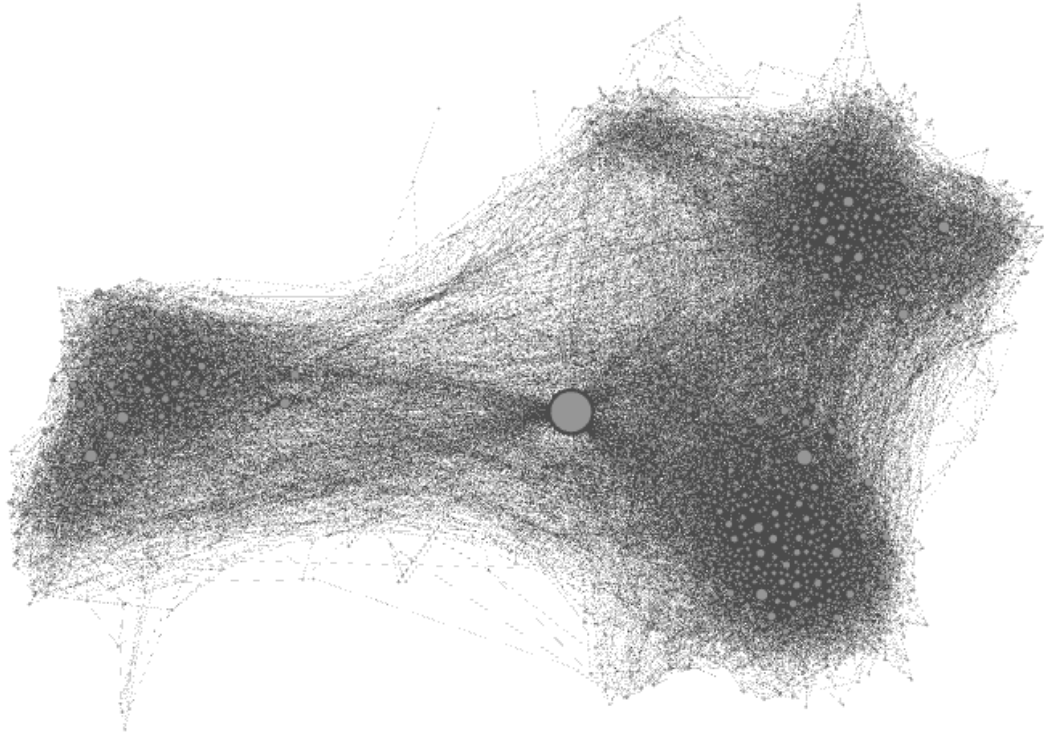
Öncelikle kuvvet yönelimli grafik çizme algoritmalarından Fruchterman Reingold uygulanmış ve aşağıdaki görüntü elde edilmiştir. Bu görselleştirme node'ların (düğümleri) yerçekimsel düzenden arındırılmasını, konumlarının birbirlerine göre oluşmasını (itme-çekme kuvvetleri ile) sağlar. Ağın ilişkisel olarak yoğunlaşan kısımlarının belli toplulukları temsil ettiği bu ilk görselde bile fark edilebilir görülmektedir.



Şekil 4.10 : Veri setinin Fruchterman Reingold algoritması uygulanmış hali

Geçmiş bir olaya ait, belli bir zaman diliminde gerçekleşen iletişim modeli üzerinde çalışıldığı için fonksiyon bir süre sonra grafiği stabilize eder. Bu haliyle ağlaşan grupların mekansal boyutuna dair genel bir fikir veriyor olmakla birlikte etkileşimin yoğunlaştığı kümelenmeleri daha açık biçimde görmek, sosyal ağların takipçi-takip edilen arasındaki çok yönlü yapısını netleştirmek için ForceAtlas2 algoritması kullanılmıştır.

ForceAtlas2 tıpkı Fruchterman Reingold gibi her bir düğümün (node) konumunu diğer düğümlere göre belirleyen iterasyonlu kuvvet yönelimli grafik algoritmasıdır. Fiziksel bir sistemin simülasyonuna dayanan (düğümler yüklü parçacıklar gibi birbirini iterken kenarlar yaylar gibi düğümleri çeker) iki algoritmada da yakınlıklar toplulukları ifade ederken farklılaştıkları nokta itme ve çekme kuvvetlerine atanan değerlerdir. Noack, kuvvete yönelik algoritmalar arasındaki en önemli farkın, grafiğin uzaysallaştırılmasında mesafenin oynadığı rol olduğunu söyler. Fiziksel sistemlerde kuvvetler, etkileşen varlıklar arasındaki mesafeye bağlıdır: daha yakın varlıklar, daha uzak varlıklardan daha az çeker ve daha fazla iter, bunun tersi de geçerlidir (Noack, 2007'den akt. Jacomy, Venturini, vd., 2014). Aktörler toplulukları içinde dışarıdan daha fazla ilişkiye sahiptir (düğüm grupları), yani topluluklar daha yoğun ilişkilere sahip gruplardır. Dolayısıyla bu yaklaşımı benimseyen FA2 kümelenmeleri daha açık şekilde gösterir.



Şekil 4.11 : ForceAtlas2 algoritması uygulanmış hali

İlişkisel olarak mekansallaşmayı temsil eden bu görselde düğümlerin nihai nitelikleri hiçbir zaman dikkate alınmaz, deterministik değildir ve her düğümün koordinatları belirli bir değişkeni yansıtmaz. Bir düğümün konumu tek başına yorumlanamaz, diğerleriyle karşılaştırılması gerekir. Bununla birlikte görsel olarak yorumlanmasına

izin verir. Özünde, yapısal yakınlıkları görsel yakınlıklara dönüştürür, analizi ve özellikle sosyal ağların analizini kolaylaştırır.

Bu düşünceler ve görsel temsiller doğrultusunda sosyal ağların, olanaklılığı ve bunun sonucunda oluşan ilişkiler bağlamında dijital uzamda kamusal mekanın üretimini sağladığı görülmektedir.

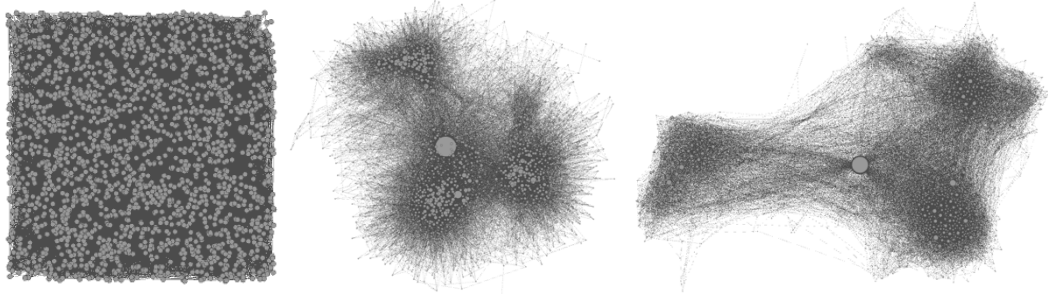
Çalışmanın kuramsal ekseninde tartışıldığı şekliyle kamusalılık başkalarının varlığını gerektirir. Yukarıda açıklanan veri temelli modelde düğümlerin tek başına anlam ifade etmeyip başka düğümlerle olan ilişkisine göre anlam kazanıyor oluşu bu durumla örtüşür. Kamusallığın ve kamusal alanın temelinde bulunan iletişim ve diyalog ortamının ise bizzat modelin kendisine karşılık geldiği söylenebilir.

Etkileşime dayalı sosyal ağların, görünürlük alanı, bireyin kendini tanıtmaya ve ötekini tanıması için platformu olarak kamusal alan özelliklerini göstermesi “microblog” veya kişisel kamuların yükselişi ile paralellik taşımaktadır. Model bu etkileşimsel ve kişisel düşüncenin ifadesini ortaya koymaktadır. Bu durum aynı zamanda eşit erişim ve hiyerarşiden uzak yapıyla da ilişkilidir.

Kamusal alana ortaya çıkışından itibaren siyasi/politik bir rol atfedilir ve çoğu zaman bu alana erişimin baskın grupların hakimiyetindedir. Çalışmada vurgulanan karşı kamular kavramı, hakim kesim dışında kalan marjinalleştirilmiş gruplara karşılık gelir ve kamusal mekana erişim bu gruplar için her zaman siyasi temsiliyet mücadelesi demektir. Bu mücadele içinde mekanın üretimi, Lefebvre’nin izotopya ve heterotopya kavramlarına başvurularak açıklanmıştır. Sosyal ağlarda üretilen kamusal mekan için de aynı çerçeve uygulanabilir. Zira sosyal ağların tümü ya da daha genel anlamda dijital uzam bir izotopya (görece düzenli) olarak düşünülürse toplumsal yapı içinde karşı kamuların bir tür tetikleyici durumun ardından ağlarda örgütlenmesi ve görünürlük mücadelesine girişmesini heterotopyalar olarak okumak yanlış olmaz.

Dolayısıyla belirli bir etiket özelinde ağların grafik gösterimi bahsi geçen tetikleyici olaya tepkinin yansıması ve heterotopik mekansallaşmaların göstergesidir (Şekil 4.12). Nitekim sadece incelenen bu örnek olayın ötesinde günümüzde hemen her konuda ağlarda kamuoyu oluşumu için aynı çerçevenin uygulanması mümkündür.

Modelde örneğinin görüldüğü gibi çeşitli kümelenmeler oluşturan bireyler için her an bu tip mekansallaşmalar oluşturma, görünür hale gelme ve nihayetinde örgütlülük hali sönmülense bile yeniden ve yeniden üretilme potansiyeli bulunur.



Şekil 4.12 : Veri temelli modelin üç aşaması

Dijitalleşme iletişim biçimlerinde ve mekan algısında geri dönülmez değişiklikler yarattı. Geline nokta dijital uzamda üretilen bu tip mekansal oluşumları yadsımak mümkün değildir. Sosyal ağlar dijital uzamda kamusal mekanın üretildiği ve kendine özgü gerçekliği, zaman ve mekan algısıyla fiziki dünya ile melezleşebilen formlardır. Pek çok örneğinin yaşandığı ağlarda başlayan ve örgütlenen hareketlerin sokak ve meydanlara taşması bu melezlik halinin somut örneğidir.

Siber uzamda mekanı konumlandırırken yaklaşımların giderek “birlikle evrim”e doğru ilerliyor oluşu göz önünde bulundurulmalı, bu birlikteliğin mimari bir problem olduğu ve ancak bütüncül bir yaklaşımla ele alınabileceğini tekrar hatırlamak gerekir.

Büyük verinin görselleştirilmesi özellikle çok katmanlı (multilayer networks) grafik yöntemler ilişkisel durumları anlamak adına fayda sağlar. Dijital uzamda kamusal mekanın kamusal iletişim ve etkileşim temelinde üretildiği hatırlanacak olursa mekanın temsili için de elverişli bir yöntemdir.

Yanı sıra zaman aralıkları, konum gibi spesifik özellikler eklendiğinde ya da çeşitli algoritmalar uygulandığında yaratıcı tasarımlar için sonsuz imkanlar barındırır. Çalışma kapsamında yakın geçmişte gerçekleşen toplumsal bir verileri kullanılmış olmasına karşın dijital uzamda kamusal mekanın sürekliliğinin devam ettiğini ve asıl önerinin ideal durumda eş zamanlı veri akışı (streaming) içermesi gerektiğini belirtilmelidir.



5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Tez çalışmasında kamusal mekanın sosyo-politik kimliğine atıfta bulunularak toplum içinde marjinalleştirilmiş grupların görünürlük mücadelesi sonucunda heterotopik mekanlar ürettiği ve bunun günümüzde sosyal ağlarda dijital kamusal mekana karşılık geldiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Geçtiğimiz yıllarda yaşanan küresel çapta toplumsal hareketler kamusallık açısından iki ana sonucu ortaya koymaktadır: yeni medya araçlarıyla dönüşen kamusalılık ve dijital uzamda üretilen ilişkilerin mekansallığı. Bugün sosyal medya araçlarından bağımsız bir toplumsal hareketten veya kamuoyu oluşumundan söz etmek imkansızdır. Ağlarda örgütlenen, kitleleri harekete geçiren, ortak amaç ve duygu etrafında birliktelik yaratan hareketler, “ağ toplumu” olarak isimlendirilen toplum yapısındaki değişimin de somut göstergesidir.

Bu noktada toplumsal hayatın önemli bir parçası olan sosyal ağların potansiyeliyle yüzleşmek gerekir. Ağlar bireylerin kendi kimliklerini inşa ettiği, özgür, eşit, etkileşimsel bir sosyalleşme ve haber alma platformu iken kullanıcılar tarafından çeşitli kullanım amaçlarına evrilebiliyor. Yeni medya araçları dijitalleşme etkisinde toplumun ihtiyaçlarını karşılamak üzere dönüşüyor ve toplumu dönüştürüyor. Kamusallığın temelinde bulunan iletişim de elbette bu dönüşümden nasibi alıyor. Kontrolten görece uzak yeni iletişim hiç olmadığı kadar bireysel ve aynı anda kitlesel (Castells’in tabiri ile kitlesel öziletişim) niteliktedir. Dolayısıyla bu dönüşüm içerisinde kamusal alan yeni taleplere tabi hale geliyor ve bunları karşılayabilmek için dijital uzamdaki kamusal oluşumların farkında olma zorunluluğu doğuyor.

Çalışmada sosyal ağların kamusal karakteri ortaya koyulduğu haliyle kuramsal tartışmalarla temellendirilen yeniden ele alınmış tanım ve kavramlarla çizilen çerçeve ile örtüştüğü görülüyor. Hem kamusal özellikleri hatırı sayılır düzeyde taşıyor hem de bu çalışmada kullanıldığı gibi belli adımlarla kamusal verilere ulaşma imkanı sunuyor olması, sosyal ağları tasarım disiplinleri açısından dikkat çekici

kılıyor. Elbette asıl amacının siyasi/politik olmadığı tekrar hatırlanmalıdır. Özünde bu durum çalışmanın eksenini dijital kamusal mekanın üretimine taşımayı destekler. Potansiyel olarak kamusal alan benzeri bir şeyin ortaya çıkma olasılığı her zaman orada durur ve bu anlamda sosyal ağlar kamusal alandan ziyade kamusal mekan olarak konumlanır. Burada mekanın üretimi fiziki dünyadakine benzer şekilde kolektif olarak gerçekleştirilen görünürlük mücadelesiyle bağlantılıdır ki sosyal ağlar bu imkanı herkese eşit biçimde sunar.

Ağlarla donatılmış sosyal, ekonomik ve siyasi yaşam bilginin ön planda olduğu, ağlar oluşturma mantığıyla şekillenen, etkileşime dayalı sistemler bütünüdür. Kuşkusuz zaman ve mekan algısındaki dönüşüm de bunun bir parçasıdır. Fiziksel konuma bağlı olmaksızın bir arada bulunma, küresel bilgi akışlarının bir parçası olabilme, dinamik ve sürekli genişlemeye açık esnek yapı kendine özgü yeni anlamlar ve zaman mekan formları üretir. Ağlara dayalı yeni iletişim sistemi, uzamı ve zamanı, insan hayatının temel boyutlarını kökten bir dönüşüme uğratar. Yerellikler, kültürel, tarihsel, coğrafi anlamlarından kopar, işlevsel ağlar ya da imaj kolajları olarak yeniden birleşirler; böylece mekânların uzamının yerini bir akışlar uzamı alır. Geçmiş, şimdi ve gelecek, aynı mesaj içinde birbirleriyle etkileşim içinde olabilecek şekilde programlandığında zaman önemini bir ölçüde yitirmektedir. Akışların uzamı ve zamansız zaman tarihsel olarak aktarılmış temsil sistemlerinin çeşitliliğini kapsayan ve aşan yeni bir kültürün maddi temellerini oluşturur: kurgunun, kurmaya duyulan inanç olduğu gerçek sanallık kültürü.

Çok alternatifli özgül bireysel kimlikler, yeni toplum formasyonu ve zaman-mekân algısındaki değişimlere olanak tanıyan yapısı ile bu yeni toplum biçiminin günümüzde en somut karşılığı yeni medya araçları ve sosyal ağlardır. Bugün dijital iletişim biçimlerinin alt yapısını sunduğu 'ağ'lar morfolojisine dayanan yapılar kamusal alanı biçimlendirir ve bireyi, bu alan içerisinde var olmaya teşvik eder. Sosyal ağlar hayatın pek çok boyutunu birbirine bağlarken onları şekillendirir ve onlar tarafından şekillendirilir. Kamusallık açısından bu durum hem niteliğin farklılaşması hem de yeni ve özgün formların olanaklılığı anlamına gelir.

Bu mekânsal formlar dijital ve fiziki dünya arasında gidip gelmekte, her iki uzamla bağ kurmaktadır. Dolayısıyla dijital uzamda üretilen kamusal mekândan bahsetmek için siber uzamda mekânı konumlandırmak gerekir ki incelenen yaklaşımlar sanal ile gerçek arası, başka bir deyişle kendine özgü bir gerçekliği işaret eder.

Sanal mekân / sanal cemaat kavramlarıyla derinleştirilmeye çalışılan dijital dünyada kurulan birlikteliklerin gerçeklikle ilişkili -bir nevi “gerçek sanallık”- olduğudur. Sanal mekanlar çeşitli biçimlerde gerçek dünyaya ait kavramları ödünç alır, hatta simüle eder. Bu bulanık sınırdaki devam eden sürekli değiş tokuş hali uzamlar arasında melezleşmeyi doğurur.

Teknolojiler, yalnızca bağlantılı insan ve teknolojik temsil tarafından belirli sosyal bağlamlara eklenme biçimleri aracılığıyla olası ve çeşitli etkilere sahiptir. Dolayısıyla tek bir birleşik siber uzam yoktur; daha ziyade, telekomünikasyon ve bilgi teknolojilerinin insan aktörlerle ve diğer teknolojilerle, uzam boyunca sosyoteknik ilişki sistemlerine yakından dahil olduğu çoklu, heterojen ağlar vardır.

Dijital uzamda kamusal mekânın üretimi çok sayıda parçalanmış halde bulunan ağın ve onların ilişkisel mekanının bütününden oluşur. Kolektif bir süreç olarak mekânın üretiminde durumlar, olaylar, geçmiş ve gelecek arasında topolojik koordinasyonu ve çoklu mekansallaşmaları aramak gerekir. Bu anlamda siberuzamda mekân statik bir yapıdan ziyade performatif olarak görülebilecek inşa süreci, gerçeklik ve sanallık arasında düşünülmelidir.

Dijital uzamda mekândan söz ederken elbette bahsi geçen melezlik halinin mimarlık pratiğindeki karşılığını sorgulamak kaçınılmazdır. Çalışma içerisinde yer verilen kent mekânı ve siber uzam kesişiminde çeşitli kent, mimarlık ve teknoloji ekseninde görüşler siber uzamın dinamik, parçalı ve bilgiyle donatılmış yapısını anlamının varlığını gerçek ile sanal arasında genişletme çabası olduğunu ve mimarinin bu sınırı aşmada önemli bir ekipman olduğunu desteklemektedir.

İki uzam giderek birlikte üretilmekte, bu birlikteliği açıklamak da ancak ilişkisel ve bütüncül ele alışa teşvik etmektedir. Dijital ile analog olanı bütüncül ele almak insanların ve aktivitelerinin yeni ve sosyal olarak birleşimlerini mümkün kıldığı, dijital ile gerçeği kaplamanın çeşitli biçimlerini arayan bir mimari mekânın tasarımı için şart görünüyor.

Ancak dijital uzamda üreten ağlaşmış kamusal mekânlar kamusal alanın güncel ihtiyaçlarını karşılayabilir. Ağlaşmış şehirler ile ağlaşmış kamular bağlamında kamusal mekânın geleceği fiziksel ve dijital kültürde gelişen işbirlikçi pratiklerin kentsel alana dönüşümündedir. Çağdaş şehirlerde mekanları ve ritimleri açıklamak için geleneksel teoriler yeterli değildir. İki uzamın pratiklerinin birbiri içine geçtiği,

medya platformlarının ve kentsel alanların üst üste binmesiyle yeni sosyal alanların yaratılmalıdır.

Yapılan tüm bu tartışmalar ve düşünceler doğrultusunda çalışmanın elde ettiği bulgular şu şekilde özetlenebilir:

- Dijital kamusal geçmişi teori ve tanımların çıkarımsal sonuçları ile yeniden ele alınmalıdır
- Kamusal alan tarihin her döneminde politiktir
- Teknolojik araçlar ve ağlaşma mantığı toplumsal yapının tüm katmanlarını dönüştürür
- Kamusal mekan toplumsal bir üründür, dijital kamusal mekan için de aynı durum geçerlidir
- Siber uzamın kendi zaman ve mekansal boyutu ile kent uzamının nasıl melezleşeceği mimari bir problemdir
- Ancak dijital uzamda üretilen ağlaşmış kamusal mekanlar kamusal alanın güncel taleplerini karşılayabilir
- İki uzamın pratiklerinin birbiri içine geçtiği, ağların ve kentsel alanların üst üste binmesiyle yeni sosyal alanlar yaratılmalıdır
- Dijital uzamda kamusal mekan birbiri ile etkileşim halinde bulunan çok sayıda ve parçalı ağın ilişkisel bütünlüğü ile üretilir
- Sadece kentsel ölçekte değil küresel ölçekte kamusal mekandan söz edilebilir

Tez çalışması dijital uzamda kamusal mekânın birbiriyle etkileşim halinde bulunan çok sayıda ve parçalı ağın ilişkisel bütünlüğü ile üretildiği sonucuna varıyor. Bu kamusal mekân fiziki dünyanın yanı başında ve çoğunlukla bağlantılıdır. Ağların kamusal mekânın üretiminde sahip olduğu potansiyel düşünüldüğünde dijital uzam ve fiziki uzam arasındaki muğlaklıkta kamusal mekânın üretime farklı biçimlerde yaklaşılabilir. Bu çalışma mutlak bir tekno-iyimser veya tam aksi teknolojik araçların olası etkilerini göz ardı eden karamsar bir duruş yerine iki aşırı konumlanımdan uzak eleştirel bir tavırla olumlu bir yaklaşım inşa etme eğilimindedir.

Dijital uzamda kamusal mekanın yakın gelecekte sosyo-politik yansımaları hakkında net yanıtlar vermek şimdilik güç olmakla birlikte iletişim ve simülasyon teknolojileri bağlamında, ağların politik ve mekansal özellikleri ve günümüzdeki durumundan hareketle, “yeni kamusal” hakkında iyimser tahminlerde bulunulabilir. Böyle bir

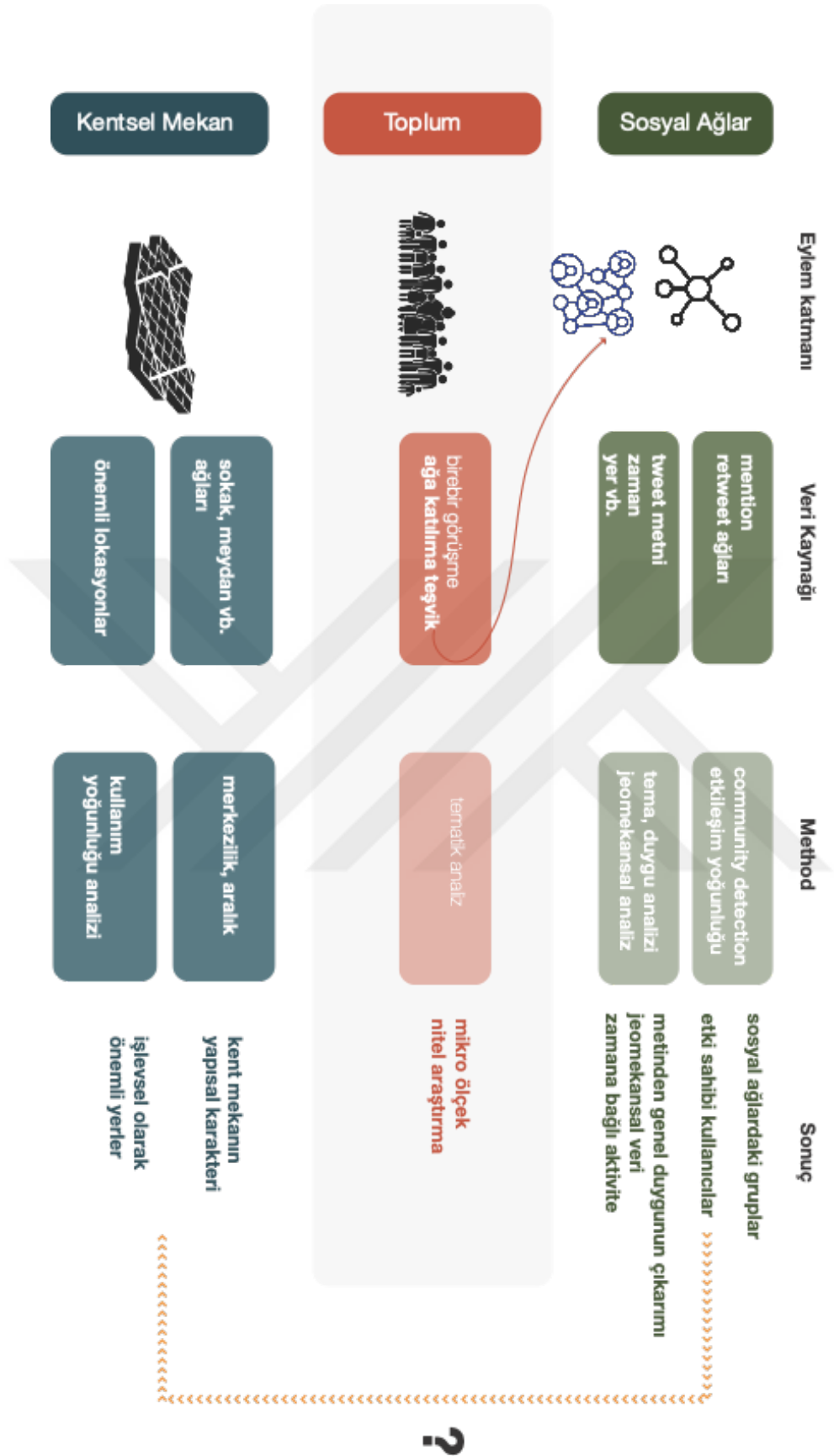
bakış açısı, dijital uzamı “gerçek” kentsel mekanda da kamusal yaşam biçiminin demokratik canlılığına ilişkin olumlu bir şekilde yeniden değerlendirmemizi sağlar.

Dijital uzamın sözdizimsel yapısı, geleneksel mekan anlayışının ve mekansal ortamın simülasyonu olsa dahi gelecek için yeni bir mekansal dil beklemeyi gerektirmez. Mimarlık ve tasarımı sosyo-politik eylemler olarak ele almak, dijital uzamı bu süreçlere entegre etmek, hem fiziksel hem de dijital kamusal alanı güçlendirerek böyle bir toplumsal dönüşümü kaçınılmaz olarak destekleyecektir.

Siber uzamın imkanlarını tasarım sürecinde aktif hale getirmek, mimarlığın etki alanını genişletirken, aynı zamanda geri besleme mekanizmalarının tüm aşamalarına vatandaş (yeni kamusalılık) dinamik olarak dahil edebilecek sürece duyarlı/katılımcı bir karakter kazandırabilir. Teknik anlamda sadece iki mekânsallığın bütünleşmesi değil, aynı zamanda izotopik sosyal ağlarda demokratik bir sese sahip olan kentsel mekândaki parçalanmış yerelliklerin bütünleşmesi, kendi heterotopik formlarını oluşturması anlamına gelmektedir.

Bilgi teknolojileriyle donatılmış bu yeni mekanın tasarımı mimari bir problem olarak ele alınmalıdır. Ağ bağlantılı kentsel mekanda farklı kamusalılık formlarının araştırılması, dijital uzam ve veri temelli yaklaşımlar ile kamusal mekanda mimarinin teknolojiyi yalnızca araç olarak değil tasarlanabilir bir alan olarak kullanımını sağlar. Zira dijital uzamda sosyal ağlarda üretilen ilişkiler bir kamusal mekan temsil eder ve gündelik hayatın bir parçasıdır. Burada temel soru tasarım disiplinleri açısından bu bütüncül ele alışın nasıl yapılacağıdır.

Çalışmanın bu soruyu cevaplamak için önerdiği bütüncül yaklaşımı ve katmanları şekildeki gibidir (Şekil 5.1). Yaklaşımda sosyal ağlar, toplum ve kentsel mekanın birlikteliği çalışmanın tümünde savunulan dijital uzamda kamusal mekanın üretimini ve uzamlar arası birlikte evrimi vurgular. Her katmanın içerdiği bilginin analizine ve katmanlar arasında tasarım süreci boyunca geri bildirime dayanan bu yaklaşım bir sonuç ürünü dayatmaz aksine katmanlardan elde edilecek bilginin birlikteliğini yaratıcı bir birleşim için açık bırakır. Nitekim sürecin sonunda ulaşılabilecek ürün de bir tasarım problemidir. Yaklaşım, çalışma boyunca potansiyeli tartışılan sosyal ağların ve dijital uzamın fiziki mekanla melezleşebileceği deneysel alanı ortaya koyar.



Şekil 5.1 : Önerilen bütüncül yaklaşımın katmanları

BLM hareketine ait etiket verileri ile üretilen mekansal formda tartışıldığı üzere ağlar kamusal iletişim, kamuoyu oluşturma, kişisel kamular yaratma, örgütlenme ve heterotopik mekansallaşmalar üretiyor. Önerilen yaklaşım ışığında düşünüldüğünde özünde çalışmada görselleştirilen mekansallaşmalar iki farklı katmanın birleşiminin dijital uzamdaki karşılığı olarak okunabilir. Benzer şekilde aynı durumun fiziksel/ kentsel mekandaki karşılığı da düşünülebilir. Söz konusu birleşimin yaratıcı bir alan olarak sonsuz sayıda olasılığı barındırabileceğini hatırlatarak çalışma şu önerilerde bulunur:

- Dijital kamusal mekanın fiziksel mekanda yansıması için “etkileşime dayalı bir araç” (kent mekanında etkileşimli enstalasyonlar)
- Kamusal mekan tasarım sürecinde “tasarım girdisi” (sosyal medya verilerinin analizi, katılımcılığın artırılması)
- Hesaplamalı mimari tasarımda kamusal mekan tasarımı için “form bulma aracı” (sosyal medya verilerinin parametrik tasarıma dahil edilmesi)
- Dijital uzamda kamusal mekanın kendisinin tasarlanması (mobil uygulama, internet sitesi)

Yapılan tüm tartışmalar ve pratik uygulamalar sonucunda giderek ağlarla donatılan kentlerin ve toplumsal yaşamın hiç olmadığı kadar etkileşim ve katılımcılığa elverişli araçlara sahip olduğu söylenebilir. Bu araç ve donanımların entegrasyonu tasarım problem olarak ele almayı gerektiriyor. Kamusal mekanın sahiplik veya erişilebilirlik üzerinden tanımlandığı fiziki dünyanın aksine dijital uzamda üretilen kamusal mekan küresel ölçekte kapsayıcılık sunabiliyor. Öte yandan sosyal ağ sitelerinin nihayetinde ticari şirketlere ait oluşu, bazı durumlarda erişimi kısıtlama gibi yetkileri elinde tutması hala problem olarak görülebilir. Sosyal ağlar çok hızlı biçimde hayatın içinde olsa da henüz yeni sayılabilecek araçlar olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Öyle ki siber suçların sanal ortamda kişisel hak ve özgürlükler, ifade özgürlüğü gibi kavramları içermeye başlaması son yıllarda görülmeye başlandı. Yakın gelecekte sahipsiz ve tümüyle özgür sosyal ağ olmasa bile ağların kamusalılık, ifade özgürlüğü, eşitlik, katılımcılık gibi karakteristikleri içermeye devam etmesini beklemek olası görünüyor.



KAYNAKLAR

- Arendt, H.** (2013). *İnsanlık Durumu*. Bahadır Sina Şener (çev.). İstanbul, İletişim Yayınları.
- Baudrillard, J.** (2001). *Tam Ekran*. Bahadır Gülmez (çev.). İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Baudrillard, J.** (2003). *Simulakrlar ve Simülasyon*. Ankara, Doğu-Batı Yayınları.
- Baym, N. K.** (1995). *The Emerge of Community in Computer-Mediated Communication*. In S.G. Jones (Ed.), *CyberSociety: Computer-Mediated Communication and Community* (138-163). Sage Publications, Inc.
- Baym, N., boyd, d.** (2012). *Socially Mediated Publicness: An Introduction*. *Journal of Broadcasting & Electronic Media* 56(3), 2012, pp. 320-329, doi: 10.1080/08838151.2012.705200.
- Batty, M.** (1997). *Virtual Georgraphy*. *Futures*, 29(4/5), 337-352.
- Benedikt, M.** (1991). *Introduction*. In M. Benedikt (Ed.), *Cyberspace: First Steps*. (pp- 1-18). Cambridge, MA: MIT Press.
- boyd, d.** (2010). "Social Network Sites as Networked Publics: Affordances, Dynamics, and Implications." In *Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites* (ed. Zizi Papacharissi), p.39-58.
- Bruns, A., Moe, H.** (2014). *Structural Layers of Communication on Twitter. Introduction*. In *Twitter and Society*. Retrieved from: https://eprints.qut.edu.au/66324/1/Twitter_and_Society_-_Structural_Layers_of_Communication_on_Twitter_%282014%29.pdf
- Castells, M.** (2005). *Ağ Toplumunun Yükselişi (Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür Cilt.1)*. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M.** (2008). *The New Public Sphere: Global Civic Society, Communication Networks, and Global Governance*. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 2008. 616(1): 78-93.
- Castells, M.** (2013). *İsyen ve Umut Ağları*. İstanbul, Koç Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M.** (2020). *İnternet Galaksisi: İnternet, İş Dünyası ve Toplum Üzerine Düşünceler*. Ankara, PhoenixYayınları.

- Cenzatti, M.** (2008). *Heterotopias of Difference*, In M. Dehaene and L. De Cauter (Eds.) *Heterotopia and the City – Urban Theory and the Transformations of Public Space*, Oxford, UK and Cambridge, MA: Blackwell
- Çalışkan, O., Barlas, M.** (2006). *Virtual Spaces as a Public Sphere: Rethinking the Political and Professional Agenda of Spatial Planning and Design*. METU JFA 2006/2 (23:2) 1-20.
- Çavdar, R.** (2018). *Farklılığın Mekanı: Foucault ve Lefebvre'deki Heterotopya ve Heterotopi Ayrımı*. Kent Araştırmaları Dergisi, (25, 9, 2018-3, 941-959) doi: 10.31198/idealkent.458739
- Dahlgren, P.** (2001). *The Public Sphere and the Net: Structure, Space and Communication*. Mediated Politics: Communication in the Future Democracy, W. Lance Bennett and Robert M. Entman (Ed.) içinde, s:33-55) NewYork, Cambridge University Press.
- Dahlgren, P.** (2005). *The Internet Public Spheres and Political Communication: Dispersion and Deliberation*. Political Communication, V:22, p:147-162.
- Demir Kahraman, M.** (2017). *Reclaiming the City Square; Social Production of Public Space*. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Demir Kahraman, M.** (2019). *Kamusal Alanın Dönüşümü ve Kentsel Mekanın İletişimsel Niteliği Üzerine Düşünmek*. Planlama 2019, 29(3):195-201. doi: 10.14744/planlama.2019.87609
- Dijk, V.** (1999). *“Digital Media” The Sage Handbook of Media Studies*. California, Thousand Oaks Publications.
- Dijk, V.** (2006). *The Network Society: Social Aspects of New Media*. London, Sage Publications.
- Dijk, V.** (2015). *After Connectivity: The Era of Connectication*. Social Media + Society, April-June 2015:1-2 doi: 10.1177/2056305115578873
- Downey, J., Fenton, N.** (2003). *New Media, Counter Publicity and the Public Sphere*. New Media Society, (Vol5(2): 185-202), doi: 10.1177/1461444803005002003.
- Demata, M.** (2018). *I think that maybe I wouldn't be here if it wasn't for Twitter: Donald Trump's Populist Style on Twitter*. Textus, 31(1). 67-90.
- Emre, P. Ö.** (2013). *Bir Başka Dünya İçin Ağ Atmak: Siber ortamda Üç Barış Hareketi*. http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_6_sayi_Bahar_2013/pdf/Ogun.pdf (01.05.2014). Review, (volume 10, number 2, 101-116).
- Fraser, N.** (1990). *Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy*, Social Text, 25/26, 56-80.
- Foucault, M.** (1998). *Different Spaces*. In J.D. Faubion (Ed.), R. Hurley et al (Trans.), *Aesthetics, Method and Epistemology: Essential Works of Foucault (2)*. New York, The New Press.

- Foucault, M.** (2016). *Başka Mekanlara Dair, Özne ve İktidar içinde*. Işık Ergüden (çev.).291-302. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Fuchs, C., Trottier, D.** (2013). *The Internet as Surveilled Workplace and Factory*. In *European Data Protection, Coming of Age* (edited by Serge Gutwirth, Ronald Leenes, Paul de Hert, Yves Pouillet). 33-57. Dordrecht, Springer.
- Fuchs, C.** (2014). *Social Media: A Critical Introduction*. London, Sage Publications.
- Fuchs, C.** (2014). *Social Media and the Public Sphere*. triple 12(1):57-101. doi: <https://doi.org/10.31269/triplec.v12i1.552>
- Fuchs, C.** (2018). *Henri Lefebvre's Theory of Production of Space and the Critical Theory of Communication*. *Communication Theory* 29(2019) 129-150 The Author 2018. Published by Oxford University Press on behalf of 129 International Communication Assc. doi: 10.1093/ct/qty025.
- Fuchs, C.** (2020). *Communication and Capitalism: A Critical Theory*. London, University of Westminster Press.
- Gerbaudo, P.** (2014). *Tweetler ve Sokaklar-Sosyal Medya ve Günümüzün Eylemciliği*, Çev: O. Akınhay. İstanbul, Agora Kitaplığı
- Gibson, W.** (1984). *Neuromancer*. New York, Basic Books.
- Giddens, A.** (2000). *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. İstanbul, Alfa Yayınları.
- Giddens, A.** (2004). *Modernliğin Sonuçları*. Ersin Kuşdil (çev.). İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A.** (2008). *Sosyoloji*. Cemal Güzel (çev.). İstanbul, Kırmızı Yayınları.
- Graham, S., Marvin, S.** (1996). *Telecommunication and the City: Electronic Spaces, Urban Places*. London, Routledge.
- Graham, S.** (1998). *The End of Geography or the Explosion of Place? Conceptualizing Space, Place and Information Technology*. *Progress in Human Geography* 22,2 (1998) pp.165-185. Downloaded from : phg.sagepub.com
- Gutu-Tudor, D.** (2008). *New Media*. Tritonic, p. 20
- Göker, G., Doğan, A.** (2011). *Ağ Toplumunda Örgütlenme: Facebook'ta Çevrimiçi Tekel Eylemi*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(25), 175-203. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/baunsobed/issue/50199/646429>.
- Habermas, J.** (2002). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. B. Tanıl ve M. Sancar (çev.). İstanbul, İletişim Yayınları.
- Hall, S., Held, D., Mc Grew, T.** (1992). *Modernity and its Features*. Cambridge, The Open University, Polity Press.
- Hansen, M.** (2004). *"Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge'nin Kamusal Alan ve Tecrübesi: Değişken Karışım ve Genişlemiş Alanlar"*. Kamusal

Alan, içinde (der. ve çev.) Meral Özbek, İstanbul, Hil Yayınları, s: 141-177.

Harvey, D. (2008). *Umut Mekanları*. Zeynep Gambetti (çev.). İstanbul, Metis.

Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*. Sungur Savran (çev.). İstanbul, Metis.

Harvey, D. (2013). *Asi Şehirler*. İstanbul, Metis.

Harvey, D. (2014). *On Yedi Çelişki ve Kapitalizmin Sonu*. Esin Soğancılar (çev.). İstanbul, Sel Yayınları

Hou, J. (2012). *Making Public, in Beyond Public. In Beyond Zuccotti Park: Freedom of Assembly and the Occupation of Public Space*. Shiffman, R., Bell, R., Brown, L., Elizabeth, L. Oakland, CA, New Village Press.

Iveson, K. (2007). *Publics and the City*. Oxford, Blackwell Publishing.

Jacomy, M., Venturini, T., Heymann, S., Bastian, M. (2014). *ForceAtlas2, a Continuous Graph Layout Algorithm for Handy Network Visualization Designed for Gephi Software*. PLoS ONE 9(6): e98679. Doi: 10.1371/journal.pone.0098679.

Jachna, T. (2021). *Wiring the Streets, Surfing the Square: Producing Public Space in Mediated City*. Springer.

Kalay, Y., Marx, J. (2001). *Architecture and the Internet: Designing Places in Cyberspace*. Reinventing the Discourse- How Digital Tools Help Bridge and Transform Research, Education and Practice in Architecture [Proceedings of the Twenty First Annual Conference of the Association for Computer-Aided Design in Architecture / ISBN 1-880250-10-1] Buffalo (New York) 11-14 October 2001, pp. 230-241

Kalay, Y., Marx, J. (2003). *Changing the Metaphor: Cyberspace as a Place*. Digital Design- Research and Practice [Proceedings of the 10th International Conference on Computer Aided Architectural Design Futures / ISBN 1-4020-1210-1] Tainan (Taiwan) 13–15 October 2003, pp. 19-28. retrieved from: http://papers.cumincad.org/cgi-bin/works/paper/cf2003_k_002

Khan, G. F. (2017). *Social Media for Government: A Practical Guide to Understanding, Implementing, and Managing Social Media Tools in the Public Sphere*. Singapore: Springer. Doi: 10.1007/978-981-10-2942-4.

Kut, S., Aydın, S., Erdem, A. (2013). *Sibertektonik Mekan*. Tasarım Kuram. 2013; 9(15): 21-32. https://jag.journalagent.com/tasarimkuram/pdfs/DTJ_9_15_21_34.pdf

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi*. İstanbul, Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2015). *Kentsel Devrim*. İstanbul, Sel Yayıncılık.

Levy, P. (1997). *Welcome to Virtuality, Digital Creativity*, 8:1, 3-10, DOI: 10.1080/09579139708567068

- Manovich, L.** (2001). *The Language of New Media*. Cambridge, The MIT Press.
- Manovich, L.** (2002). *The Poetics of Augmented Space: Learning from Prada, içinde: A. Everett ve J.T. Caldwell (Ed.). New Media: Theories and Practices of Digitextuality :75-92*
- McQuire, S.** (2008). *The media city: Media, architecture and urban space*. London, Sage Publications.
- McQuire, S.** (2017). *GeoMedia: Networked Cities and the Future of Public Space*. Cambridge, Polity Press.
- Merrifield, A.** (2013). *Henry Lefebvre: A Critical Introduction*. New York, Routledge.
- Mitchell, D.** (1995). *The End of Public Space? People's Park, Definitions of the Public, and Democracy*. Annals of the Association of American Geographers. 85(1), 108-133.
- Mitchell, W.** (1995). *City of Bits: Space, Place and the Infobahn*. Massachusetts, MIT Press.
- Mitchell, W.** (2005). *After the Revolution: Instruments of Displacement*. In G. Flachbart, and P. Weibel (ed.). *Disappearing Architecture: From Real to Virtual to Quantum*. Basel, Birkhäuser, 18-24.
- Mundt, M., Ross, K. & Burnett, C. M.** (2018). *Scaling Social Movements Through Social Media: The Case of Black Lives Matter*. Social Media + Society, 4(4), 1-11.
- Negt, O. & Kluge, A.** (1993). *Public Sphere and Experience: Toward an Analysis of the Bourgeois and Proletarian Public Sphere*, Minneapolis, University of Minnesota Press.
- Novak, M.** (1992). *Liquid Architectures in Cyberspace, Cyberspace First Steps (ed. Benedikt M.)* London UK, MIT Press.
- Novak, M.** (1992). *Transmitting Architecture, Architectural Design vol.65 11/12*.
- Özbek, M.** (2004). *Giriş: Kamusal – Özel Alan, Kültür ve Tecrübe. M. Özbek (Ed.), Kamusal Alan içinde (s. 443-501)*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Özbek, M.** (2015). *“Kamusal – Özel Alan, Kültür ve Tecrübe”. Kamusal Alan. M. Özbek (Ed.), (s. 601-658)*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Papacharissi, Z.** (2002). *The Virtual Sphere: The Internet as a Public Sphere*. New Media & Society, Vol 4/1, 9-27.
- Papacharissi, Z.** (2009). *The Virtual Sphere 2.0: The Internet, The Public Sphere and Beyond*. Chadwick, A. and Howard, P. (ed.) Handbook of Internet Politics, p:230-245, NewYork, Routledge.
- Paul, C.** (2015). *Digital Art*. London, Thames & Hudson Ltd.
- Poell, T., van Dijck, J.** (2018). *Social Media and New Protest Movements*. In the SAGE Handbook of Social Media, 546-561, edited by Jean Burgess, Alice Marwick & Thomas Poell. London, Sage.

- Salikov, A.** (2018). *Hannah Arendt, Jürgen Habermas, and Rethinking the Public Sphere in the Age of Social Media*. doi: 10.17323/1728-192x-2018-4-88-102.
- Sennett, R.** (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul, Ayrıntı Yayınları.
- Shields, R.** (1999). *Lefebvre: Love and Struggle- Spatial Dialectics*. London, Routledge.
- Shields, R.** (2003). *The Virtual*. London, Routledge.
- Shields, R.** (2013). *Spatial Questions*. London, SAGE Publications.
- Shirky, C.** (2008). *Here Comes Everybody: The Power of Organizing without Organizations*. New York, Penguin Press.
- Shirky, C.** (2011). "The Political Power of Social Media Technology, the Public Sphere, and Political Change. *Foreign Affairs* 90(1): 28-41.
- Soja, E.** (1996). *Thirdspace: Expanding the Geographical Imagination*. London: Blackwell Publishing.
- Soja, E.** (2017). *Postmodern Coğrafyalar*. İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Sohn, H.** (2008). *Heterotopia: Anamnesis of a Medical Term*. In: Dehaene, M. and De Cauter, L. (eds.) *Heterotopia and the City: Public Space in a Post-civil Society*, London: Routledge, 41-50.
- Stavrides, S.** (2016). *Müşterek Mekan*. İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Stone, B.** (2009). *Twitter search for everyone!* Erişim: <http://blog.twitter.com/2009/04/twitter-search-for-everyone.html>
- Touraine, A.** (1981). *The Voice and the Eye: An Analysis of Social Movements*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Virilio, P.** (1995). *The Vision Machine*. Bloomington, Indiana University Press.
- Vivian, J.** (2007). *The Media of Mass Communication*. 8.th ed. USA, Pearson.
- Weller, K., Bruns, A., Burgess, J., Mahrt, M., Puschmann, C.** (2017). *Twitter ve Toplum (Twitter and Society)*. İstanbul, Epsilon.
- Url-1** <<https://ps-europe.org/cultural-activism-and-occupy-movement-contemporary-methods-for-communication-of-socio-spaial-discontents/>>, erişim tarihi 27.11.2021.
- Url2** <https://www.duhoctrungquoc.vn/wiki/en/List_of_%22Occupy%22_protests_locations>, erişim tarihi 17.10.2021.
- Url-3** <<https://www.nytimes.com/2011/02/14/world/middleeast/14egypt-tunisia-protests.html>>, erişim tarihi 21.10.2021.
- Url-4** <<https://creativetimereports.org/2013/09/16/lara-baladi-photography-of-tahrir-square/>>, erişim tarihi 08.11.2021.
- Url-5** <https://placesjournal.org/article/occupying-wall-street-places-and-spaces-of-politicalaction/?gclid=CjwKCAiAgvKQBhBbEiwAaPQw3Aeky_4KvE>

gem_DO3RkgFZcLCp1DZNtOfZR5WXokBLQX6E3yXw8bFxoCq8gQAvD_BwE>, erişim tarihi 28.11.2021.

Url-6 <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1002/9781405186407.wbiecc075>>, erişim tarihi 30.11.2021.

Url-7 <<https://www.statista.com/statistics/433871/daily-social-media-usage-worldwide/#:~:text=How%20much%20time%20do%20people,minutes%20in%20the%20previous%20year.>>, erişim tarihi 02.12.2021.

Url-8 <<https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>>, erişim tarihi 08.12.2021.

Url-9 <<http://feministgeceyuruyusundeyiz.com>>, erişim tarihi 13.08.2021.

<<https://twitter.com/8MartYuruyus/status/1368819828203610112?s=20>>

Url-10 <<https://backlinko.com/twitter-users>>, erişim tarihi 22.12.2021

Url-11 <<https://twitter.com/en/tos>>, erişim tarihi 24.01.2022

Url-12 <<https://developer.twitter.com/en/docs/twitter-api>>, erişim tarihi 24.01.2022

Url-13 <<https://developer.twitter.com/en/docs/twitter-api/getting-started/about-twitter-api>>, erişim tarihi 10.02.2022

Url-14 <<https://medium.com/@annalienk/investigation-of-the-flow-of-tweets-d0b1c31d915b>>, erişim tarihi 30.12.2021

Url-15 <<https://twitter.com/yashar/status/1269371427557236736>>, erişim tarihi 30.01.2022

Url-16 <<https://www.pewresearch.org/internet/2018/07/11/activism-in-the-social-media-age/>>, erişim tarihi 30.01.2022

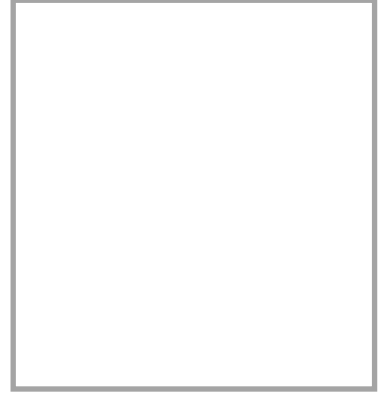
Url-17 <<https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/06/10/blacklivesmatter-surges-on-twitter-after-george-floyds-death/>>, erişim tarihi 30.01.2022

Url-18 <<https://marketing.twitter.com/en/insights/twitter-conversation-report-black-lives-matter>>, erişim tarihi 30.01.2022

Url-19 <<https://blacklivesmatter.com/about/>>, erişim tarihi 30.01.2022



ÖZGEÇMİŞ



Ad-Soyad : Gizem Özpolat

ÖĞRENİM DURUMU:

- **Lisans** : 2016, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık

MESLEKİ DENEYİM VE ÖDÜLLER:

- 2016 yılından bu yana HPP Architekten International bünyesinde Mimar olarak çalışıyor.